

เอกสารประกอบ
งานมหกรรมวิถีพลังโก 2
13-17 พฤศจิกายน 2550
ณ สวนอัมพร กรุงเทพฯ

การแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินโดยชุมชน

โดย

คณะทำงานประเด็น ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน

พอช.-CODI

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

การแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินโดยชุมชน

โดย

คณะทำงานประเด็น
ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน

การแก้ไขปัญหาคืออยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชน

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ

พิมพ์ครั้งแรก พฤศจิกายน 2550

จำนวนพิมพ์ 1500 เล่ม

บรรณาธิการ พรรณทิพย์ เพชรมาก
หทัยรัตน์ เหลาสะอาด

ที่ปรึกษา สมสุข บุญญะบัญชา

ประสานการผลิต สุธิดา บัวสุขเกษม

โดย... ■ คณะทำงานประเด็นที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน
■ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
หมายเลขโทรศัพท์ 02-378-8300 ถึง 20

ทิศทางสำคัญของขบวนการองค์กรชุมชนในช่วงทศวรรษต่อไป

ขบวนการองค์กรชุมชนในประเทศไทยมีพัฒนาการมาไม่น้อยกว่าสามทศวรรษ ทั้งงานพัฒนาทั่วไปอย่างเรื่องออมทรัพย์ อาชีพ เกษตร ธุรกิจชุมชน ฯลฯ และงานประเภท “ร้อน” ทั้งหลาย โดยเฉพาะงานรณรงค์คัดค้านโครงการต่างๆ ของรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาและในช่วงทศวรรษต่อไป ขบวนการองค์กรชุมชนทั่วประเทศมีพัฒนาการ และการปรับเปลี่ยนในเชิงคุณภาพที่น่าสนใจคือ

ประการแรก ทิศทางการขับเคลื่อนขบวนการโดยรวมเปลี่ยนจากการเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการโน้มน้ามาเป็นการคิดเอง ทำเอง จัดการเอง โดยมีวิสัยทัศน์ร่วมว่า “ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง” การเรียกร้องให้รัฐสนับสนุนยังมีอยู่ เพราะเป็นสิทธิของประชาชน แต่รัฐจะสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนชุมชนก็เดินหน้าตามแผนของตนเอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้มากที่สุด ประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นทุกหน่วยงาน

ประการที่สอง มีนวัตกรรมใหม่ในการทำงานเพิ่มขึ้นในแทบทุกประเด็นงาน เช่น การก่อเกิดของกองทุนสวัสดิการ ชุมชนระดับตำบล ขยายผลมาจากการจัดสวัสดิการระดับกลุ่มขององค์กรการเงินซึ่งทำมากว่า 10 ปี การที่องค์กรการเงินขยับตัวจากกิจกรรมหลักกู้ยืมเงินมาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ เช่น การช่วยสมาชิกปลดหนี้ ช่วยซื้อที่ดินที่กำลังหลุดมือ การจัดตั้งธนาคารชุมชน การออมรายวัน แผนแม่บทชุมชน วิถีชุมชน ที่ทำกันอย่างกว้างขวางก็ถือเป็นนวัตกรรมสำคัญ

ประการที่สาม มีความเปลี่ยนแปลงจากการทำเป็นรายกิจกรรม รายโครงการตามกิจกรรมมาเป็นการทำทุกเรื่องในพื้นที่เดียวและบูรณาการงานทั้งหมดในชุมชน มาเป็นแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนโดยเฉพาะในระดับตำบล โดยใช้แนวคิด ร่วมเรื่อง “การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น” เป็นยุทธศาสตร์สำคัญ

ประการที่สี่ ความสัมพันธ์กับหน่วยงานสนับสนุนเริ่มเปลี่ยนจากการที่ชุมชนทำตามแผนของหน่วยงานมาเป็นหน่วยงานทำตามแผนของชุมชน ทั้งหน่วยงานระดับท้องถิ่นและหน่วยงานส่วนกลาง ระดับนโยบายเองก็เริ่มมีข้อกำหนดชัดเจนว่าแผนของหน่วยงานต่างๆ ต้องมาจากแผนของชุมชน นั่นหมายความว่าชุมชนเริ่มกำหนดทิศทางการพัฒนาได้มากขึ้น

ประการที่ห้า การเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนมีนัยว่าต่อไปชุมชนจะกำกับทิศทางการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง บทบาทสำคัญของสภาองค์กรชุมชนหรือสภาผู้นำนอกจากการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับตำบลขององค์กรต่างๆ แล้ว ก็คือการกำกับดูแลการพัฒนาตามแผนของชุมชน มีการปรับ ทบทวนแผนอย่างสม่ำเสมอเหมือนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ประการที่หก มีการใช้ข้อมูลและการจัดการความรู้มาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงาน เช่น การเก็บข้อมูลครัวเรือนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน เพื่อการวางแผนวิสาหกิจชุมชน (โรงงานปุ๋ย โรงงานน้ำดื่ม ฯลฯ) หรือการส่งเสริมอาชีพ (เลี้ยงไก่ ปลูกผัก ตามปริมาณการบริโภค ฯลฯ) การเก็บข้อมูลและรับรองรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน การเก็บข้อมูลคนด้อยโอกาสมาจัดกองทุนสวัสดิการ การถอดบทเรียนหรือการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชนระดับตำบลหรือแม้แต่เปิดเว็บไซต์ของขบวนการองค์กรชุมชนในตำบล

ในส่วนของการเรียนรู้ ปัจจุบันมีศูนย์เรียนรู้ประเด็นงานต่างๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศทุกเรื่อง แต่ละศูนย์มีคนไปดูงานหลายร้อยหรือหลายพันคนในแต่ละปี “การเรียนรู้” ของชุมชนไม่ใช่การเข้าโรงเรียนได้แต่ขึ้นไปตามระดับชั้น ไม่ใช่การเรียนจากผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานภายนอกอย่างที่เป็นมาในอดีต แต่เป็นการเรียนรู้ในแนวราบระหว่างชุมชนที่มีประสบการณ์กับชุมชนที่เพิ่งเริ่มทำ เป็นการให้คำนิยามใหม่ของการศึกษาชุมชนและเป็นพลังขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงต่อไปเพราะการขยายผลไปยังพื้นที่ต่างๆนั้นอาศัยการเรียนรู้แบบที่ว่าเป็นส่วนใหญ่ ในหลายชุมชนมีการขยับเข้าไปสู่ระบบการศึกษาโดยผลักดันให้มีหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ที่ชุมชนนั้นๆ มีประสบการณ์ เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการออมทรัพย์ แผนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น

ทิศทางสำคัญทั้งหมดนี้ล้วนนำไปสู่ “ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง” และคนที่ดำเนินการคือองค์กรชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา ไม่ใช่หน่วยงานต่างๆ

ตัวอย่างของงานพัฒนาชุมชนในประเด็นงานต่างๆ ที่สะท้อนทิศทางใหม่ของการพัฒนาของขบวนการองค์กรชุมชนปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว

สารบัญ

ทิศทางสำคัญของขบวนการชุมชนในช่วงทศวรรษต่อไป	3
การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัดตามโครงการบ้านมั่นคง	8
ผลการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง	11
ความร่วมมือและการประสานงานกับหน่วยงาน	19
การประสานงานเพื่อแก้ปัญหาในระดับนโยบาย	23
การประชาสัมพันธ์โครงการ	24
การประเมินผลโครงการ	27
การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	28
การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงจังหวัดปัตตานี	30
แผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนแออัด “บ้านมั่นคง” ปี 2550 - 2554	34
ความคืบหน้าและผลการดำเนินงาน “บ้านมั่นคง” ณ กันยายน 2549	35
ภาพรวมการแก้ไขปัญหาที่ดินในชนบทโดยองค์กรชุมชน	39
รูปธรรมการพัฒนาการแก้ไขปัญหาที่ดินในชนบทโดยองค์กรชุมชน	

■ ภาคเหนือ

- ขบวนการท้องถิ่นกับการการแก้ไขปัญหาที่ดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	52
- การจัดการแนวเขตที่ดิน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและท้องถิ่น บ้านหินเหล็กไฟ 4 ต.ดอยแก้ว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่	57
- การจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของชุมชนบัวใหญ่ อ.น่าน้อย จ.น่าน	62

■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- การแก้ไขปัญหาที่ดินและที่ทำกิน ตำบลคำโพน อำเภอกุฉินารายณ์ จ.อุดรธานี	70
- การแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตสวนป่าคอนสาร ตำบลทุ่งพระ อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ	73

■ ภาคตะวันออก

- การแก้ไขปัญหาดินที่ดินโดยชุมชน ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว 77
- การจัดการที่ดิน ตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง 80

■ ภาคตะวันตก

- การแก้ไขปัญหาดินที่ดิน ตำบลปิล็อก อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 83

■ ภาคใต้

- การแก้ไขปัญหาดินที่ดินชุมชนในจังหวัดภูเก็ต 87
- การแก้ไขปัญหาดินที่ดินในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 95
- กรณีตัวอย่าง : การแก้ไขปัญหาดินพื้นที่นิคมจัดสรร อ.สุคีริน จ.นราธิวาส 103
- โครงการฟื้นฟูที่รกร้างเพื่อปลูกปาล์มพรุช้างซ้าย ต.ท่าเรือ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 106
- แหล่งทุนของชุมชนกับการแก้ไขปัญหาดินที่ดินชุมชนบ้านสระพัง
ตำบลเสารัง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช 110
- เส้นทางใหม่การแก้ไขปัญหาเอกสารสิทธิที่ดิน ความรู้จากจังหวัดนครศรีธรรมราช
ถึงเทือกเขาภูโด จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดยะลา 114

ผลการดำเนินงาน
แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน
โดยองค์กรชุมชนตาม

โครงการ

บ้านมั่นคง

พ.ศ. 2546 - 2549

พอช.-CODI

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัด

● ตามโครงการ

บ้านมั่นคง

1. เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2546 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบ “โครงการบ้านมั่นคง” ที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เสนอโดยให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ทั้งนี้ในช่วงปี 2546 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 146 ล้านบาท ให้ดำเนินการโครงการนำร่อง 10 โครงการ ควบคู่ไปกับการจัดกระบวนการแก้ไขปัญหาตามแนวทางบ้านมั่นคงเบื้องต้น ใน 20 เมือง และพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาความมั่นคงในการอยู่อาศัยและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อยในชุมชนแออัดโดยเร่งด่วน

แนวทางการดำเนินโครงการนี้ เป็นการพัฒนาแนวใหม่ที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนแออัดเป็นผู้ดำเนินการ หรือชาวชุมชนเป็นเจ้าของโครงการ ด้วยการสนับสนุนจาก พอช. องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานระดับจังหวัด โดยดำเนินการแก้ไขสภาพของชุมชนแออัดที่มีอยู่ด้วยการจัดระบบชุมชนใหม่ให้มั่นคงทุกด้าน ทั้งด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจการเงินถึงระดับครอบครัว ระบบสวัสดิการของชุมชนสำหรับสมาชิกทุกคนและพยายามดำเนินการให้ครอบคลุมทุกชุมชนในเมือง

จากการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงปี 2546 พบว่า ชุมชนและท้องถิ่นมีความตื่นตัวอย่างมาก ในการที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของเมืองตามแนวทางโครงการบ้านมั่นคง ทั้งยังเกิดรูปธรรม รูปแบบการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย มีการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างกว้างขวาง อันแสดงถึงศักยภาพและความพร้อมของชุมชนและท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาของเมืองร่วมกัน

2. พอช. จึงได้จัดทำโครงการ “บ้านมั่นคง” ปี 2547 ซึ่งเป็นการขยายผลจากการดำเนินโครงการนำร่องปี 2546 มาสู่ “เมืองนำร่องโครงการบ้านมั่นคง” ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2546 โดยมีเป้าหมายดำเนินการจำนวน 15,016 หน่วย 174 ชุมชน ใน 42 เมือง/เขต ใน 30 จังหวัดทั่วประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนแออัดให้เป็นชุมชนน่าอยู่ที่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย ชาวชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและเป็นกระบวนการ เพื่อสร้างความพร้อม ความสามารถให้องค์กรท้องถิ่น องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา และองค์กรพัฒนาอื่นๆ ในการร่วมกันจัดการแก้ไขปัญหาคนจนและที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นร่วมกัน

ผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน
โดยองค์การชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคง พ.ศ. 2546-2549

เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2547 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ ได้อนุมัติงบประมาณกลางปี 2547 สำหรับดำเนินงานตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาสังคมด้านที่อยู่อาศัย จำนวน 149.5 ล้านบาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้กลุ่มคนด้อยโอกาส หรือคนจนที่สุด

ในสังคม เช่น คนเร่ร่อน คนชรา คนพิการ ฯลฯ รวมถึงผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเร่งด่วน/เฉพาะหน้าจากกรณีเพลิงไหม้ไล่ที่ ได้รับการดูแลและได้รับโอกาสในการพัฒนา โดยชุมชนและท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการดำเนินการ ผสานไปกับโครงการบ้านมั่นคงที่ดำเนินการอยู่

3. สำหรับการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคงในปี 2548 ประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งในด้านการประสานนโยบายการพัฒนาในพื้นที่ การบริหารจัดการและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนงานเฉพาะหน้าที่ต้องดำเนินการ โดยมีการประสานความร่วมมือกับภาคีพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต., อบจ., กรุงเทพมหานคร) ส่วนราชการระดับจังหวัด เช่น พมจ., ศตจ.จังหวัด, โยธาธิการจังหวัด, ที่ดินจังหวัด ฯลฯ หน่วยงานเจ้าของที่ดิน เช่น กรมธนารักษ์ การรถไฟแห่งประเทศไทย กรมชลประทาน วัด สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ฯลฯ หน่วยงานที่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมการสนับสนุนชุมชน เช่น กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น สถาบันราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ โดยมีหลักการดำเนินงาน คือ การประสานการทำงานกับท้องถิ่น และชุมชนเป็นหลัก สร้างกลไกภาคเมืองเพื่อเป็นพี่เลี้ยงช่วยดูแลเรื่องที่อยู่อาศัยคนจนภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการเมือง และได้มีการแบ่งทีมชาวบ้านที่ดำเนินการเรื่องบ้านมั่นคง เพื่อสนับสนุนชุมชนในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้แก่ ทีมงานจัดการองค์กร งานสินเชื่อ งานบัญชี งานออมทรัพย์ และงานสาธารณสุขภาค

ในส่วนของการดำเนินการระดับนโยบาย ได้จัดทำความร่วมมือกับหน่วยงานระดับนโยบาย เช่น กรุงเทพมหานคร กรมธนารักษ์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อร่วมกันสนับสนุนการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่ การร่วมประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของหน่วยงานรัฐ และการผ่อนปรนกฎระเบียบการควบคุมการก่อสร้าง เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยได้อย่างถูกต้องและมั่นคง การจัดงานประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ โดยเชิญรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องร่วมลงพื้นที่รับรู้อาชีพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาตามโครงการบ้านมั่นคง ส่งผลให้เกิดการดำเนินงานในระดับนโยบาย

บ้านมั่นคงคนไร้บ้านบ้านน้ำเค็ม จ.พังงา

การแก้ไขปัญหาความยากจน ด้านที่อยู่อาศัย (ที่พักอาศัยคนไร้บ้าน, บ้านชั่วคราว, บ้านกลาง) เพื่อสนับสนุนให้กลุ่มคนด้อยโอกาส หรือคนจนที่สุดในสังคม เช่น คนเร่ร่อน คนชรา คนพิการ ฯลฯ รวมถึงผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเร่งด่วน/เฉพาะหน้าจากกรณีเพลิงไหม้ ไล่ที่ หรือต้องรื้อย้ายเพื่อสร้างชุมชนใหม่ โดยได้ดำเนินงานแล้ว ในวงเงินงบประมาณรวม 49.31 ล้านบาท แบ่งเป็น ศูนย์พักชั่วคราวเพื่อรองรับคนเร่ร่อน/ไร้ที่อยู่อาศัย 50 คน จำนวน 0.40 ล้านบาท บ้านกลางในชุมชน จำนวน 1.15 ล้านบาท และการช่วยเหลือผู้ถูกไล่ที่/ไล่ที่/รื้อย้าย 3,197 ราย ใน 41 ชุมชน

จำนวน 47.76 ล้านบาท

นอกจากนี้ยังได้มีการขยายผลโครงการบ้านมั่นคงเมือง ไปสู่การนำร่องในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยคนยากจนในชนบท เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่สัมพันธ์กันทั้งภาคเมืองและชนบท ป้องกันปัญหาการละทิ้งถิ่นฐาน อันจะทำให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในเมืองเพิ่มขึ้น โดยเน้นการดำเนินงานที่ให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการ ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น และกลไกการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมหลายฝ่ายในท้องถิ่น ในวงเงิน 100 ล้านบาท เพื่อดำเนินการใน 1,000 ครัวเรือน โดยในเบื้องต้นแต่ละภาคได้ร่วมกันสรุปพื้นที่การทำงานนำร่อง 38 พื้นที่ กระจายไปทั่วทุกภาค

4. การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงตลอด 4 ปีที่ผ่านมา เน้นการทำงานในระดับท้องถิ่น จึงได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติงาน ทั้งส่วนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ สถาปนิกชุมชน การสัมมนาสรุปบทเรียนกระบวนการทำงานของชุมชนบ้านมั่นคง การสัมมนาร่วมกันของภาคีพัฒนาที่ร่วมดำเนินการ ตลอดจนการประชุมร่วมกับนายกรัฐมนตรี และเทศมนตรีทั่วประเทศ เพื่อชี้แจงแนวทางการทำงานตามโครงการบ้านมั่นคงให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศได้รับรู้และร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการประชาสัมพันธ์โครงการบ้านมั่นคงโดยจัดพิมพ์หนังสือส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาตามโครงการบ้านมั่นคง และการจัดงานประชาสัมพันธ์เปิดตัวโครงการในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ภาคการเมือง และชาวชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และสามารถนำไปขยายผลในพื้นที่ของตนเองได้

ผลการดำเนินโครงการ

บ้านมั่นคง

(ณ เดือนธันวาคม 2549)

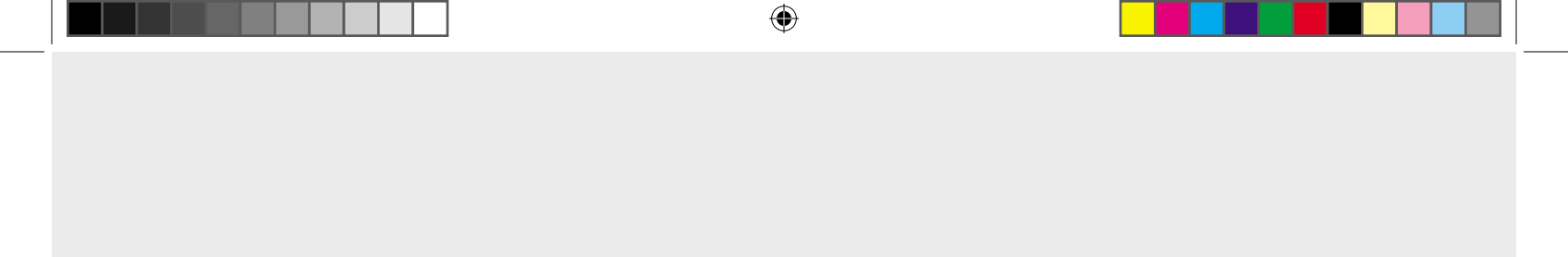
1. การดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงขยายครอบคลุมทั่วประเทศ โดยชุมชนและองค์กรท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการดำเนินการร่วมกัน ใน 76 จังหวัด 214 เมือง/เขตทั่วประเทศ

การดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยคนจนโดยองค์กรของชุมชน ตามแนวทางโครงการบ้านมั่นคง ที่ได้เริ่มต้น ในปี 2546 จนถึงสิ้นสุดเดือนธันวาคม 2549 ได้มีการดำเนินงานในกระบวนการต่างๆ ระดับเมือง ขยายออกไปเกินเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องจากความสนใจของชาวชุมชนแออัดและเทศบาลต่างๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง รวม 76 จังหวัด 164 เมืองและ 50 เขตในกรุงเทพมหานคร ได้มีการอนุมัติโครงการปรับปรุงพัฒนาชุมชนแออัดผ่านกระบวนการจัดการของชุมชนและแต่ละเมืองร่วมกันใน 64 จังหวัด 125 เมืองทั่วประเทศและ 30 เขตใน กทม.

รวมโครงการที่ได้รับการอนุมัติ 440 โครงการ ครอบคลุมชุมชนแออัด 773 แห่ง รวม 45,496 ครอบครั้ว เป็นงบประมาณที่อนุมัติโดยรวมจำนวน 13,615 ล้านบาท คิดเป็นประชากรที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนา โดยเกิดความมั่นคงในชีวิต ที่อยู่อาศัยมั่นคง สิ่งแวดล้อมดี มีโครงสร้างสังคมที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเกิดระบบสวัสดิการชุมชน รวมประมาณ 213,000 คน ซึ่งครอบคลุมการแก้ไขปัญหาผู้ลงทะเบียนคนจน

ความคืบหน้าการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง (ณ ธ.ค. 2549)

ภาพรวม	จำนวน
จำนวนเขต/เมืองที่มีการดำเนินโครงการ	214 เขต/เมือง 75 จังหวัด
จำนวนเขต/เมืองที่มีโครงการที่ได้รับการอนุมัติ	158 เขต/เมือง 64 จังหวัด
จำนวนโครงการที่ได้รับการอนุมัติ	440 โครงการ
ครอบคลุมจำนวนชุมชน	773 ชุมชน
จำนวนครอบครั้ว	45,496 ครอบครั้ว
งบประมาณที่อนุมัติ	
- งบอุดหนุนการพัฒนาสาธารณูปโภค	1,345,437,958 บาท
- สินเชื่อเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัย	1,392,145,554 บาท

ตารางแสดงจำนวนชุมชนที่มีการอนุมัติโครงการแล้ว แบ่งตามภาค

ลำดับ	ภาค	จำนวนเมือง/เขต	จำนวนชุมชน	จำนวนครอบครัว	จำนวนโครงการ
1	กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	53	227	18,857	148
2	ภาคกลาง	9	25	1,320	24
3	ภาคตะวันตก	9	21	1,191	11
4	ภาคตะวันออก	16	30	2,561	22
5	ภาคอีสาน	25	141	7,934	115
6	ภาคใต้	30	164	7,135	67
7	ภาคเหนือ	16	165	6,406	53
รวม		158	773	45,504	440

ตารางแสดงภาพรวมงบประมาณที่อนุมัติแล้ว (ณ เดือนธันวาคม 2549)

ประเภทงบ	รายงานงบประมาณ	งบที่อนุมัติ (ล้านบาท)
● งบที่รัฐบาลอุดหนุน	1. งบปรับปรุงสาธารณูปโภค	1,354.72
	2. งบบริหารจัดการ 5%	67.73
	3. อุดหนุนส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย 2%	187.08
	4. การพัฒนากระบวนการเมือง	
	■ โครงการความร่วมมือ	71.5
	■ การบริหารงานส่วนกลาง	101.95
	รวม	1,781.68
● งบจากกองทุนหมุนเวียน พอช	5. สินเชื่อ	
	■ ที่ดิน	436.12
	■ บ้าน	871.13
	รวม	1,307.24
● งบสมทบจากชุมชนและท้องถิ่น	6. ชุมชนสมทบ	130.70
	7. ท้องถิ่นสมทบ	80.00
	รวม	210.70

2. การวางแผนแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างเป็นระบบทั้งเมือง (Cities Without Slums)

พอช. ได้ประสานงานกับองค์กรท้องถิ่นในระดับเมืองอย่างใกล้ชิด ได้แก่ เทศบาล ชุมชน หน่วยงานในท้องถิ่น และหน่วยงานระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดกระบวนการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบต่อเนื่องครอบคลุมชุมชนแออัดทั้งเมือง โดยมีการสำรวจข้อมูลชุมชนร่วมกันทั้งเมือง การวิเคราะห์วางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา การเจรจาเรื่องที่ดิน/แก้ปัญหาไฟไหม้ไล่ที่ และสนับสนุนการพัฒนาแก้ไขปัญหาของชุมชนในหลายจังหวัด/เมือง ได้จัดตั้งคณะทำงานร่วมระดับจังหวัดและเมือง เทศบาลหลายแห่งได้วางแผนนโยบายการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดร่วมกันทั้งเมืองตามแนวทางโครงการบ้านมั่นคงและบรรจุแผนโครงการบ้านมั่นคงไว้ในแผนระดับจังหวัด/เทศบาล โดยจัดงบประมาณสมทบในโครงการ เช่น เทศบาลนครอุดรธานี เทศบาลนครขอนแก่น เทศบาลเมืองสุรินทร์ เทศบาลตำบลชุมแพ เทศบาลเมืองจันทบุรี เทศบาลเมืองบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี องค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

3. การสำรวจข้อมูลชุมชนแออัดระดับครัวเรือนทั่วประเทศ

เพื่อรับทราบจำนวนของชุมชนที่เดือดร้อนและไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยแต่ละจังหวัดที่แน่นอน พร้อมทั้งจัดเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูล เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนการสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือน และวางแผนแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ให้กับประชาชนในแต่ละพื้นที่ตามโครงการบ้านมั่นคงต่อไปได้ โดยเป้าหมายของการสำรวจ คือ กลุ่มคนจนในชุมชนแออัด และกลุ่มคนจนอื่นๆ ที่ประสบปัญหาไฟไหม้ ไล่ที่ หรือบุกรุกตั้งบ้านเรือนในที่ดินรัฐหรือที่ดินเอกชน รวมถึงกลุ่มที่อยู่อาศัยในที่ดินเช่ามีสัญญาเช่าเป็นรายปี ที่ทำให้มีปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย มีสภาพความเป็นอยู่แออัดและเสื่อมโทรม ซึ่งมีข้อมูลชุมชนที่สำรวจแล้วใน 76 จังหวัด 573 เทศบาล 3,238 ชุมชน รวม 239,916 ครัวเรือน สามารถจำแนกตามรายภาคได้ดังนี้

ข้อมูลชุมชนแออัด (ณ 27 ธันวาคม 2549)

ภาค	จำนวนพื้นที่สำรวจ			จำนวนครัวเรือน
	จังหวัด	เทศบาล	ชุมชน	
• ตะวันออกเฉียงเหนือ	19	79	284	15,979
• ใต้	14	71	289	20,395
• กลาง	9	74	332	19,351
• ภาคตะวันออก	8	107	345	33,684
• ตะวันตก	7	54	257	8,901
•เหนือ	15	105	439	28,104
• กรุงเทพฯ และปริมณฑล	4	83	1,292	113,502
รวม	76	573	3,238	239,916

4. แก้ไขปัญหาผู้ประสบภัยพิบัติ/ไฟไหม้/ไล่ที่/น้ำท่วม/หนี้สิน/หลุดจำนอง

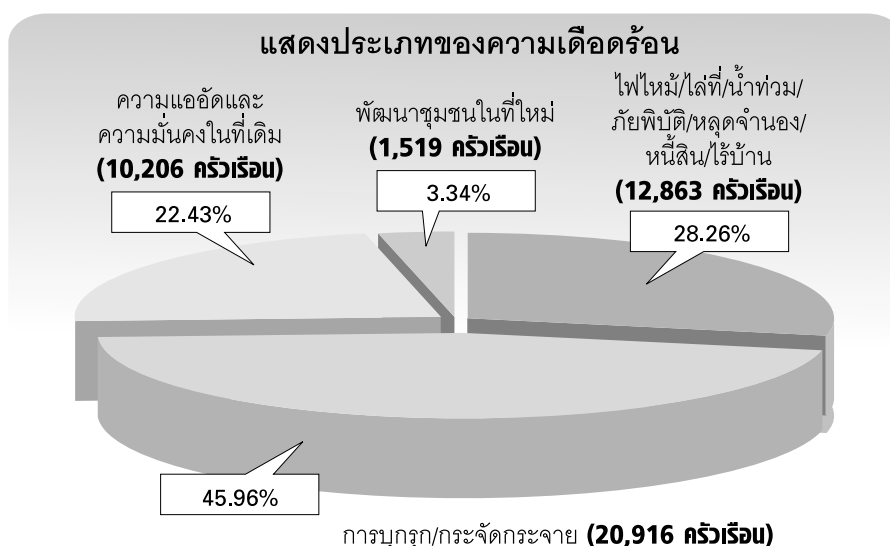
ปัญหาไฟไหม้/ไล่ที่ ทั้งในที่ดินรัฐและเอกชน เป็นปัญหาร้ายแรงที่สุดของชุมชนแออัด ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาสามารถแก้ไขปัญหาไฟไหม้/ไล่ที่/น้ำท่วม/หนี้สิน/หลุดจำนอง รวมทั้งชุมชนบุกรุกกระจายได้รวมถึง 33,779 ครัวเรือน (รวมเป็นประชากรประมาณ 158,000 คน) หรือประมาณร้อยละ 68.4 ของจำนวนทั้งหมด และสามารถสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับชุมชนแออัดที่ยังไม่มีปัญหาไล่ที่อีก 10,206 ครัวเรือน รายละเอียดดังนี้

ชุมชนร่วมสามัคคี กทม. ก่อนปรับปรุง

ชุมชนร่วมสามัคคี กทม. หลังปรับปรุง

1.) การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัยพิบัติ จากเหตุการณ์ภัยพิบัติคลื่นยักษ์ “สึนามิ” เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 โครงการบ้านมั่นคงได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทั้งการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการแก้ปัญหาระยะยาวโดยเน้นให้มีการรวมตัวกันของชุมชน เพื่อให้สามารถบริหารจัดการชุมชนของตน และประสานหน่วยงานให้สนับสนุนแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ตรงตามความต้องการของชุมชน ดังนี้

- การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสบภัย เนื่องจากหลายชุมชนไม่สามารถกลับไปสร้างบ้านในที่เดิมที่เคยอยู่อาศัยได้ เพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ เนื่องจากอยู่ในที่ดินสาธารณะ หรือที่ดินที่ส่วนราชการดูแลอยู่ หรือในที่ดินที่มีการออกเอกสารสิทธิ์ให้เอกชนทับซ้อนที่ดินที่ชาวบ้านอาศัยอยู่ก่อน จึงได้นำเสนอเรื่องดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ในคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินฯ โดยได้ขออนุญาตแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ชัดเจนแล้ว 13 พื้นที่ รวม 1,156 ครัวเรือน และอยู่ในระหว่างดำเนินการอีก 58 พื้นที่

- การสร้างบ้านพักถาวร โดยชาวชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการสร้างบ้านของตนเอง 9 ชุมชน จำนวน 350 ครัวเรือน และอยู่ในระยะจัดกระบวนการอีก 15 ชุมชน เช่น บ้านทุ่งหว้า ตำบลวัน ได้สร้างบ้านพักถาวรบนที่ดินเดิม โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบ และก่อสร้างบ้านให้ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและอาชีพของตนเอง การสร้างบ้านมั่นคงคนไร้บ้านแห่งบ้านน้ำเค็ม , บ้านปากเตรียม เป็นต้น

- การพัฒนาอาชีพและการฟื้นฟูชุมชนควบคู่กับการพัฒนาที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย การซ่อมแซม และสร้างเรือ การจัดหาเครื่องยนต์และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการประมง การทำกระชังปลา/อวน โดยมีหน่วยงานสนับสนุนกองทุนหมุนเวียนเพื่อดำเนินการรวม 22 กองทุน ผู้รับประโยชน์เบื้องต้น 81 ชุมชน รวม 900 ครัวเรือน

2.) การแก้ไขปัญหาผู้ประสบอุทกภัย เช่น ผู้ประสบอุทกภัย และโคลนถล่ม ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคเหนือ โดยศูนย์ฟื้นฟูชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมภาคเหนือ ได้สนับสนุนการก่อสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว/การซ่อมแซมบ้านที่เสียหาย รวมจำนวน 2,354 หน่วยๆ ละ 18,000 บาท รวมเป็นงบประมาณทั้งสิ้น 42.37 ล้านบาท

นอกนี้ยังมีการแก้ไขปัญหาชุมชนที่เดือดร้อนจากน้ำท่วมในพื้นที่ 47 จังหวัด โดยใช้กระบวนการให้ชุมชนผู้ประสบภัยเป็นผู้ดำเนินการกันเอง ทั้งการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และระยะการฟื้นฟูพัฒนาโดย พอช. สนับสนุนงบประมาณทั้งในด้านการจัดกระบวนการและงบประมาณเพื่อการพัฒนา

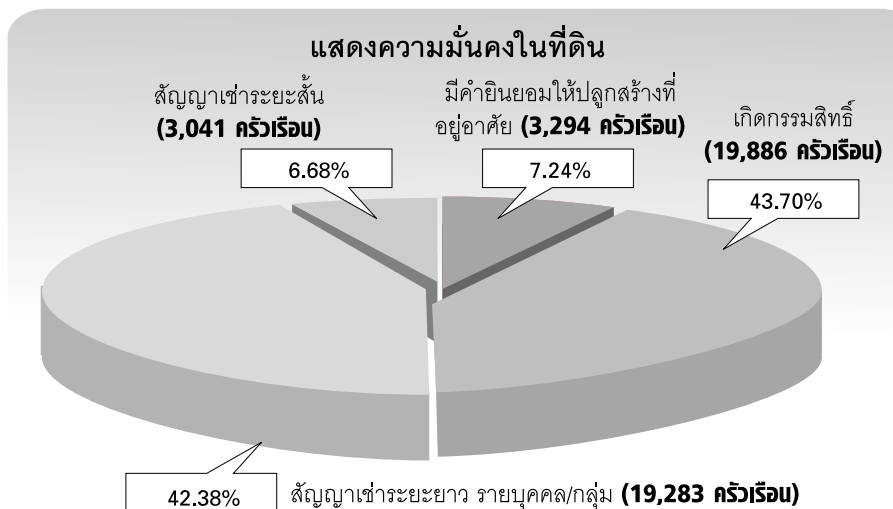
โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ทำความร่วมมือกับกรุงเทพมหานครในการพัฒนาชุมชนพื้นที่ริมคลอง ด้วยการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน/ท้องถิ่นของตน เป็นการสร้างการยอมรับในศักยภาพของชาวชุมชน และขยายผลไปสู่การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายภาคประชาชน โดยได้สำรวจข้อมูลชุมชนรวม 6 เขต 57 ชุมชน ผู้เดือดร้อนรวม 3,230 ครัวเรือน และดำเนินการเป็นโครงการนำร่อง 9 ชุมชน เพื่อขยายผลสู่การแก้ไขปัญหาและการป้องกันในระยะยาว

5. การสร้างความมั่นคงในสิทธิการอยู่อาศัยของชุมชน

คนยากจนที่ไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัย มีปัญหาความมั่นคง สามารถได้สิทธิการเช่าที่ดินระยะยาว และมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกิดความมั่นคงในการอยู่อาศัย จำนวน 39,169 ครัวเรือน หรือร้อยละ 86 ของการปรับปรุงพัฒนาทั้งหมด และร้อยละ 14 ของที่เหลือได้สิทธิการเช่าที่ดินระยะสั้น หรือได้รับคำยินยอมให้มีการปรับปรุง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว คนกลุ่มนี้ได้พัฒนาสิทธิ และความมั่นคงเช่นกัน

กลุ่มที่ได้รับเพียงคำยินยอมให้ดำเนินการปรับปรุงพัฒนาได้ โดยยังไม่ให้สิทธิเช่าที่ดินระยะยาว ได้แก่ ชุมชนที่อยู่ในที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร กรมชลประทาน เป็นต้น กลุ่มที่ได้รับสิทธิการเช่าที่ดินระยะสั้น มักจะเป็นชุมชนในที่ดินของการรถไฟฯ ที่ดินวัด และที่ดินสาธารณะ ส่วนที่ดินที่มีสิทธิการเช่าระยะยาว จะเป็นทั้งการเช่าที่ระยะยาวโดยเฉพาะในที่ดินของราชพัสดุ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ดินของการรถไฟฯ บางส่วนและกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินที่จัดซื้อในนามของสหกรณ์

ชุมชนสวนพลู กทม. ก่อนปรับปรุง

ชุมชนสวนพลู กทม. หลังปรับปรุง

6. คนจนมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง แข็งแรง ราคาถูก และส่วนใหญ่ได้อยู่อาศัยในที่ดินเดิม

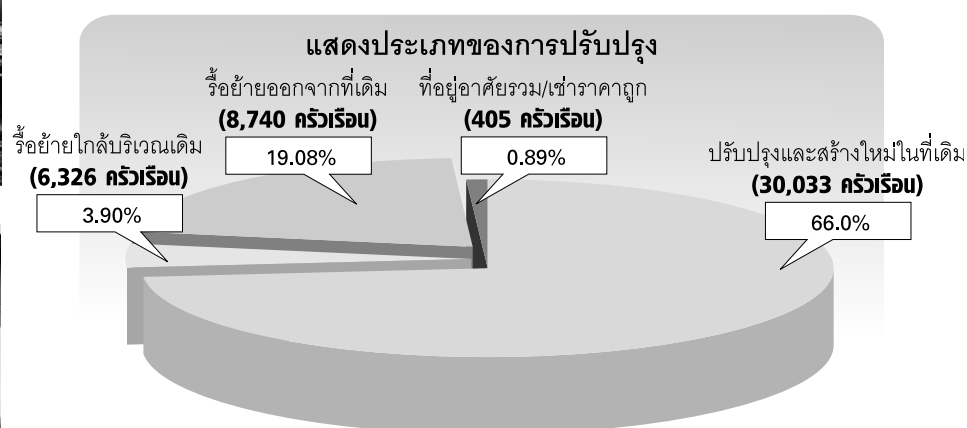
ผลการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงที่ผ่านมา ชุมชนแออัดได้รับการพัฒนาในรูปแบบการปรับปรุงก่อสร้างใหม่ในที่ดินเดิม หรือขยับอยู่ในบริเวณใกล้เคียงประมาณร้อยละ 80 การรื้อย้ายออกจากที่ดินเดิมมีเพียงจำนวนประมาณ ร้อยละ 20 ในทุกโครงการที่ดำเนินการจะมีการปรับปรุงก่อสร้างสาธารณูปโภค ที่อยู่อาศัย บ่อบำบัดน้ำเสีย ทางระบายน้ำ สวนสาธารณะ ศูนย์เด็ก ฯลฯ ซึ่งชุมชนร่วมกันจัดการก่อสร้าง โดยใช้เงินเชื่อจาก พอช. ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี ราคาที่อยู่อาศัยใหม่โดยเฉลี่ยประมาณ 150,000 บาทต่อหน่วย รูปแบบก่อสร้างจะแตกต่างกันตามความสามารถในการผ่อนชำระสินเชื่อและความเห็นร่วมกันของชุมชน โดยที่อยู่อาศัยอยู่จะมีราคาระหว่าง 50,000 - 250,000 บาท ประมาณครึ่งหนึ่งมีค่าผ่อนชำระสินเชื่อต่ำกว่าเดือนละ 1,000 บาท ประมาณ 75% จ่ายต่ำกว่าเดือนละ 1,500 บาท ขนาดที่อยู่อาศัยเฉลี่ยประมาณ 50-60 ตร.ม.ต่อหน่วย

ชุมชนหน้าเทคนิค จ.จันทบุรี ก่อนปรับปรุง

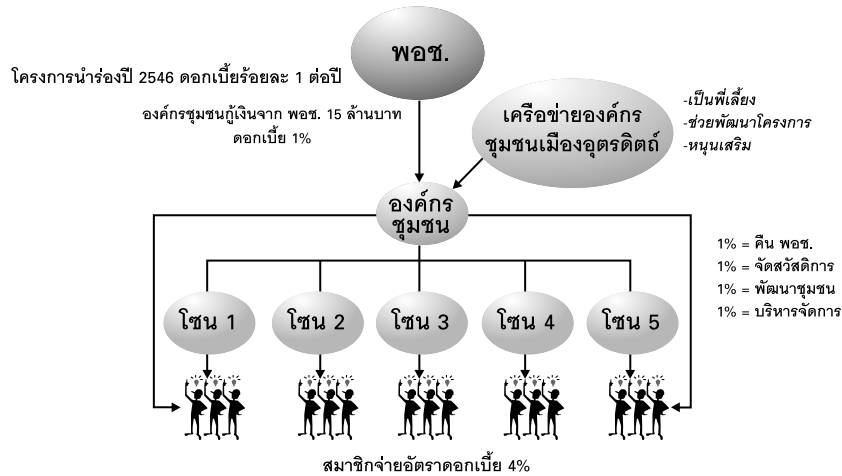
ชุมชนหน้าเทคนิค จ.จันทบุรี หลังปรับปรุง

7. เกิดการร่วมกันสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง มีกองทุนรวมและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

ในทุกโครงการที่มีการปรับปรุงพัฒนา จะเกิดโครงสร้างการจัดการร่วมกันของชุมชน โดยมีโครงสร้างกลุ่มย่อยเพื่อการตัดสินใจ และจัดตั้งคณะกรรมการหลายชุดเพื่อทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน เกิดกองทุนรวมและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน จากการบริหารสินเชื่อที่ได้รับในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี ชุมชนได้บวกส่วนต่างประมาณร้อยละ 2-3 ทำให้สมาชิกจ่ายประมาณร้อยละ 4-5 ซึ่งส่วนต่างที่เกิดขึ้นได้นำไปใช้ในการบริหารจัดการ สวัสดิการ และการพัฒนาอื่น ๆ ของชุมชน โดยเชื่อมโยงไปถึงการจัดระบบการเงินของครอบครัวในหลายๆ ชุมชนด้วย

การจัดการสินเชื่อโครงการที่อยู่อาศัยบุคคล จังหวัดอุดรธานี

8. เกิดโครงสร้างสังคมของชุมชนใหม่ โดยมีระบบสวัสดิการและปลอดภัยเสถียร

โครงการบ้านมั่นคง จะให้สิทธิผู้อยู่อาศัยในชุมชนเดิมให้สามารถอยู่ต่อไปไม่ว่าจะยากจนมากน้อยเพียงใด โดยชุมชนจะหาวิธีการที่จะรองรับคนทุกคนให้สามารถได้สิทธิในที่อยู่อาศัยต่อไป และจ่ายเงินตามความสามารถ เกิดการจัดระบบสวัสดิการของชุมชนขึ้นมาใหม่จากการดำเนินโครงการ เช่น มีบ้านกลาง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยกลางของผู้สูงอายุ คนพิการ คนไม่มีรายได้ขึ้นในชุมชน ตลอดจนการเชื่อมโยงเรื่องการออมทรัพย์เพื่อสร้างบ้านไปสู่การสมทบเพื่อสร้างกองทุนสวัสดิการ ซึ่งเป็นระบบที่ชุมชนดูแลสวัสดิการพื้นฐานให้กับคนทุกกลุ่มในชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือผู้ยากไร้/คนยากจนที่สุดของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาความยากจน ทำให้คนที่จนที่สุด โดดเดี่ยว เร่ร่อน เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีการพึ่งพา ดูแล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ หลายชุมชนในโครงการสามารถประกาศเป็นชุมชนที่ปลอดภัยเสถียร เพราะมีโครงสร้างกลุ่มย่อย มีการจัดระบบที่เชื่อมโยงกันทุกบ้าน และองค์กรชุมชนมีบทบาทอำนาจรับผิดชอบที่จะจัดการอย่างชัดเจน หลายชุมชนได้จัดระบบการดูแลจัดการเรื่องเด็ก เยาวชน กองทุนผู้สูงอายุ มีกองทุนการศึกษาและกองทุนสวัสดิการจากส่วนต่าง ดอกเบี้ยเงินกู้ และเริ่มพัฒนาเรื่องวัฒนธรรมประเพณีสำคัญของชุมชน เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ วันเด็ก เป็นต้น

9. การจัดการชุมชนด้วยตนเอง

การจัดการชุมชนด้วยตนเอง (Community Self Management) คือการสร้างโอกาสให้ชุมชน สามารถจัดระบบการบริหารจัดการโดยชุมชนเอง โดยมีกลไก/คณะทำงานของชุมชนที่มีความถนัดในเรื่องต่างๆ เช่น ทีมสนับสนุนกลุ่มออมทรัพย์ ทีมสาธารณสุข (ก่อสร้าง จัดซื้อ ตรวจจรับงาน ฯลฯ) ทีมสวัสดิการ ระบบกลุ่มย่อย เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่อยู่ร่วมกันในชุมชน เป็นการให้โครงสร้างของกลุ่มทางสังคม มาเป็นกลไกการบริหารจัดการร่วมกัน

นอกจากนี้ยังมีการจัดแบ่งทีมชาวบ้านเป็นทีมกลางที่ดำเนินการเรื่องบ้านมั่นคง เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม/เครือข่าย ได้แก่ ทีมงานจัดการองค์กร งานสินเชื่อ งานบัญชี งานออมทรัพย์ และงานสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งเป็นทีมสนับสนุนชุมชนที่จะพัฒนาระบบสาธารณสุข ให้คำปรึกษาเรื่องการจัดกรงานก่อสร้าง และการตรวจงวดงาน เป็นต้น

พอช.-CODI

ความร่วมมือและการประสาน

● การทำงานกับหน่วยงาน

1. องค์กรท้องถิ่น ได้มีการหารือกับจังหวัดและเทศบาล ซึ่งเป็นองค์กรท้องถิ่นที่สำคัญ ที่จะเป็นแกนหลักในการสนับสนุนชุมชน เป็นเจ้าภาพร่วมกับชุมชน ทั้งนี้ตามแผนปี 2550 - 2554 การดำเนินโครงการบ้านมั่นคง จะเน้นให้องค์กรท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินโครงการร่วมกับชุมชนมากขึ้น โดย พอช. จะเป็นผู้สนับสนุนด้านการเรียนรู้ และองค์ความรู้ในการดำเนินงาน

2. กรุงเทพมหานคร ได้จัดทำบันทึกความร่วมมือด้านการพัฒนาโครงการบ้านมั่นคงในกรุงเทพมหานครร่วมกัน เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2548 โดยมีเป้าหมายชุมชนที่เข้าร่วมตามบันทึกความร่วมมือดังกล่าวจำนวน 100 ชุมชน ใน 50 เขต ตลอดจนร่วมกันพัฒนากฎระเบียบต่างๆ ให้เอื้อต่อการทำงานของชุมชน ซึ่งขณะนี้ได้ดำเนินงานแล้วใน 33 เขต 94 โครงการ 117 ชุมชน รวม 12,986 ครัวเรือน รวมถึงการจัดให้มีคณะทำงานเฉพาะชุดบ้านมั่นคงใน 2 ระดับ คือ ระดับนโยบาย และระดับเขต โดยเน้นการทำงานอย่างเป็นขบวนการระดับเขต โดยทำงานพร้อมๆ กันในทุกเขต ให้เป็นภาพการพัฒนาใหญ่ของ กทม. โดยชาวชุมชนเป็นผู้จัดการโครงการ เน้นให้คนในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการในทุกเรื่อง เพื่อให้ชุมชนอยู่ได้อย่างเป็นสุข ทั้งในเรื่องที่ดิน ที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อม ระบบการจัดการขยะ การพัฒนาสังคม สวัสดิการ การสนับสนุนการศึกษาของเยาวชน การพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีกลุ่มออมทรัพย์หรือสหกรณ์ขอชุมชนเป็นผู้จัดการ ถือเป็นยุคใหม่ของการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด โดยชุมชนมีส่วนสำคัญ และท้องถิ่นเป็นผู้ซึ่งสนับสนุนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาทุกชุมชนทั้งเมืองพร้อมกันไป

เมื่อวันที่ 1 ก.พ. 2548 บันทึกความร่วมมือด้านการพัฒนาโครงการบ้านมั่นคง ในกรุงเทพมหานคร

3. สถาบันการเงิน โดยประสานสถาบันการเงินทั้งภาครัฐ และเอกชน 8 แห่ง เพื่อร่วมกันพิจารณาความเป็นไปได้ในการสนับสนุนชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคง โดยการให้สถาบันการเงินสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการซื้อที่ดินและการสร้างบ้านแก่กลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่ได้จัดตั้งสหกรณ์เคหสถานแล้ว โดยได้บันทึกความร่วมมือกับธนาคารอาคารสงเคราะห์เพื่อให้สินเชื่อ กรณีโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินในรูปแบบของสหกรณ์เคหสถาน โดยปรับรูปแบบการกู้เงินเพื่อที่อยู่อาศัยจากรายบุคคลเป็นรายชุมชน/สหกรณ์

4. กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน ได้เข้าร่วมสนับสนุนชุมชนประหยัดพลังงานในชุมชน 3 แห่ง ได้แก่ ชุมชนแหลมรุ่งเรือง จังหวัดระยอง ชุมชนเก่าแก้ง จังหวัดสงขลา โครงการปุงคุก จังหวัดอุดรธานี โดยการใช้พลังงานธรรมชาติทดแทน พลังงานราคาแพง ได้แก่ การใช้พลังงานแสงอาทิตย์แปรเป็นพลังงานไฟฟ้า การใช้พลังงานลม การใช้เตาประหยัดพลังงาน เป็นต้น โดยได้ทำพิธีเปิดชุมชนประหยัดพลังงานแห่งแรกที่ชุมชนแหลมรุ่งเรือง จังหวัดระยอง ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้แทนชุมชนทั่วประเทศกว่า 700 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรม จากผลการดำเนินงานในโครงการนำร่องดังกล่าว พอช. ได้จัดทำบันทึกความร่วมมือกับกรมพัฒนาพลังงานทดแทนฯ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2547 โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะดำเนินการร่วมกันในปี พ.ศ.2548 ครอบคลุมชุมชนทั้งในเมืองและชนบทจำนวน 100 แห่ง และคาดว่าจะสามารถสนับสนุนให้เกิดชุมชนประหยัดพลังงาน จำนวน 400 แห่ง ซึ่งกรมพัฒนาพลังงานทดแทนฯ และกระทรวงพลังงานได้ให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นงานที่เห็นผลอย่างแท้จริง และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนฐานราก

5. การกรรไฟแห่งประเทศไทย ได้มีการหารือระหว่าง พอช. กับการกรรไฟ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2548 โดยได้ข้อสรุปเป็นหลักการทั่วไป คือ

- การกรรไฟฯ สามารถให้ชุมชนเช่าที่ดินระยะ 40 เมตรขึ้นไป จากกึ่งกลางรถไฟได้ในสัญญา 30 ปี ส่วนชุมชนที่อยู่ในระยะ 20 เมตรนั้น ไม่สามารถให้เช่าระยะยาวได้ เพราะอาจเกิดปัญหาความไม่ปลอดภัย โดยจะพิจารณาจัดหาที่ดินใหม่เพื่อรองรับชุมชนในระยะรัศมีไม่เกิน 5 กิโลเมตรจากที่ดินเดิม ทั้งนี้การกรรไฟฯ ต้องพิจารณาจาก แผนการขยายรางรถไฟในอนาคต
- การอยู่อาศัยในที่ดินของการกรรไฟฯ ต้องมีการจัดระเบียบในที่ดิน
- อัตราค่าเช่าที่ดินที่เสนอจะนำเสนอในบอร์ดการกรรไฟฯ ต่อไป
- ให้มีการสำรวจตรวจสอบและพิจารณาพื้นที่ชุมชนร่วมกันตามสายบำรุงทางของการกรรไฟฯ

ขณะนี้ชุมชนในที่ดินการกรรไฟฯ เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงแล้ว 17 จังหวัด 26 เขต/เมือง 112 ชุมชน รวม 53 โครงการ จำนวน 5,676 ครอบครัวย ในจำนวนนี้มีอยู่ 15 ชุมชน ที่มีความคืบหน้าโดย พอช. เป็นผู้สัญญาเช่ากับการกรรไฟฯ แล้วให้ชุมชนเช่าต่อจาก พอช. อีกต่อหนึ่ง

6. กรมธนารักษ์ โดยการร่วมลงนามบันทึกความร่วมมือต่อกัน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2547 โดยมีเป้าหมายหลักในการร่วมสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนที่อยู่ในที่ดินราชพัสดุ สนับสนุนการใช้ประโยชน์ในที่ดินว่างเปล่า การจัดสิทธิเช่าที่ดินระยะเวลา 30 ปี ตลอดจนผ่อนคลายกฎระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์ ค่าธรรมเนียมต่างๆ ที่เอื้อต่อการปรับปรุง ซึ่งขณะนี้ชุมชนที่ได้รับสิทธิเช่าจากกรมธนารักษ์แล้วจำนวน 14 แห่ง ผู้รับประโยชน์ประมาณ 4,000 ครอบครัวย

นอกจากนี้ยังได้มีการลงนามในบันทึกความร่วมมือระหว่างกรมธนารักษ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานเขตบางเขน สำนักงานเขตหลักสี่ และสหกรณ์เคหสถานเพื่อที่อยู่อาศัยคลองบางบัว จำกัด ทั้งนี้ เพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยในบริเวณชุมชนบางบัว ชุมชนอุทิศอนุสรณ์ ชุมชนบางเขน ชุมชนชายคลองบางบัว ชุมชนบางบัวเชิงสะพานไม้ 1 และชุมชนก้าวหน้า ให้มีคุณภาพ สภาพความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น ชุมชนสามารถอยู่อาศัยบริเวณชายคลองและเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลรักษาคลอง ตลอดจนการรักษาความปลอดภัย ป้องกันเพลิงไหม้ ซึ่งเขตหลักสี่และเขตบางเขนได้บรรจุโครงการนี้เป็นยุทธศาสตร์เพื่อเป็นตัวอย่างในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานครด้วย

7. **สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์** ได้มีการลงนามบันทึกความร่วมมือการพัฒนาชุมชน การพัฒนาที่อยู่อาศัยในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ระหว่างสำนักงานทรัพย์สินฯ กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การสนับสนุนให้ชุมชนได้อาศัยอยู่ในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ อย่างถูกต้อง ในรูปของการเช่าระยะยาว และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนให้น่าอยู่ มีความเหมาะสมและสวยงาม โดยมีชุมชนนำร่องที่ได้ดำเนินการร่วมกันแล้วจำนวน 2 แห่ง คือ ชุมชนบ่อนไก่ และชุมชนร่วมสามัคคี จ.กรุงเทพฯ รวมถึงสนับสนุนการพัฒนาชุมชนอื่นๆ ในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งมีจำนวน 34 แห่งในกรุงเทพมหานคร ผู้อยู่อาศัยรวมประมาณ 15,000 ครอบครัว

8. **กรมศิลปากร** โดยการลงนามบันทึกความร่วมมือกับกรมศิลปากร เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินซึ่งกรมศิลปากรดูแล เช่น กำแพงเมืองโบราณ โดยพิจารณาความจำเป็นในการอยู่อาศัย ควบคู่ไปกับการรับผิดชอบดูแลโบราณสถานให้อยู่อาศัยควบคู่กับการอนุรักษ์ศิลปะโบราณ ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้นพบชุมชนในที่ดินของกรมศิลปากรจำนวน 44 แห่งทั่วประเทศ ซึ่ง พอช. จะร่วมกับกรมศิลปากร ดำเนินการสำรวจสภาพพื้นที่ และความต้องการของชุมชนเพื่อนำมาจัดทำแผนการปรับปรุง ขณะนี้ได้เห็นชอบในการดำเนินโครงการร่วมกันใน 5 เมือง ได้แก่ สุรินทร์ ลำปาง นครเชียงใหม่ กำแพงเพชร และลพบุรี โดยมีชุมชนนำร่อง 20 ชุมชน

9. **สถาบันการศึกษาและสำนักงานสถาปนิกด้านสถาปัตยกรรม** เนื่องจากโครงการบ้านมั่นคงมีเป้าหมายทั้งในเชิงปริมาณและกฎหมาย ซึ่งมุ่งหวังสร้างสังคม ชุมชนเข้มแข็ง และความสัมพันธ์ในชุมชนมากกว่าการออกแบบเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความแออัดในชุมชนเพียงอย่างเดียว ในกระบวนการดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ทักษะการออกแบบจัดวางผัง และออกแบบบ้านโดยชุมชนมีส่วนร่วม แต่เนื่องจากปริมาณงานที่มีมาก พอช. ไม่สามารถดำเนินงานเพียงลำพัง เพื่อให้ทันกับความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชนและท้องถิ่นได้ จึงได้ร่วมกับสถาบันการศึกษาและสำนักงานสถาปนิกด้านสถาปัตยกรรมให้คณาจารย์และนักศึกษามีส่วนร่วมสร้างสรรค์ และสร้างพื้นที่การปรับปรุงและสร้างชุมชนร่วมกัน โดยมีคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยและสำนักงานสถาปนิกด้านสถาปัตยกรรมต่างๆ เข้าร่วม จำนวน 20 สถาบัน

โครงการประกวดแบบบ้านมั่นคงร่วมกันสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการประกวดแบบบ้านมั่นคงร่วมกับสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อให้มีแบบบ้านที่สามารถใช้เป็นต้นแบบให้คนจนทั่วประเทศสามารถนำไปใช้ก่อสร้างได้ด้วยตนเอง หรือก่อสร้างร่วมกัน โดยเปิดให้สถาปนิก นิสิตนักศึกษา และบุคคลทั่วไปส่งผลงานเข้าประกวด ปรากฏว่าผู้ส่งผลงานเข้าประกวด 118 ราย เป็นสถาปนิก 18 ราย นิสิต นักศึกษา 95 ราย และบุคคลทั่วไป 5 ราย

ชุมชนบ้านร่มเย็น อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น หลังปรับปรุง

ชุมชนบ้านร่มเย็น อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น ก่อนปรับปรุง

10. องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้้องค์กรพัฒนาเอกชน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญาเรื่องที่อยู่อาศัยของคนจน หรือปัญหาอื่นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชาวชุมชน ในแนวทางการทำโครงการบ้านมั่นคง 3 แนวทาง คือ สิทธิในที่ดินร่วมทุนร่วม และการจัดการร่วม พอช. จึงได้ประสานความร่วมมือไปยังองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่ง้องค์กรพัฒนาเอกชนให้ความสนใจในการทำงานของโครงการบ้านมั่นคง และยินดีเข้าร่วมโครงการ

11. บรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทย (บสท.) จากการที่ พอช. ได้ประสานงานเจรจาจัดซื้อที่ดินบริเวณซอยลาดพร้าว 101 เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ จำนวน 11 ไร่ 3 งาน ซึ่งอยู่ในความครอบครองของบรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทย (บสท.) ซึ่งเป็นการขายลักษณะพิเศษระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ราคา 32.17 ล้านบาท โดย พอช. เป็นผู้ลงนามการซื้อขายกับ บสท. โดยในสัญญาจะระบุให้สหกรณ์เคหสถานมหาดไทย จำกัด เป็นผู้รับโอนกรรมสิทธิ์

ในโอกาสนี้ พอช. จึงได้ลงนามบันทึกความร่วมมือกับ บสท. เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองตามโครงการบ้านมั่นคง โดย บสท. จะจำหน่ายที่ดินที่ชุมชนต้องการใช้เพื่อการอยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง ตามราคาที่เหมาะสมในลักษณะของการซื้อขายระหว่างหน่วยงาน โดย บสท. จะจัดหาข้อมูลทำเลที่ตั้ง ขนาดที่ดินและข้อมูลทางกายภาพอื่นๆ ของที่ดินที่ บสท. ดูแลเพื่อให้ พอช. ใช้ประกอบการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการ โดยมีสิทธิประโยชน์ในการยกเว้นค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมการโอนตามกฎหมาย ซึ่งขณะนี้ บสท. ได้นำเสนอข้อมูลให้ พอช. พิจารณาแล้ว 93 รายทั่วประเทศ ซึ่งในความร่วมมือกันครั้งนี้ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มีรายได้น้อยให้มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยอย่างมั่นคง ในระดับราคาที่ชุมชนสามารถรับภาระได้แล้ว ยังเป็นการนำทรัพย์สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้กลับมาใช้ประโยชน์ในระบบเศรษฐกิจได้อีกด้วย

พอช.-CODI

การประสานงาน

● เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับนโยบาย

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีนโยบายในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของคนจน ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย โดย พอช. เสนอแก้ไขกฎกระทรวง ให้เอื้อต่อการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงและบ้านเอื้ออาทร เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ทันตามนโยบายและแผนที่กำหนดไว้ โดยช่วงเวลาระหว่างการแก้ไขกฎกระทรวง รมว.พม. ได้ขอให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจสนับสนุนการดำเนินโครงการที่อยู่อาศัยของรัฐไปได้ก่อน โดยหน่วยงานที่ดำเนินโครงการ (กคช. และ พอช.) จะเป็นผู้รับรองการดำเนินงาน

นอกจากนี้รัฐบาล ยังได้นำข้อเสนอของชุมชนในเรื่องการพัฒนากฎระเบียบต่างๆ ให้เอื้อต่อการดำเนินโครงการ โดยจัดตั้งคณะทำงานขึ้น ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีหน้าที่ในการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความร่วมมือกับการดำเนินโครงการตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนากฎระเบียบต่างๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ พอช. ได้นำเสนอหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

- **พ.ร.บ.จัดสรรที่ดิน** กรณีชุมชนหรือสหกรณ์ต้องดำเนินการแบ่งแยกโฉนดที่ดิน เมื่อสมาชิกผ่อนชำระครบแล้ว พอช. จะเสนอขอยกเว้นค่าภาษีและค่าธรรมเนียมการจัดสรรที่ดินตาม พ.ร.บ. จัดสรรที่ดิน เนื่องจากการดำเนินการของชุมชน / สหกรณ์ ไม่ได้หวังผลกำไรจึงไม่เข้าข่ายการจัดซื้อเชิงพาณิชย์

- **การผ่อนปรนกฎหมายควบคุมอาคาร** และกฎระเบียบที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง ผังเมือง และ กทม. รมว. มท. ได้มีหนังสือถึงกรมโยธาธิการเรื่องการผ่อนปรนข้อกำหนดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง ในเบื้องต้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณาในแต่ละท้องถิ่น โดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น และให้กรมโยธาธิการเร่งทำเรื่องการแก้ไขกฎหมายเป็นข้อยกเว้นเฉพาะของชุมชนแออัด

- **การออกทะเบียนบ้านถาวร** เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับระบบน้ำประปา-ไฟฟ้า ซึ่งจะได้รับบริการในอัตราชั่วคราว และมีราคาสูง โดยในส่วนของ กทม. ได้จัดทำข้อเสนอขอยกเว้นไปยังการไฟฟ้านครหลวง และการประปานครหลวง ในกรณีที่เป็นการบ้านมั่นคงที่ พอช. ดำเนินการ ขอให้ทั้งสองหน่วยงานคิดค่าใช้จ่ายในอัตราปกติ

ชุมชนญี่ปุ่น จ.ปัตตานี ก่อนปรับปรุง

ชุมชนญี่ปุ่น จ.ปัตตานี หลังปรับปรุง

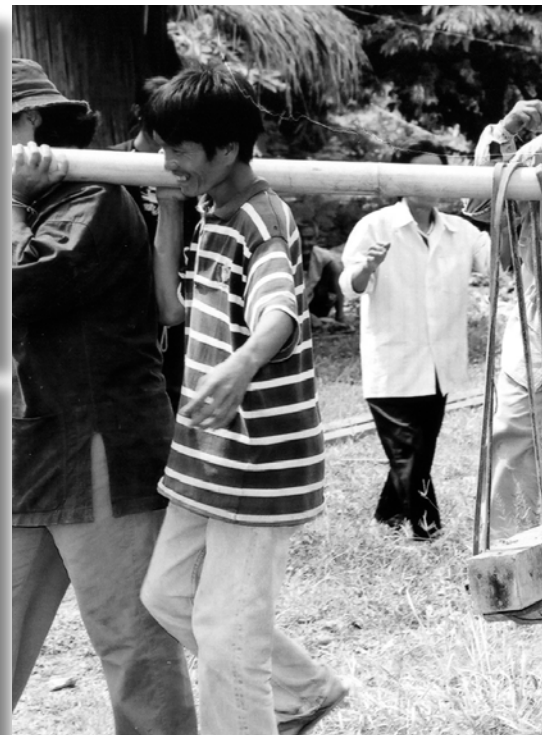

พอช.-CODI

การประชาสัมพันธ์

โครงการ

•บ้านมั่นคง

ผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน
โดยองค์กรชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคง พ.ศ. 2546-2549

พอช.ได้ทำการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการบ้านมั่นคงอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน และหน่วยงานพัฒนาต่างๆ ตลอดจนการเผยแพร่สู่สาธารณชน เพื่อสร้างความเข้าใจโครงการต่อสังคม โดยดำเนินการในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ

- การจัดกิจกรรมพิเศษในพื้นที่ต่างๆ เช่น การเปิดชุมชน วางศิลาฤกษ์ ลงเสาเอกชุมชน การสัมมนาสร้างความเข้าใจ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวชุมชน
- การจัดทำสื่อเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลายและต่อเนื่อง เช่น วิดีทัศน์, เว็บไซต์ และการถอดองค์ความรู้ ฯลฯ
- การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน ทั้งรายการโทรทัศน์, หนังสือพิมพ์, วิทยุ และสื่ออื่นๆ อย่างต่อเนื่อง

● การประเมินผลโครงการ

พอช. ได้มอบหมายให้คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมี ผศ.ดร.จิตติ มงคลชัยอรัญญา รองคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เป็นหัวหน้าคณะประเมินผล ทำการประเมินผลโครงการ บ้านมั่นคงปี 2547 โดยใช้หลักการผสมผสานระหว่างการประเมินผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ และการประเมินผลกระทบของโครงการต่อคนจน เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาปรับปรุงโครงการ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างชุมชนแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้ได้ชุมชนที่มีรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลาย จำนวนชุมชนที่ศึกษา 26 ชุมชน ใน 10 เมือง กระจายไปยังทุกภาค และได้รวบรวมข้อมูลจากหลายกลุ่มเป้าหมาย ทั้งหน่วยงานท้องถิ่น นักวิชาการ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ พอช. และชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ อภิปรายกลุ่ม การสังเกตและสอบถาม ซึ่งผลการประเมินสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ด้านผลสำเร็จของการดำเนินงาน ทำให้เกิดรูปธรรมการแก้ปัญหาที่ชัดเจน แต่ด้านการก่อสร้างต้องใช้ระยะเวลา เพราะต้องให้น้ำหนักกับการเตรียมความพร้อมของชาวบ้านและกระบวนการบริหารจัดการโครงการ ซึ่งใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การศึกษาดูงาน การอบรมสัมมนา/สรุปบทเรียน เป็นต้น และผู้ประเมินยังมีข้อสังเกตว่า โครงการฯ ยังมีการประมวลองค์ความรู้ที่ได้ในเชิงวิชาการค่อนข้างน้อย

2) ด้านความร่วมมือกับท้องถิ่น ทำให้เกิดกลไกการทำงานร่วมของชุมชนและท้องถิ่นที่หลากหลาย ตามเงื่อนไขและศักยภาพของพื้นที่ เกิดกลไกเมืองที่มีโครงสร้างแตกต่างกัน แต่มีลักษณะสำคัญคล้ายกัน คือ หน่วยงานรัฐทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากร สถาบันวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่สนับสนุนและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้องค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นทั้งผู้ประสบปัญหาและผู้พัฒนาในเวลาเดียวกัน

3) การผ่อนปรนกฎระเบียบ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย ยังทำได้ไม่มากนักในระดับมหภาค เนื่องจากต้องผ่านความเห็นชอบในระดับนโยบาย แต่มีการให้ความร่วมมือในระดับเทศบาล เช่น การอนุมัติให้ใช้ที่ดินสาธารณะ การพัฒนาสาธารณูปโภค การทำสัญญาเช่าระยะยาว เป็นต้น

4) ด้านความพึงพอใจของชุมชน ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากในเรื่องความมั่นคงในที่ดินและบ้าน ระบบสาธารณูปโภค สภาพแวดล้อมและกระบวนการดำเนินโครงการ รวมถึงการเปิดโอกาสให้คนจนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำงาน

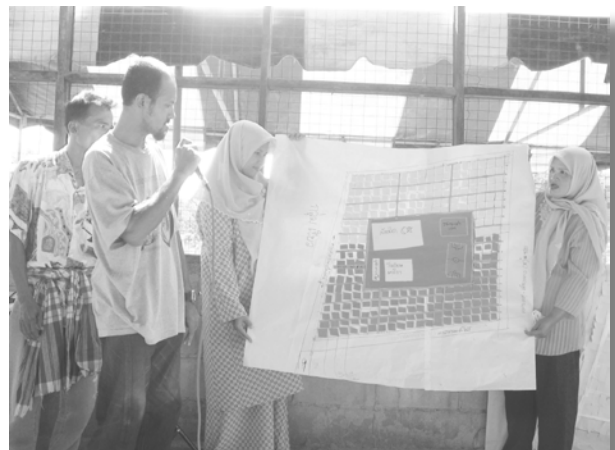
พอช.-CODI

การดำเนินงาน

โครงการ

• บ้านมั่นคง

พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในปี 2547 โครงการบ้านมั่นคงได้ร่วมมือกับเครือข่ายปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่ปัตตานี เพื่อดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเริ่มนำร่องใน 3 โครงการที่จังหวัดปัตตานี และเกิดการเชื่อมโยงใช้พื้นที่บ้านมั่นคงปัตตานีเป็นศูนย์การเรียนรู้ และขยายผลเกิดโครงการนำร่องในจังหวัดยะลา จำนวน 1 โครงการ และจังหวัดนราธิวาส ใน 3 เทศบาล ได้แก่ เทศบาลเมืองนราธิวาส จำนวน 4 ชุมชน เทศบาลเมืองตากใบ จำนวน 2 โครงการ และเทศบาลเมืองสุไหงโกลิก จำนวน 3 โครงการ

ในปี 2548 เกิดอุทกภัยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงเกิดกระบวนการฟื้นฟูชุมชนประสบภัยน้ำท่วม และพัฒนามาสู่การจัดทำโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงที่ดินในระยะยาว ในเขตพื้นที่ประสบภัย ได้แก่ พื้นที่อำเภอสุคีริน เป็นต้น รวมทั้งรัฐบาลยังให้ความสนใจการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยให้กับชาวประมงที่อาศัยอยู่ริมทะเลและปากแม่น้ำต่างๆ อีกด้วย ซึ่งมีผลการดำเนินงานดังนี้

1. การดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 14 เทศบาล 28 โครงการ แบ่งเป็น พื้นที่ที่ได้รับการอนุมัติโครงการเพื่อดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงแล้วจำนวน 6 เทศบาล 14 โครงการ และพื้นที่ที่อยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อมของชุมชน และการพัฒนารูปแบบแนวทางการปรับปรุงชุมชนจำนวน 8 เทศบาล 14 ชุมชน ซึ่งจากการสรุปบทเรียนการทำงานพบว่า การดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในการที่อยู่อาศัย สมาชิกใกล้ชิดกันมากขึ้นเนื่องจากการทำงานร่วมกัน และองค์กรชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองมากขึ้น โดยภาคีท้องถิ่นให้ความร่วมมือ

2. รูปแบบของโครงการบ้านมั่นคง ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการอนุมัติแล้ว จำนวน 14 โครงการ 36 ชุมชน รวม 2,424 ครัวเรือน จัดเป็นประเภทการปรับปรุงในที่ดินเดิม จำนวน 7 โครงการ 7 ชุมชน รวม 1,637 ครัวเรือน เป็นประเภทการย้ายสร้างชุมชนในที่ดินใหม่จำนวน 7 โครงการ 29 ชุมชน รวม 787 ครัวเรือน งบประมาณในโครงการโดยรวม จำนวน 143.55 ล้านบาท แยกเป็นงบอุดหนุนเพื่อปรับปรุงชุมชนจำนวนเงิน 79.61 ล้านบาท จำนวน 14 โครงการ รวม 2,424 ครัวเรือน งบสินเชื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยจำนวนเงิน 61.67 ล้านบาท 4 โครงการ รวม 422 ครัวเรือน และงบสมทบจากท้องถิ่น 2.27 ล้านบาท 3 โครงการ รวม 302 ครัวเรือน

3. ผลการดำเนินงาน ได้เกิดแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินจำนวน 34 ชุมชน รวม 2,080 ครัวเรือน แก้ไขปัญหาการไล่ที่จำนวน 2 ชุมชน 344 ครัวเรือน เกิดกรรมสิทธิ์ในที่ดินร่วมของชุมชน จำนวน 8 โครงการ 30 ชุมชน รวม 892 ครัวเรือน

4. เกิดกลไกการบริหารโครงการบ้านมั่นคงระดับเมือง 1 เมือง ประกอบด้วย ชุมชน เทศบาลหน่วยงานท้องถิ่น

พอช.-CODI

การดำเนินงาน

เครือข่ายปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่จังหวัดปัตตานี ได้ร่วมกับชุมชนทำการสำรวจกลุ่มผู้เดือดร้อนใน 6 ชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี ได้แก่ ชุมชนคลองช้าง ชุมชนยูโยบูแม ชุมชนยูโยด่านภาชี ชุมชนโรงอ่าง ชุมชนจะบังติกอ เป็นกลุ่มชุมชนที่มีปัญหาความแออัด ในที่ดินตนเอง 3 ชุมชน และ ชุมชนบุกรุกที่ดินราชพัสดุ 1 ชุมชน จำนวนประชากรทั้งหมดในชุมชนจำนวน 772 หลังคาเรือน 1,069 ครัวเรือน มีผู้เดือดร้อนบ้านเช่าและครอบครัวยากจนจำนวน 227 ครัวเรือน และในเขตเทศบาลตำบลปะนาเระ มีผู้เดือดร้อนจำนวน 120 ครัวเรือนจาก 290 ครัวเรือน จึงได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาเป็น 2 ระยะคือ

1.) **ระยะที่ 1** จัดหาซื้อที่ดินสร้างชุมชนใหม่ เพื่อรองรับผู้เดือดร้อนจากครอบครัวยากจน ผู้อาศัย และ บ้านเช่า จำนวน 347 ครัวเรือน ใน 4 พื้นที่กระจายตามทำเลที่ใกล้เคียงชุมชนเดิม เนื่องจากสัมพันธ์กับพื้นฐานอาชีพของผู้เดือดร้อน เช่น กลุ่มอาชีพที่สัมพันธ์กับการทำประมง เป็นต้น แบ่งเป็น

● ชุมชนใหม่ที่นาเกลือ	จำนวน	70	ครัวเรือน
● ชุมชนใหม่ที่ปูเป๊ะ	จำนวน	112	ครัวเรือน
● ชุมชนใหม่ที่จะบังติกอ	จำนวน	45	ครัวเรือน
● ชุมชนใหม่ที่ปะนาเระ	จำนวน	120	ครัวเรือน

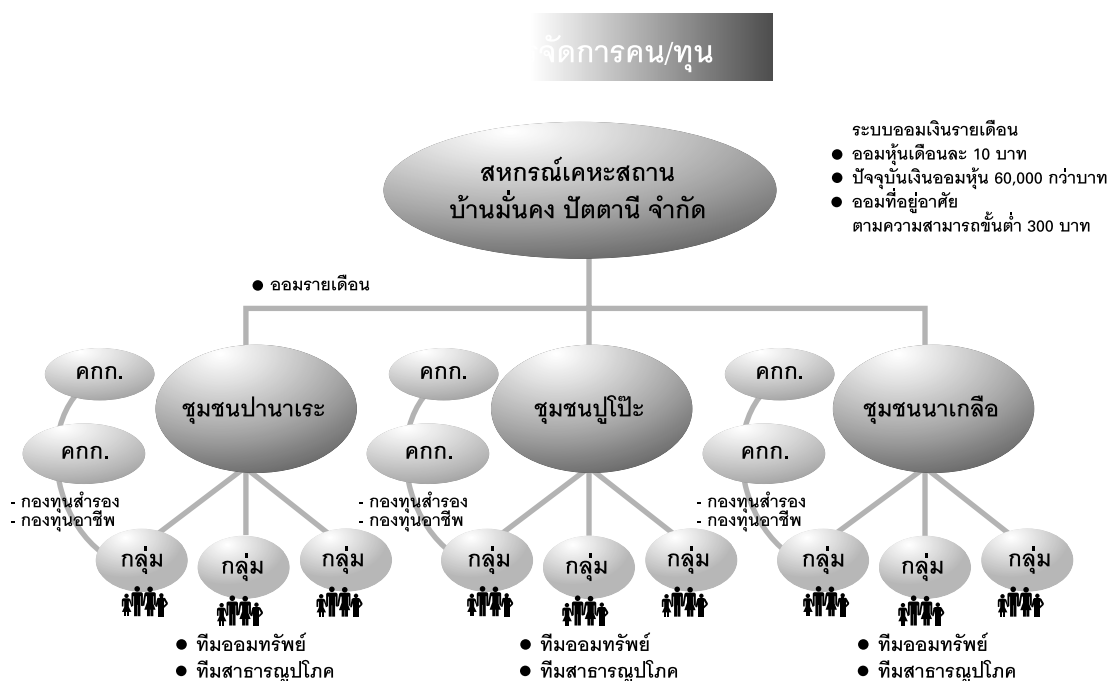

2.) ระยะที่ 2 การปรับปรุงในที่ดินเดิม ใน 2 ชุมชน จำนวน 320 ครัวเรือน

ในกระบวนการทำงานของชุมชน โดยการจัดประชุมแกนนำเครือข่ายชุมชน เพื่อร่วมกันวางแผนการทำงาน การประชาสัมพันธ์แก่สมาชิกชุมชน เพื่อให้เกิดทีมอาสาในการร่วมลงสำรวจข้อมูลด้านที่อยู่อาศัยรายครัวเรือน ได้ข้อมูล ความเดือดร้อน และความต้องการของสมาชิกในครัวเรือน สำหรับใช้ในการวางแผนการดำเนินงานดังนี้

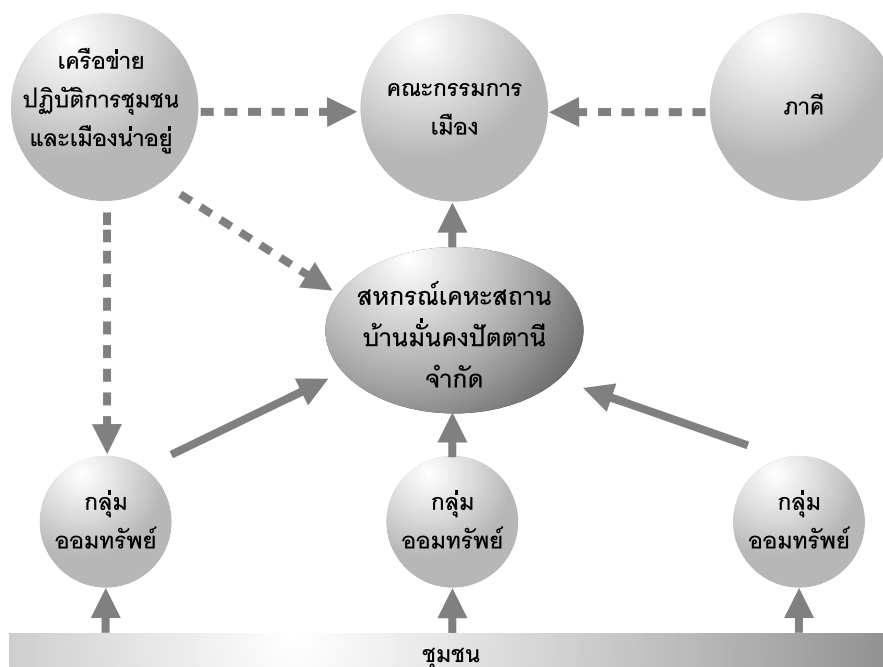
- การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายระดับครัวเรือน ตามลักษณะอาชีพของสมาชิก เพื่อวางแผนการออมทรัพย์รายเดือนให้สอดคล้องกับรายจ่ายด้านที่อยู่อาศัยที่อาจจะเพิ่มขึ้น ในอนาคต ตามลักษณะอาชีพของสมาชิก และยังมีการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์รวมของจังหวัดในรูปแบบของ สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงปัตตานี จำกัด อีกด้วย

- การจัดระบบสังคมของชุมชน ผ่านกระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัย เช่น การมีส่วนร่วมในการจัดหาที่ดิน (ในกรณีดำเนินการในที่ใหม่) การจัดทำผังชุมชน การออกแบบบ้านที่เน้นการอนุรักษ์รูปทรงมลายูแบบโบราณการเตรียมทีมช่างเพื่อวางแผนการก่อสร้าง การจัดระบบการบริหารงานก่อสร้าง ทำให้ชุมชนได้อยู่อาศัยร่วมกันเป็นกลุ่มเครือญาติหรือกลุ่มเพื่อนบ้าน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีการประสานเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ
- การประสานเชื่อมโยงระหว่างชุมชนบ้านมั่นคงในจังหวัด เกิดเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่ม เครือข่าย มีการจัดสัมมนาแกนนำและสมาชิก การศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเมือง จัดเวทีเสวนาและประสานความร่วมมือกับภาคีระดับเมือง

แผนผังแสดงการบริหารจัดการโครงการบ้านมั่นคงเมืองปัตตานี

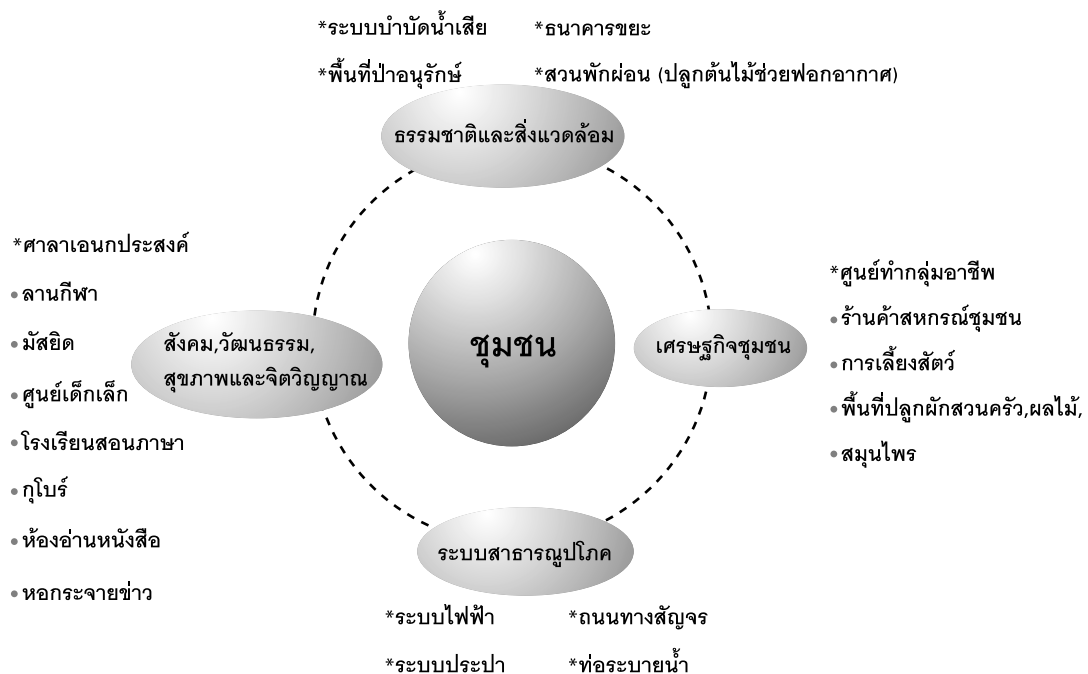

ผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน
โดยองค์กรชุมชนตามโครงการบ้านมั่นคง พ.ศ. 2546-2549

- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนและสังคม โดยจัดให้มีระบบสวัสดิการในชุมชน การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน การประกอบกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการส่งเสริมให้สมาชิก รักษาสุขภาพ โดยจัดให้มีพื้นที่สีเขียวในชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อนของสมาชิก
- การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยร่วมกันได้อย่างยั่งยืน โดยมีศูนย์กลางกลุ่มอาชีพ อาหารแปรรูป ร้านค้าสหกรณ์ หรือการจัดพื้นที่ส่วนกลางสำหรับเลี้ยงแพะ และการใช้ระบบบำบัดน้ำเสีย เพื่อลดน้ำแปลงผักสวนครัว ผลไม้ สมุนไพรของชุมชน

แนวคิดเพื่อการสร้างชุมชนแห่งการพึ่งพาและอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

พอช.-CODI

แผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนแออัด

บ้านมั่นคง ปี 2550-2554

1. คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2549 อนุมัติหลักการในแผนโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งได้ปรับปรุงใหม่ เพื่อดำเนินการในปี 2550-2554 โดยปรับลดเป้าหมายการดำเนินงานจากเป้าหมายรวม 285,000 หน่วย เป็นเป้าหมายรวม 200,218 หน่วย เพื่อลดภาระการสนับสนุนจากรัฐ และสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนร่วมกันพัฒนาใน ส่วนของชุมชนที่เหลือให้มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการกระจายอำนาจ โดยมีเป้าหมายการดำเนินงานที่ ปรับปรุงแล้ว ดังนี้

ปีงบประมาณ	เป้าหมาย (ครัวเรือน)	วงเงินอุดหนุน (ล้านบาท)	ระยะเวลาดำเนินการและงบอุดหนุน (ล้านบาท)				
			ปี 2550	ปี 2551	ปี 2552	ปี 2553	ปี 2554
ปี 2550	30,218	2,055	1,350	585			
(โครงการอนุมัติในปี 2549 และงบสำรองจ่ายจากกองทุน พอช.)							
	30,000	2,040	1,020	1,020			
ปี 2551	40,000	2,720		1,360	1,360		
ปี 2552	50,000	3,400			1,700	1,700	
ปี 2553-2554	50,000	3,400				1,700	1,700
รวมทั้งสิ้น	200,218	13,615	2,370	2,965	3,060	3,400	1,700

หมายเหตุ: - งบอุดหนุนจากรัฐปี 2549 วงเงินรวม 2,055 ล้านบาท ได้รับการจัดสรรจากรัฐแล้ว 120 ล้านบาท
และขอรับการจัดสรรจากรัฐอีกจำนวน 1,935 ล้านบาท
- ปี 2550 - 2554 งบอุดหนุนจากรัฐรวม 11,560 ล้านบาท

2. การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างสันติสุข 3 จังหวัดภาคใต้ โดยคณะรัฐมนตรีอนุมัติงบประมาณจำนวน 493 ล้านบาท ให้ พอช. นำไปดำเนินโครงการบ้านมั่นคง 40 ชุมชน จำนวน 5,500 ครัวเรือน การพัฒนาที่ดินทำกินใน 14 ตำบล จาก 13 อำเภอ ตลอดจนการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเครือข่ายประมงพื้นบ้าน 8 อำเภอในจังหวัดปัตตานี และนราธิวาส

พอช.-CODI

ความคืบหน้าและผลการดำเนินงาน

บ้านมั่นคง (ณ กันยายน 2549)

แรกเริ่มดำเนินการเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2546 จนกระทั่งถึงเดือนกันยายน 2550 ปรากฏว่าเกิดผลการดำเนินโครงการ โดยภาพรวมสามารถครอบคลุมทั้ง 75 จังหวัด ใน 226 เมือง/เขต และได้มีการอนุมัติโครงการแล้วทั้งหมด 485 โครงการ ครอบคลุม 957 ชุมชน 52,776 ครัวเรือน ใน 69 จังหวัด โดยได้มีการอนุมัติงบประมาณปรับปรุงพัฒนาทั้งสิ้นรวม 3,309.75 ล้านบาท เป็นงบประมาณการปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การพัฒนา บริหารจัดการรวม 1,668.32 ล้านบาท และงบประมาณจากกองทุน พอช. เป็นสินเชื่อที่อยู่อาศัย รวม 1,641.43 ล้านบาท

ภาพรวมการอนุมัติแยกเป็นรายปี

ปีที่ดำเนินการ	จำนวนโครงการที่อนุมัติ	จำนวนครอบครัว	จำนวนเมือง
ปี 2546	14	1,824	12
ปี 2547	80	10,508	52
ปี 2548	48	4,648	45
ปี 2549	274	29,964	117
ปี 2550	69	5,836	45
รวม	485	52,780	194

ในปี พ.ศ. 2550 พอช. ได้รับงบประมาณเพื่อการพัฒนาตามมติ ครม. เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2550 รวม 1,275 ล้านบาท และได้รับงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการบ้านมั่นคงใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ รวม 374 ล้านบาท เฉพาะ 3 จังหวัดภาคใต้มีผลการดำเนินงานใน 9 เมือง อนุมัติรวม 18 โครงการ ครอบคลุม 75 ชุมชน 2,822 ครัวเรือน งบประมาณปรับปรุงพัฒนาทั้งสิ้นรวม 181.2 ล้านบาท) เป็นงบประมาณการปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การพัฒนา บริหารจัดการรวม 86.02 ล้านบาท และงบประมาณจากกองทุน พอช. เป็นสินเชื่อที่อยู่อาศัย รวม 94.88 ล้านบาท

จนถึงสิ้นเดือนกันยายน 2550 ปรากฏว่ามีจำนวนหน่วย สามารถก่อสร้างเสร็จโดยรวมเข้าอยู่อาศัยได้แล้วประมาณ 15,000 หน่วย และอยู่ระหว่างการก่อสร้างขั้นตอนต่างๆ ประมาณกว่า 20,000 หน่วย

ในส่วนของการกระบวนการแก้ไขพัฒนาทั้งเมืองนั้น ได้มีการดำเนินโครงการครอบคลุม 226 เมือง/เขต แนวการดำเนินโครงการได้พยายามเชื่อมโยงให้เกิดการแก้ปัญหาชุมชนแออัด และสภาพการอยู่อาศัยที่ไม่มั่นคงของชุมชนที่มีอยู่ทั้งเมือง (Cities without slums) โดยเชื่อมโยงชุมชนให้ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย เพื่อร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ ในทุกขั้นตอนให้มากที่สุด มีการสำรวจข้อมูลทั้งเมือง ออมทรัพย์ทุกชุมชน สำรวจช่างที่มีอยู่ วางแผนการแก้ไขปัญหาที่ดิน สาธารณูปโภค ก่อสร้าง ตรวจสอบดูแล และงานพัฒนาด้านสังคม สวัสดิการและเศรษฐกิจ

สิ่งที่สำคัญ คือ พยายามเชื่อมโยงองค์กรท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา และหน่วยงานพัฒนาต่างๆ ที่มีอยู่มา ร่วมกันทำงาน มีคณะกรรมการเมืองเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงทุกหน่วย และวางแผนภาพรวม เป็นกลไกขับเคลื่อน การทำงานร่วมกันในแต่ละเมือง และมีการวางแผนแก้ปัญหาให้หมดทั้งเมือง

จนถึงเดือนกันยายน ปี 2550 ปรากฏว่ามีเมือง 3 เมืองที่มีการดำเนินการปรับปรุงพัฒนา ครอบคลุมคนจนและ ชุมชนแออัดที่มีอยู่ทั้งเมือง คือ เมืองอุดรธานี ชุมแพ และกาฬสินธุ์ นอกจากนี้ยังมีการตั้งคณะกรรมการทำงานร่วมกันใน แต่ละเมือง และในหลายๆ เมืองมีการตั้งคณะทำงานของชุมชนโดยคำสั่งหรือประกาศของขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล อบต.) หรือคณะกรรมการเมือง โดยมีการตั้งคณะทำงานเมือง รวม 11 เมือง คือ เมืองสงขลา นครขอนแก่น เมืองชุมแพ เมืองศรีสะเกษ เมืองกันทรลักษ์ณ์ เมืองเลย เมืองกุมภวาปี เมืองหนองคาย เมืองคำเขื่อนแก้ว เมืองกาฬสินธุ์ และวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ความคืบหน้าในการประสานหน่วยงานภาคี

1.1 ความร่วมมือระหว่าง พอช.กับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีชุมชนผู้มีรายได้น้อยนุกรุกอาศัยอยู่ 70 ชุมชน 17,593 ครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้ร่วมมือกับ พอช. ในการร่วมกันพัฒนา ชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในปี 2550 จำนวน 34 ชุมชน ในพื้นที่ 11 เขต โดยมีพิธีลงนามความร่วมมือขึ้นในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2550 ซึ่งถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมงานด้านการ พัฒนาและเป็นแบบอย่างของการประสานความร่วมมือกันของหน่วยงาน ในการร่วมกันแก้ปัญหาของเมือง นำไปสู่การ พัฒนาและการแก้ปัญหาของสังคมด้านอื่นๆ ต่อไป

1.2 การแก้ไขปัญหาชุมชนผู้อยู่อาศัยในที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย

โดยมีความคืบหน้าในการจำแนกชุมชนในที่ดินรถไฟทั้ง 110 ชุมชน 13,000 ครัวเรือน ออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ชุมชนที่อยู่ระหว่างการดำเนินการขอเช่าที่ และบางชุมชนการรถไฟฯ ไม่อนุญาตให้เช่า
2. ชุมชนที่ได้รับการตรวจสอบพื้นที่พร้อมทั้งเขตการรถไฟได้รับเรื่องตามแบบ ทด.3 แล้ว และอยู่ระหว่าง ขั้นตอนการพิจารณาของบอร์ดการรถไฟฯ
3. ชุมชนที่ทำสัญญาเช่าที่กับการรถไฟเรียบร้อยแล้ว 14 ชุมชน

เป็นการพัฒนาและสร้างกระบวนการแก้ไขปัญหาในระดับภาค เกิดเป็นทีมงานชาวบ้านในการแก้ปัญหา ที่ดินขึ้น เพื่อช่วยเหลือ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนฐานราก นำไปสู่ความยั่งยืน ในการพัฒนาและแก้ปัญหา และเป็นกำลังหลักในการดำเนินการแก้ปัญหาการเจรจาขอเช่าที่กับการรถไฟฯของแต่ละภาค

1.3 การแก้ไขปัญหาชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินกรมศิลปากร

ชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ในที่ดินกรมศิลปากร 50 ชุมชน 12,060 ครัวเรือน โครงการบ้านมั่นคงได้หารือร่วมกับสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร ในเรื่องความร่วมมือในการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนในที่ดินบริเวณโบราณสถาน โดยได้ร่วมกันพิจารณาวางแผนการดำเนินงานในชุมชนนำร่องใน 5 จังหวัด 19 ชุมชน คือ จังหวัดสุรินทร์ 8 ชุมชน เชียงใหม่ 3 ชุมชน ลำปาง 4 ชุมชน กำแพงเพชร 2 ชุมชน และลพบุรี 4 ชุมชน

1.4 การประสานความร่วมมือกับกรุงเทพมหานครเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนที่ถูกน้ำท่วมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

พอช. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยศิลปากร และสหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ (สอช.) ได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชนที่ถูกน้ำท่วมในพื้นที่เสี่ยงภัยริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองสายหลักในกรุงเทพมหานคร โดยมีข้อมูลจากการสำรวจชุมชนที่เดือดร้อนแล้ว 57 ชุมชน 3,230 ครัวเรือน

โดยแบ่งเป็น 3 ระยะคือ

- **ระยะหลังน้ำลด** โดยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า
- **ระยะสั้น** การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชนให้สามารถอยู่อาศัยได้
- **ระยะยาว** วางแผนการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและภูมิทัศน์ชุมชนริมน้ำ/ริมคลองหลักและชุมชนในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมไปพร้อมกับการจัดโครงสร้าง/ระบบชุมชน แก้ปัญหาเรื่องสิทธิการอยู่อาศัยที่มั่นคงของชุมชน

1.5 ความร่วมมือในการสนับสนุนชุมชนผู้มีรายได้น้อยระหว่างธนาคารอาคารสงเคราะห์กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

เพื่อให้เกิดการสนับสนุนสินเชื่อสู่องค์กรชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2550 สอช. และ พอช. ร่วมลงนามความร่วมมือ เพื่อเปิดมิติใหม่ในความร่วมมือกันกับภาคการเงินการธนาคารซึ่งเป็นแหล่งทุนสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ชุมชนผู้มีรายได้น้อย ได้มีโอกาสในการพัฒนาและปรับปรุงที่อยู่อาศัย ธนาคารฯ สนับสนุนสินเชื่อแก่องค์กรชุมชนนำร่อง 3 โครงการ ได้แก่ สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงเมืองจันทบุรี จำกัด สหกรณ์เคหสถานขอนแก่นร่วมพัฒนา จำกัด และกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนหนองสระ จ.อุบลราชธานี รวม 204 หลังคาเรือน วงเงินสินเชื่อ 42.39 ล้านบาท

การติดตามตรวจสอบชุมชน

ในด้านการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ ได้มีการจัดกระบวนการติดตามตรวจสอบชุมชนการเผยแพร่ความรู้ และสร้างกิจกรรมเผยแพร่เรียนรู้ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาสังคมด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนผู้มีรายได้น้อย ซึ่งชุมชนต้องบริหารจัดการงบประมาณ และงานโครงการเอง พอช. ได้จัดให้มีระบบสอบทานชุมชน ในเรื่องการใช้งบประมาณ

ระบบบริหารจัดการ ระบบการจัดเก็บเอกสาร สินเชื่อ การเงิน (เงินสด/บัญชี) การทำงานร่วมกับภาคี และการดูแลหลังปลูกสร้าง รวมถึงการประเมินความพึงพอใจของชุมชน และการพัฒนาฝีมือ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีระบบการตรวจสอบตนเอง และมีการดำเนินงาน การบริหารจัดการที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

ตารางเปรียบเทียบผลการดำเนินงานบ้านมั่นคงปี 2547 - 2550

ตัวชี้วัด	ปี 2547	ปี 2548	ปี 2549	ปี 2550
1. จังหวัดที่ดำเนินการ / มีโครงการได้รับอนุมัติแล้ว	52/28	57/15	70/54	75/66
2. เมือง/เขตที่ดำเนินการ / มีโครงการได้รับอนุมัติแล้ว	86/44	140/51	211/110	226/194
3. จำนวนโครงการ / รวมจำนวนชุมชนที่มีการอนุมัติ	84/126	57/73	300/550	485/958
4. จำนวนโครงการสาธิตรูปโฉม / สินเชื่อ ที่มีการอนุมัติ	78/36	37/19	290/52	453/166
5. จำนวนครอบครัวที่ได้รับอนุมัติ	9,532	4,730	30,218	52,780
6. ชุมชน / ครอบครัวที่มีกรรมสิทธิ์และสิทธิเช่าระยะยาว	103/8,674	63/4,211	470/25,507	806/43,585
7. ชุมชนที่อยู่ที่เดิมหรือใกล้ที่เดิม	103/22	53/20	380/170	640/315
8. ร้อยละของครอบครัวที่อยู่ที่เดิมและใกล้กับที่เดิม	91.28	76.55	76.93	76.86
9. ร้อยละของชุมชนที่มีปัญหาไล่ที่ / บุกรุกที่ได้รับการแก้ไข	46.83	46.58	66.00	73.75
10. จำนวนบ้านใหม่ที่ก่อสร้างและซ่อมแซมเสร็จเรียบร้อยแล้ว	2,191	1,524	795	11,597
11. โครงการที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว / ที่กำลังก่อสร้าง / ที่ยังไม่สร้าง	12/63/9	6/33/12	4/41/255	44/163/278
12. จำนวนบ้านกลาง สำหรับผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส	13	9	20	52
13. งบประมาณสาธิตรูปโฉม / สินเชื่อที่อนุมัติ (ล้านบาท)	343.8/362.9	169.3/166.3	785.9/506.0	1,573/1,641
14. เมืองที่มีคณะทำงานร่วมระหว่างชุมชน ท้องถิ่น และภาคี	61	101	121	226

พอช.-CODI

ภาพรวมการแก้ไขปัญหาที่ดิน

• ในชนบท

โดยองค์กรชุมชน

ที่ดิน มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตชุมชน ทั้งในทางระบบนิเวศ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ทำให้การจัดการที่ดินไม่สามารถคิดแยกส่วนได้ ระบบความสัมพันธ์ที่จะจัดที่ดิน จัดคน จัดระบบ และจัดคุณภาพของชุมชนในสังคมนั้น ต้องทำให้เป็นเรื่องเดียวกันด้วย แต่ในยุคปัจจุบันที่ดินถูกนำเข้าสู่อะบบตลาด ที่ดินผืนใหญ่ถูกแบ่งเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย ทำให้ที่ดินถูกตีค่าเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนซื้อขายกันอย่างเสรี โดยคนจนที่มีทุนทรัพย์น้อยเข้าไม่ถึงโอกาสในการครอบครอง รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ที่ดินก็ถูกตีความตามตัวบทกฎหมาย แต่ไม่ได้คำนึงถึงสภาพที่แท้จริงของพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย การจัดการที่ดินในยุคปัจจุบันจึงขาดความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมดรวม 320.696 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ระบุว่าเป็นป่าไม้ 167.59 ล้านไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 112.685 ไร่ ซึ่งในพื้นที่ที่ระบุว่าเป็นพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่ประชาชนได้เข้าอยู่อาศัยทำกินทั้งก่อนประกาศเขตป่าและหลังประกาศเขตป่าเป็นจำนวนมาก จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยในปี 2533 พบว่า มีที่ดินในเขตป่า 1.44 ล้านแปลง เนื้อที่ 28.89 ล้านไร่ บ้านเรือน 1.07 ล้านหลัง ซึ่งปัจจุบันคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก เนื่องจากการขยายครอบครองของชุมชนที่อยู่เดิม การประกาศเขตป่าเพิ่มขึ้นโดยไม่กินพื้นที่ของชุมชน และการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกิน ซึ่งคาดว่าจะมีประชาชนที่อาศัยทำกินในเขตป่าเกือบสิบล้านคน จากข้อมูลการจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจน เมื่อปี 2547 จดทะเบียนปัญหาที่ดิน 4.05 ล้านคน 4.85 ล้านปัญหา (ต.ค.47) แบ่งเป็น ไม่มีที่ดินทำกิน 2 ล้านคน (41.7%) มีที่ดินแต่ไม่พอ 1.6 ล้านคน (33.3%) อยู่ในที่ดินของรัฐ / ต้องการสิทธิที่ดินที่มั่นคง 1.25 ล้านคน (25%)

การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร ได้มีการปฏิรูปที่ดินโดยภาครัฐมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ โดยพบว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ มีการกระจุกตัวของที่ดิน คนที่ได้รับการจัดสรรที่ดินมิใช่เกษตรกรที่ขาดแคลนที่ดินทำกิน แต่กลายเป็นพ่อค้า นักธุรกิจ อีกทั้งเกษตรกรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินก็นำที่ดินไปจำนองหรือขายให้นักลงทุนเอกชน นอกจากนี้ นโยบายการปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย ก็ได้มีมาตรการที่ทำให้เกิดการกระจายการถือครองที่ดิน ทำให้เกิดภาพความขัดแย้งในสังคมไทย คือ คนจำนวนน้อยถือครองที่ดินในปริมาณมหาศาล แต่เกษตรกรจำนวนมากถือครองที่ดินเพียงเล็กน้อย ประชาชนบางส่วนไร้ที่ดินทำกิน รวมถึงการลดลงของขนาดการถือครองที่ดินในชนบท

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยภาคประชาชนที่ผ่านมา

ขบวนการต่อสู้เรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินของภาคประชาชนครั้งสำคัญ เกิดขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2517 โดยสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ซึ่งจัดตั้งขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล ให้มีการปฏิรูปที่ดินเพื่อกระจายการถือครองที่ดิน ขณะนั้นผ่านไปกว่า 30 ปีแล้ว ข้อเรียกร้องดังกล่าวยังมิได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

ในขณะที่ปัญหาเดิมไม่ได้รับการแก้ไข รัฐได้ประกาศดำเนินโครงการการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม ในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งมีการอพยพคนออกจากป่าเพื่อนำที่ดินไปให้เอกชนเช่าปลูกปาล์มคาลิปดัส เหตุการณ์นี้นำไปสู่การเกิดของ “**สมัชชาชาวนาชาวไร่ภาคอีสาน**” เพื่อคัดค้านโครงการดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 เครือข่ายชาวบ้านที่ประสบกับปัญหาอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐ เช่น การสร้างเขื่อน การพัฒนาอุตสาหกรรม ปัญหาแรงงาน รวมถึงป่าไม้และที่ดิน ได้มารวมตัวกันจัดตั้ง “**สมัชชาคนจน**” โดยมีกิจกรรมชุมนุมใหญ่หน้าทำเนียบรัฐบาลเมื่อปี พ.ศ. 2539 และปี 2540 เพื่อเรียกร้องให้รัฐเร่งแก้ไขปัญหา ซึ่งมีปัญหาที่ดินรวมอยู่ในนั้นด้วยจำนวนกว่า 30 กรณี แต่ก็ไม่ได้มีความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามได้ทำให้คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เรื่อง การแก้ไขปัญหาดินในเขตป่าไม้ (30 มิ.ย. 41) ขึ้น ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบสำรวจข้อมูลผู้อยู่อาศัยในเขตป่าทั้งหมด และดำเนินการแก้ไขปัญหาดูแลตรวจสอบพิสูจน์สิทธิ โดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ หรือภาพถ่ายดาวเทียม ตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์ หากพบว่าประชาชนอยู่อาศัย / ทำกินก่อน ให้กรมป่าไม้จัดทำขอบเขตการอยู่อาศัยให้ชัดเจน แต่การดำเนินการทำได้ล่าช้ามาก และส่วนใหญ่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ

เหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการจัดการที่ดินโดยภาคประชาชนเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 - 2541 โดยชาวบ้านในจังหวัดลำพูนได้เข้าสำรวจที่ดินและการออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบของนายทุนเอกชน และเข้ายึดที่ดินเพื่อเข้าไปใช้ประโยชน์ทำกิน ประกอบกับในขณะนั้น เป็นช่วงที่มีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งทำให้ที่ดินดังกล่าวกลายเป็นหนี้เสีย (NPL) และมีการอพยพแรงงานในเมืองกลับสู่ชนบท ทำให้มีความต้องการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตสูง ซึ่งเป็นเสมือนการเร่งให้เกิดการสำรวจที่ดินว่างเปล่าในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตมากขึ้น

หลังจากเหตุการณ์ปัญหาที่ดินของจังหวัดลำพูนแล้ว ได้มีขบวนการลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินของคนจนที่ไร้ที่ดินทำกินในหลายภูมิภาคทั่วประเทศ เช่น เมื่อปี 2545 สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือชุมนุมที่ศาลากลางเชียงใหม่ กรณีปัญหาที่ดินนอกเขตป่า, ปี 2546 ชาวบ้านผู้เดือดร้อนจากปัญหาที่ดินชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ เพื่อขอเปิดเวทีเจรจากับรัฐบาล, เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน เข้าตรวจสอบการทำประโยชน์ที่ดินของเอกชน บริเวณป่าสงวนป่าเขาแก้วและควนยิงวัว จ.กระบี่, ชาวบ้านเข้าตรวจสอบที่ดินของบริษัทเอกชนในพื้นที่ จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งหมดสัญญา

เช่าแล้ว, เกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ชุมชนหน้าศาลากลางลำพูน เพื่อให้แก้ไขปัญหาดินที่ยึดเยื้อมานานับ 10 ปี เป็นต้น ซึ่งแต่ละครั้งที่มีการชุมนุมเรียกร้อง มีผู้เข้าร่วมตั้งแต่ 300-1,000 คน ทำให้กระแสการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิทำกินในที่ดินของภาคประชาชน มีเสียงดังมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับและการตอบสนองจากรัฐบาลมากนัก เนื่องจากเป็นภาพของการชุมนุมประท้วง ในขณะที่ปัญหาที่ดินเดิมยังไม่ได้รับการแก้ไข แต่ก็ได้มีการประกาศเขตป่าเพิ่มขึ้น เช่น จากเขตอุทยานแห่งชาติ 85 แห่ง ในปี 2540 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 102 แห่ง ในปี 2545 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มจาก 44 แห่ง เป็น 56 แห่งในช่วงเดียวกัน

แต่อย่างไรก็ตามหลังจากช่วงการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาดิน โดยการผลักดันยื่นข้อเสนอต่อรัฐให้มีกฎหมาย และมติ ครม. ในการแก้ไขปัญหาดิน ซึ่งมีมติ ครม. จำนวนมากที่ไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติทำให้เครือข่ายปัญหาดินหลายแห่งได้หันมาทบทวนการเคลื่อนไหว เริ่มดำเนินการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนควบคู่กันไป โดยการเข้าไปจัดการพื้นที่ที่นำมาใช้เป็นที่ทำกินโดยการจัดแบ่งแปลง ปรับที่ดิน จัดระบบน้ำ ระบบการผลิต วางกติกา การใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกัน เช่น บ้านข้าฝักหนาม จ.ขอนแก่น (ที่ดินรัฐ), บ้านโฮ้ง บ้านแพะใต้ จ.ลำพูน, บ้านโป่ง จ.เชียงใหม่ (ที่ดิน NPL เอกชน), นครบางจำ จ.สุราษฎร์ธานี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการคิดค้นหาแนวทางที่จะทำที่ดินที่เกษตรกรมีอยู่ เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยการปรับวิถีการผลิตเป็นระบบเกษตรยั่งยืน เช่น การใช้ที่ดิน 1 ไร่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการทำเกษตรประณีตของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอีสาน

นโยบายการแก้ไขปัญหาลังคมและความยากจน :

ปัญหาที่ดินเป็นอันดับสองของพหุภาวะเบียดเบียน คนจน 4.05 ล้านคน จาก 8.26 ล้านคน

จากนโยบายแก้ไขปัญหาลังคมและความยากจนของรัฐบาลทักษิณในช่วงปลายปี 2546 ซึ่งได้เปิดโอกาสให้คนจนและผู้เดือดร้อนมาลงทะเบียน เพื่อแก้ไขปัญหาคอขวดได้มีผู้มาลงทะเบียนปัญหาดินถึง 4.05 ล้านคน จัดเป็นอันดับสองรองจากปัญหานี้สิน ซึ่งมีทั้งผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน มีที่ดินแต่ไม่เพียงพอ และผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในที่ดินรัฐ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หลังจากการลงทะเบียนศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ได้วางแนวทางการแก้ไขปัญหาดินโดยให้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบดูแลที่ดินรัฐไปแยกข้อมูลที่ดินรัฐ ที่จะสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหา (Supply) และกระทรวงมหาดไทยกลั่นกรองข้อมูลผู้เดือดร้อน (Demand) ซึ่งผลปรากฏว่าข้อมูลด้าน Supply ไม่ค่อยมีความคืบหน้า แม้ว่ามีส่วนที่แจ้งว่าเป็นที่ว่างที่จะนำมาจัดสรรได้ แต่ในสภาพความเป็นจริงมีผู้ครอบครองไว้แล้วเป็นส่วนใหญ่

ภัยพิบัติ : วิกฤตที่กลายเป็นโอกาสของการแก้ปัญหาดิน

หลังจากเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิใน 6 จังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน ที่ส่งผลให้เกิดความสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน เครื่องมือประกอบอาชีพ การทำมาหากินของชุมชน จากปัญหาวิกฤตความเดือดร้อนเฉพาะหน้าได้นำมาสู่ปัญหาที่ยิ่งใหญ่ขึ้น คือ ชาวบ้านบางชุมชนไม่สามารถกลับไปปลูกบ้านในที่ดินเดิมได้ เนื่องจากที่ดินเดิมที่ชาวบ้านอาศัยอยู่มาช้านานนั้นเป็นที่สาธารณะที่ดูแลโดยหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ และบางพื้นที่เป็นที่ดินเอกชน บางพื้นที่มีการออกเอกสารสิทธิ์ทับซ้อน ชาวบ้านที่ประสบปัญหาดังกล่าวมีประมาณ 77 หมู่บ้าน โดยอยู่ใน จ.พังงา 14 หมู่บ้าน จ.ระนอง 6 หมู่บ้าน จ.กระบี่ 13 หมู่บ้าน จ.ภูเก็ต 12 หมู่บ้าน จ.สตูล 23 หมู่บ้าน จ.ตรัง 15 หมู่บ้าน

การแก้ไขปัญหาที่ดิน เริ่มจากเครือข่ายชุมชนผู้ประสบภัย 6 จังหวัด ได้มาสัมมนาวางแผนร่วมกัน โดยชุมชนร่วมกันทำข้อมูล เช่น ประวัติการอยู่อาศัยของชุมชน หลักฐานการตั้งถิ่นฐาน ทำแผนผังชุมชน และข้อมูลการพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชน ซึ่งกระบวนการทำข้อมูลทำให้ชาวบ้านได้เห็นผังชุมชนทั้งหมด และวางแผนจัดการร่วมกันได้ โดย ศตจ.ปชช. ได้เสนอแผนฟื้นฟูชุมชนต่อ ศตจ.ชาติ เมื่อปี 2548 โดย ศตจ.ชาติ ได้มอบหมายให้ พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธานประชุมหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งภายหลัง กบร. ได้มีคำสั่งแต่งตั้งเป็น “คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสบภัยธรณีพิบัติ 6 จังหวัด” โดยคณะกรรมการได้ประชุมไปแล้ว 4 ครั้ง มีข้อมูลนำเข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาแล้ว 48 หมู่บ้าน (จาก 77 หมู่บ้าน) ผลการพิจารณา ได้ขอยุติแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ชัดเจนแล้ว 13 พื้นที่ 1,156 ครัวเรือน ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหามีทั้งการออกเอกสารสิทธิในที่ดินตกสำรวจที่จัดซื้อเป็นที่สร้างชุมชนใหม่ การรับรองการอยู่อาศัยในที่ดินเดิม การใช้ที่ดินสาธารณะมาจัดเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชนผู้ประสบภัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่จัดทำข้อมูลได้ชัดเจนขึ้น แต่ยังไม่ได้ขอยุติ และพื้นที่เสนอปัญหาเข้ามาใหม่ ซึ่งต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาต่อไป

บทเรียนจากการแก้ไขปัญหาที่ดินสืบทอดสู่การขยายขอบข่ายการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยภาคประชาชนในพื้นที่อื่น

จากกระบวนการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ ซึ่งช่วงต้นการแก้ปัญหา เพื่อให้ชุมชนที่ได้รับความเสียหาย บ้านที่อยู่อาศัยเสียหายให้สามารถกลับไปปลูกบ้านอยู่อาศัยในที่เดิมได้เป็นสำคัญ แต่จากข้อเท็จจริงพบว่าชุมชนที่อยู่อาศัยริมฝั่งทะเลในเขตพื้นที่ประสบภัย 412 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ที่ไม่มั่นคงเรื่องที่ดิน 81 หมู่บ้าน และพื้นที่ต่อเนื่องจากหมู่บ้านที่ประสบภัยก็มีปัญหาที่ดินเช่นเดียวกัน

แต่กระบวนการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ดินสึนามิ โดยให้กลุ่มผู้เดือดร้อนรวมตัวกัน จัดทำข้อมูลประวัติชุมชน ข้อมูลครอบครัว แผนที่ทำมือ รวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐาน การพัฒนาที่ผ่านมา ตรวจสอบข้อมูลร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เป็นการใช้ข้อมูลที่ยอมรับร่วมกันในการแก้ไขปัญหาทำให้นำไปสู่ขอยุติได้ สิ่งที่สำคัญที่ได้เรียนรู้ จากการแก้ไขปัญหาที่ดินสึนามิ นอกจากการจัดทำข้อมูลร่วมกันและการใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาแล้ว ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน การทำงานร่วมกันโดยลดการกล่าวโทษซึ่งกันและกัน การมีคณะกรรมการจากส่วนกลางไปช่วยเหลืออำนวยความสะดวก เป็นตัวกลางในการทำงาน โดยที่พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ประธานคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน เน้นย้ำเสมอว่า การแก้ไขปัญหาที่ดินจะต้องทำให้ชอบด้วยกฎหมาย ถูกต้องตามข้อเท็จจริง เป็นธรรม และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนได้ มีการทำกิจกรรม การพัฒนาด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป เช่น อาชีพ การดูแลสุขภาพ ป่าชายเลน ฯลฯ ที่ทำให้การแก้ปัญหามีความคืบหน้า แม้ยังไม่ถึงขั้นได้ขอยุติในทางกฎหมาย แต่ก็สามารถทำให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยทำกินในที่เดิม หรือที่ที่มีการแบ่งปันกันอย่างเหมาะสม เป็นเรื่องสำคัญที่คนทำงานและชุมชนได้เรียนรู้ ทำให้ชุมชนอื่นๆ ที่ไม่เข้าร่วมตั้งแต่ต้นมีความเชื่อมั่นในการร่วมกันแก้ปัญหาที่ดินมากขึ้น (จนกระทั่งปัจจุบันมีเครือข่ายชุมชนปัญหาที่ดินในพื้นที่สึนามิ และพื้นที่ต่อเนื่อง 130 หมู่บ้าน/ชุมชน)

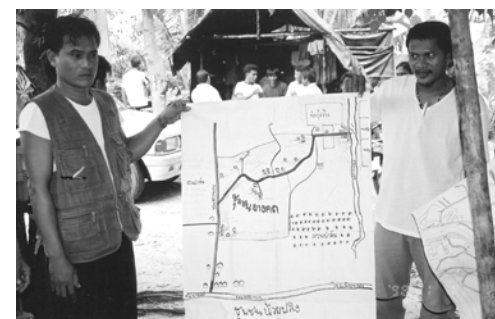

ศตจ.ปชช. กับการขยายตัวของขบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ภาคประชาชน

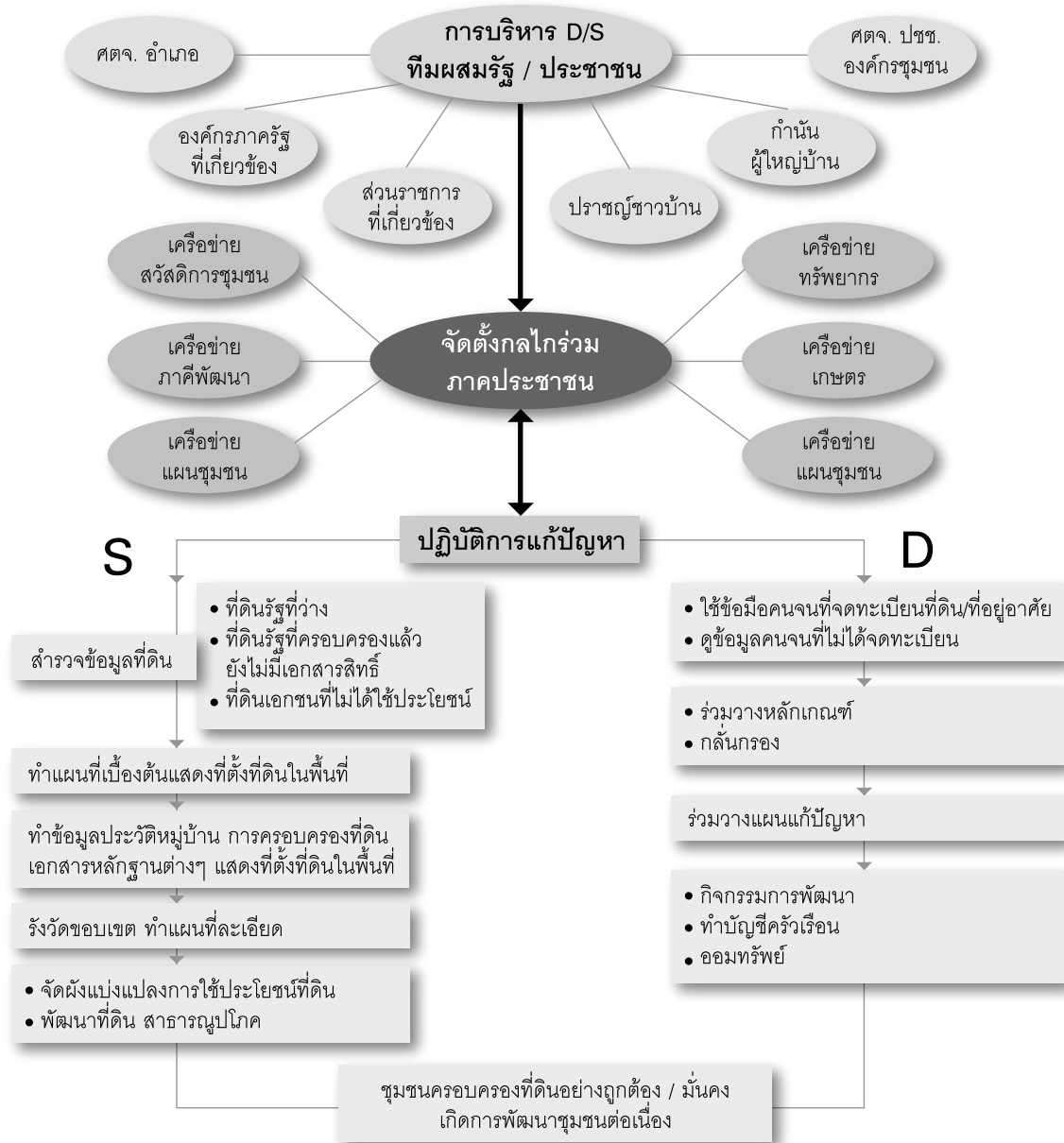
จากการที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.)* ขึ้นมาเชื่อมโยงขบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยภาคประชาชนในมิติต่างๆ ตั้งแต่ปี 2547 และได้มีการริเริ่มโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยชนบทในช่วงต้นปี 2548 รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสบภัยสึนามิที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งได้นำประสบการณ์ไปนำเสนอในเวทีสรุปสังเคราะห์ความรู้ยุทธศาสตร์เรื่อง “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน” ที่สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. (26 ก.ค.48) ซึ่งนอกจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ของกรณีบ้านมั่นคงชนบท ต.ศรีสะเกษ จ.น่าน และการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสบภัยสึนามิแล้ว งานวิจัยโครงการพัฒนาระบบข้อมูลและกลไกการบริหารจัดการที่ดินระดับท้องถิ่น ที่ อ.อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ ศึกษาโดยการสนับสนุนของ สกว. ก็เป็นการยืนยันตรงกันว่า การแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดินจะต้องเน้นการจัดการที่ระดับท้องถิ่น ให้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมกันพิจารณาทั้งในส่วนของกรรณการผู้เดือดร้อน (demand) และช่วยกันดูข้อมูลว่าจะนำที่ดินส่วนไหนมาใช้ในการแก้ปัญหา (supply) **จะไม่ทำให้ไม่เกิด demand ไปง supply เทียม** เหมือนแนวทางที่เป็นอยู่ ซึ่งสรุปแนวทางดังกล่าวได้มีการนำกลับไปเสนอต่อ ศตจ.ชาติ ในส่วนของภาคประชาชนก็มีการตื่นตัวในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้น เครือข่าย ศตจ.ปชช.ภาคใต้ ได้เริ่มกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยจัดกลุ่มผู้เดือดร้อน มาทำข้อมูลร่วมกัน ประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใน 45 พื้นที่ และในพื้นที่ที่ดำเนินโครงการจังหวัดบูรณาการที่กระทรวงมหาดไทย สกว. และ พอช. ร่วมสนับสนุน ก็เริ่มกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินอย่างจริงจังขึ้น ซึ่งเห็นรูปธรรมชัดเจนในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พัทลุง ฯลฯ

ในส่วนของ ศตจ.ชาติ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินการ โดยได้แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดินขึ้น ในปี พ.ศ. 2549 โดยพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน อนุกรรมการประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทั้งหมด กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โดยสำนักงานจัดการที่ดินรัฐ กรมที่ดิน และ พอช. เป็นฝ่ายเลขานุการร่วม เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยใช้พื้นที่ระดับอำเภอเป็นตัวตั้ง

* ศตจ.ปชช. ได้รับการแต่งตั้งจากศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ตามนโยบายของรัฐบาล เมื่อปี พ.ศ. 2547 ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2549 ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ตั้ง “ศูนย์อำนวยการจัดการความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” (ศจพ.) แทน ศตจ. ให้ขึ้นตรงต่อกรม. โดยมี ผอ.รมน. เป็นผู้อำนวยการศูนย์ และมีคำสั่ง ศจพ. ตั้ง “ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการจัดการความยากจนและพัฒนาชนบทและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภาคประชาชน” หรือ ศจพ.ปชช. แทน ศตจ.ปชช. ในปลายปี พ.ศ. 2549

บทบาทสำคัญที่ผ่านมาของอนุกรรมการชุดนี้ คือการเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่กับขบวน ศตจ.ปชช. มีการเชิญ ประธานอนุกรรมการฯ เข้าร่วมกิจกรรมของขบวน ศตจ.ปชช. หลายครั้งทั้งระดับภาค (ได้แก่ ภาคใต้ ภาคกลางบน และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ระดับจังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งจังหวัดต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำของฝั่งอันดามัน (ปัญหาที่ดินพื้นที่ลุ่มน้ำ มีคำสั่งแต่งตั้งพิเศษของ คณะรัฐมนตรีไม่ได้เป็นภารกิจโดยตรงของคณะอนุกรรมการที่ดิน) ระดับอำเภอ ได้แก่ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดและแนวทางสำคัญในการจัดการที่ดินภาคประชาชน

ในยุคที่ประชาชนมีสถานะทางสังคม ทำให้การแก้ปัญหาที่ดินเปลี่ยนไป โดยทิศทางการทำงานภายใต้ ศตจ.ปชช. ไม่เน้นการต่อสู้เรียกร้องในลักษณะที่ภาคประชาชนดำเนินการมาในอดีต แต่เน้นการสร้างพันธมิตรและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองท้องถิ่น แนวทางที่สำคัญ คือ ชุมชนร่วมกันสำรวจที่ดินและการใช้ที่ดินที่มีอยู่ทั้งหมดในชุมชน รวมทั้งสำรวจคนจนที่ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีไม่เพียงพอ และร่วมกันวางแผนการจัดการที่ดินที่สอดคล้องกับแผนการพัฒนาของชุมชนในทุกด้าน มีแผนการนำที่ว่างมาใช้ประโยชน์ และสามารถพัฒนาได้ตามแผนของชุมชน เชื่อมโยงแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดินกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ในท้องถิ่น รวมทั้งสร้างแผนการพัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคน ทรัพยากรธรรมชาติ และเศรษฐกิจของท้องถิ่น

การแก้ไขปัญหาที่ดินภาคประชาชนตามแนวคิดและแนวทางดังกล่าวข้างต้นนั้น ศตจ.ปชช. ดำเนินการผ่านโครงการสำคัญ 3 โครงการ คือ

1) โครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของคนยากจนในชนบท (บ้านมั่นคงชนบท)

เริ่มดำเนินการในปี 2548 มีกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนจนในชนบท ที่ลงทะเบียนในตำบลน่าร้องซึ่งไม่มีที่ดินทำกิน และไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จำนวน 1,100 ครัวเรือน ครอบคลุมจำนวนประชากร 5,500 คน หลักการแนวทางสำคัญของโครงการคือ จัดให้มีการจัดทำข้อมูลกลุ่มผู้ที่เดือดร้อน จัดโครงสร้างการบริหารจัดการซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มผู้เดือดร้อน เครือข่าย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ และจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือใช้ฐานกลุ่มออมทรัพย์เดิมเพื่อสร้างฐานทุนของชุมชน ส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน ทำข้อมูลรายละเอียดที่ดินที่จะนำมาใช้ ว่าหน่วยงานไหนดูแลรับผิดชอบ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอใช้ที่ดินรัฐหรือจัดการที่ดิน วางแผนการพัฒนาร่วมกันโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัย และประสานความร่วมมือหน่วยงานต่างๆ มาร่วมสนับสนุนในการจัดผัที่ดิน ระบบสาธารณูปโภค ระบบน้ำ พื้นที่ส่วนกลาง พื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัย การวางแผนการพัฒนาด้านต่างๆ ควบคู่กันไป เช่น การจัดสวัสดิการชุมชน การพัฒนาอาชีพ การก่อสร้างบ้าน เป็นต้น

โครงการบ้านมั่นคงชนบทดำเนินการไปแล้วใน 13 โครงการพื้นที่ ครอบคลุม 1500 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 7,500 คน จุดเด่นของโครงการคือ การที่ชุมชนมาร่วมกันจัดหาที่ดิน วางแผนการใช้ที่ดิน มีการพัฒนาอาชีพ พัฒนากองทุน และมีระบบช่วยเหลือคนทุกกลุ่มในชุมชน ส่วนประเด็นที่เป็นจุดรวมกันทั้ง 13 โครงการ คือลักษณะที่ดินที่นำมาจัด ซึ่งมี 6 ประเภท คือ

- โครงการที่ใช้ที่ดินสาธารณะในหมู่บ้าน ได้แก่ โครงการในพื้นที่ ต.ศรีสะเกษ และตำบลบัวใหญ่ อ.นาน้อย จ.น่าน
- โครงการที่จัดซื้อที่ดินเอกชนในการทำโครงการ จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการบ้านมั่นคงชนบทบ้านต่อม จ.พะเยา, โครงการบ้านมั่นคงชนบท ต.วังสมบูรณ์ จ.สระแก้ว, โครงการบ้านมั่นคงชนบทบ้านหัวคู จ.พระนครศรีอยุธยา
- โครงการที่ขอใช้ที่ดินรัฐในการทำโครงการ 3 โครงการ คือ โครงการบ้านมั่นคงชนบท ต.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา, โครงการบ้านมั่นคงชนบท ต.ดอนยอ และโครงการหมู่บ้านพัฒนาความมั่นคงชนบท ต.ม่วงหวาน จ.ขอนแก่น

- โครงการในพื้นที่ประสบภัยน้ำท่วมและดินโคลนถล่ม 2 โครงการ ได้แก่ โครงการแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยผู้ประสบอุทกภัยบ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน และโครงการแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยผู้ประสบอุทกภัยบ้านยางหลวง ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- โครงการในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนในพื้นที่เอกชนที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง 2 โครงการ ได้แก่ โครงการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนศรีเตี้ย จ.ลำพูน และโครงการแก้ไขปัญหาดินทำกินและที่อยู่อาศัยชนบทบ้านโป่ง ต.แม่แฝก จ.เชียงใหม่
- โครงการที่ดำเนินการต่อเนื่องจากกระบวนการแก้ไขปัญหาดิน คือ โครงการฟื้นฟูพื้นที่รกร้างเพื่อปลูกป่าล้มลุกช้างซ้าย ต.ท่าเรือ จ.นครศรีธรรมราช

2) โครงการบูรณาการการแก้ไขปัญหาดินระดับอำเภอ

เริ่มดำเนินการในปี 2549 มีกลุ่มเป้าหมายที่คนจนที่มีปัญหาดินทำกินใน 244 อำเภอ ใน 69 จังหวัด ครอบคลุมผู้เดือดร้อน 55,000 คน หลักการสำคัญคือ ให้ประชาชนเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาดิน โดยเน้นการสำรวจข้อมูลที่ดินทั้งหมดในชุมชน เพื่อนำที่ดินว่างเปล่าที่ได้มีการใช้ประโยชน์มาดำเนินการจัดสรรให้แก่ผู้ที่ยากจนไร้ที่ดินทำกิน ทั้งนี้ การดำเนินงานดังกล่าวจะมีการพัฒนาคณะทำงานในลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการทำงานประสานร่วมกันไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีอำเภอเป็นหน่วยปฏิบัติการ ความสำเร็จของโครงการนี้ ประกอบด้วย การจัดทำข้อมูลโดยภาคชุมชน ที่ใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมาตราส่วน 1:4000 มาทำแนวเขตแปลงที่ดิน เพื่อนำเข้าสู่ระบบภูมิสารสนเทศ โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาที่ดิน และหน่วยงานในท้องถิ่น ขณะนี้มีชุมชนที่ทำข้อมูลนี้เสร็จแล้วจำนวน 34 ชุมชน ใน 16 อำเภอ 10 จังหวัด, มีการสำรวจผู้เดือดร้อนและประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแล้วจำนวน 100 อำเภอ, มีการตั้งคณะทำงานร่วมระดับตำบลจำนวน 93 ตำบล

3) โครงการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาดินโดยชุมชนเป็นแกนหลัก

เริ่มดำเนินการในปี 2550 โดยดำเนินการต่อยอดจากพื้นที่เดิมในโครงการบูรณาการแก้ไขปัญหาดินระดับอำเภอ มีเป้าหมายให้ได้ข้อมูลแนวทางแก้ไขปัญหาดิน 120 พื้นที่ และเกิดพื้นที่ต้นแบบการจัดการปัญหาดินแบบบูรณาการครบวงจร 10 พื้นที่ แนวทางหลักของโครงการคือ สนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มองค์กรของผู้เดือดร้อนจัดทำข้อมูลประวัติชุมชนและปัญหาดิน มีการประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดินต่อคณะกรรมการหรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง มีการวางแผนกิจกรรมและงานพัฒนาพื้นที่ รวมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (ซึ่งการ

ดำเนินงานตามโครงการนี้ได้ชะงักไปช่วงหนึ่งหลังเหตุการณ์ 19 ก.ย.49 ที่ทำให้การดำเนินงานของหน่วยงานหยุดชะงักไป รอการปรับ จาก ศตจ. เป็น ศจพ. และกลไกคณะกรรมการแก้ไขปัญหาดินที่จะจัดตั้งในระดับอำเภอก็ชะงักไป ทำให้การทำงาน ร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในหลายพื้นที่หยุดชะงักไปด้วย บางแห่งจึงเป็นการทำงานจากชุมชนเพียงฝ่ายเดียว) ความคับหนัที่เกิดขึ้นคือ ภาคชุมชนได้เสนอกรณีปัญหาที่ดินเข้าสู่การพิจารณาของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาดิน ศจพ.ชาติ ในการประชุมสัณฐานภูมิภาคต่างๆ 5 ครั้ง รวม 53 กรณี โดยมีมติประกอบด้วย ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นแกนประสานหลักให้ได้ข้อยุติของปัญหา จำนวน 13 กรณี, ให้ พอช.เป็นแกนประสาน 5 กรณี, ให้ตั้งคณะทำงานโดยนายอำเภอ เป็นประธาน 3 กรณี ให้ตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด 3 กรณี, รวบรวมการพิจารณาของศาล 3 กรณี, ให้จังหวัดเป็นแกนประสานหลัก 10 กรณี, ให้อำเภอเป็นแกนประสาน 8 กรณี, ให้ชุมชนทำข้อมูลและสำรวจแนวเขตร่วมกับหน่วยงาน 5 กรณี และให้นำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของ กปร.จังหวัด 6 กรณี ขณะนี้อยู่ระหว่างการติดตามผลการดำเนินงานตามมติคณะอนุกรรมการ

ภาพรวมพื้นที่ปฏิบัติการ 244 อำเภอ (ครอบคลุม 39,840 ครั้วเรือน)

ภาค	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ในป่า	นอกป่า	อื่นๆ	อยู่ระหว่าง จำแนกข้อมูล
เหนือ	15	68	107	43 พื้นที่	2 พื้นที่	เอกชน 6	24 พื้นที่
อีสาน	19	65	106	14 พื้นที่	24 พื้นที่	สปก.11	21 พื้นที่
กลาง	9	26	49	3 พื้นที่	3 พื้นที่	เอกชน 1	18 พื้นที่
ตะวันออก	8	15	33	5 พื้นที่	7 พื้นที่	สปก.4	1 พื้นที่
ตะวันตก	4	10	20	10 พื้นที่	-	นิคม 1	2 พื้นที่
ใต้	13	60	100	19 พื้นที่	10 พื้นที่	1 พื้นที่	35 พื้นที่
รวม	68	244	415	94 พื้นที่	36 พื้นที่	24 พื้นที่	101 พื้นที่

หมายเหตุ “พื้นที่” หมายถึง ขอบเขตพื้นที่ที่มีปัญหาซึ่งอาจมีแนวเขตการปกครอง

ความคืบหน้าของการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยชุมชน

ภาค	ทำข้อมูล ประวัติชุมชน	สำรวจข้อมูล ความเดือดร้อน	ทำแนวเขตแปลงที่ดิน ในแผนที่ภาพถ่ายฯ 1:4000	การตั้งคณะทำงาน ภาคประชาชน
เหนือ	20 พื้นที่	20 พื้นที่	16 อำเภอ	ระดับอำเภอ 34 อำเภอ ระดับตำบล 49 ตำบล
ใต้	47 พื้นที่	129 พื้นที่	7 พื้นที่	ระดับอำเภอ 5 อำเภอ ระดับตำบล 5 ตำบล
อีสาน	30 พื้นที่	29 พื้นที่	18 พื้นที่	ระดับอำเภอ 2 อำเภอ ระดับตำบล 39 ตำบล
ตะวันตก	8 พื้นที่	8 พื้นที่	6 พื้นที่	ระดับอำเภอ 3 อำเภอ ระดับตำบล 6 ตำบล
กลาง	32 พื้นที่	32 พื้นที่	8 พื้นที่	ระดับอำเภอ 17 อำเภอ ระดับตำบล 39 ตำบล
ตะวันออก	6 พื้นที่	6 พื้นที่	10 พื้นที่	-

หมายเหตุ พื้นที่ที่มีความคืบหน้า เป็นพื้นที่นำร่องจากพื้นที่ปฏิบัติการทั้งหมด 244 อำเภอ

ความคืบหน้าตามมติ คณะอนุที่ดินสัญจร

ภาค	ความคืบหน้าในพื้นที่นำร่อง
ภาคใต้	- พัทลุง อยู่ระหว่างการตั้งคณะทำงาน โดย ทสจ.เป็นผู้ทำคำสั่งเสนอรองผู้ว่าฯ แต่งตั้ง ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาชน โดย ทสจ.เป็นแกนประสาน เพื่อหาข้อมูลของปัญหาที่เสนอในการประชุมอนุที่ดินสัญจรภาคใต้ - สงขลา พื้นที่ อบต.คูหาใต้ ได้เสนอมติการขอปฏิรูปที่ดินต่อนายอำเภอ โดยมีการประสาน ระหว่างอำเภอกับปฏิรูปที่ดินจังหวัด ซึ่งปฏิรูปที่ดินจังหวัดได้ดูความเป็นไปได้ และเห็นว่าควรดำเนินการปฏิรูป จึงประสานกับ อบต. และช่วยดูมติของสภา อบต. ให้ อยู่ ในขอบเขตที่ปฏิรูปที่ดินสามารถเข้าไปดำเนินการได้ - นครศรีธรรมราช ผู้ว่าฯ มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด และมีแผนจะเข้าไป ตรวจสอบ และกันแนวพื้นที่ เพื่อให้เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคประชาชนนำมาปฏิรูป
ภาคเหนือ	- มีคำสั่งจากผู้ว่าฯ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่ปางแดง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ โดยมีการประชุมคณะทำงานครั้งแรก โดยมีแผนจัดทำข้อมูลตรวจสอบแนวเขตร่วมกัน ระหว่างชาวบ้านและป่าไม้ เพื่อส่งให้กับอนุกรรมการ และส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - มีการสำรวจข้อมูลรายละเอียดของพื้นที่ บ้านแม่ทา กิ่ง อ.แม่ฮอน จ.เชียงใหม่ และส่งให้ สำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 แล้ว
ตะวันตก	ต.ปิล็อค อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี มีการตั้งคณะทำงานระดับอำเภอ โดยนายอำเภอ ทองผาภูมิเป็นประธาน ในการประชุมคณะทำงานครั้งที่ 3 วันที่ 3 ต.ค. 50 มีมติให้ตั้ง คณะทำงานชุดเล็กสำรวจที่ดินร่วมกัน เริ่มดำเนินการวันที่ 15 ต.ค. โดยมาสำรวจข้อมูล เอกสาร สำรวจข้อมูลพื้นที่ 1 พย. และให้คณะทำงานชุดเล็กทำแผนงานโครงการเพื่อขอ งบที่ดิน ศจพ.ปชช. เพื่อขับเคลื่อนสำรวจพื้นที่ และให้แต่ละหมู่บ้านทำแผนงานโครงการ พื้นที่ที่ดิน
ตะวันออกเฉียงเหนือ	- ต.คำโพน อ.ปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ จากการทำงานร่วมกันของคณะทำงานที่ เป็นทีมผสมระดับอำเภอ โดยร่วมกันทำข้อมูล และประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรจังหวัดฯ ป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานี ให้ความเห็นชอบใน เบื้องต้นว่า จะทำการมอบพื้นที่ที่กันไว้เป็นป่าสงวนโซน C ให้กับทาง สปก. เพื่อการ ขยายแนวเขตเพิ่มให้ครอบคลุมพื้นที่ทำกินของราษฎรทั้ง 5 หมู่บ้าน ให้แล้วเสร็จ ภายใน 2 ปี - มีการสำรวจพื้นที่ร่วมกันในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก ระหว่าง เจ้าหน้าที่อุทยานที่ร่วมเป็นคณะทำงาน กับคณะทำงานจากชุมชน

ภาค	ความคืบหน้าในพื้นที่นาร่อง
ภาคกลาง	1. คณะทำงานที่ดิน จ.นครสวรรค์ ได้นัดหารือกับผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีมติว่า สปก. รับจะดำเนินการออกเอกสารสิทธิให้ชาวบ้านในพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์หนองเตมปม ต.วังน้ำลาด อ.ไพศาลี จ.นครสวรรค์ 2. พื้นที่บึงบอระเพ็ด มีความคืบหน้า คือธนากรักษ์จังหวัด ที่ดินจังหวัดจะนำข้อมูลที่ภาคประชาชนทำ ไปเทียบเคียงกับข้อมูลที่หน่วยงานทำไว้ 3. พื้นที่ในเขตนิคมสร้างตนเอง อ.ตากฟ้า และ ต.นาขอม อ.ไพศาลี จ.นครสวรรค์ ได้รับการพัฒนาสู่โครงการบ้านมั่นคงชนบท

บทเรียนสำคัญ ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาในอนาคต

หากพิจารณาจังหวะก้าวของการต่อสู้เรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิในที่ดินทำกินของชุมชน จะเห็นได้ชัดเจนว่า จุดเปลี่ยนสำคัญของการแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ เกิดขึ้นในช่วงที่ชุมชนมาเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและรวมตัวกันภายใต้สถานะของ ศตจ.ปชช. มีการปรับทิศทางกระบวนการทำงานใหม่ จากที่เคยอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐ มาเป็นแกนหลักที่นำการพัฒนาของภาคชุมชน มีเวทีที่จะบอกกับสังคมได้ว่าชุมชนกำลังเดือดร้อนในเรื่องอะไร และกำลังจะทำอะไร

การแก้ไขปัญหาที่ดินโดยชุมชนเป็นแกนหลัก คือการที่เจ้าของพื้นที่ต้องริเริ่มที่จะทำข้อมูลของตัวเองอย่างละเอียด ชัดเจน สามารถแสดงพื้นที่ของชุมชนทั้งหมดให้หน่วยงานภาครัฐเห็น และบอกได้ว่า ที่ดินแปลงไหนเป็นของใคร แปลงไหนไม่มีการใช้ประโยชน์ ซึ่งชุมชนต้องการนำมาจัดสรรให้คนที่ไม่มีที่ดิน รวมทั้งในขณะที่เสนอปัญหาให้สาธารณะได้รับรู้ นั้น ก็ได้มีหนึ่งนอสนใจที่จะรอกการแก้ไขปัญหาจากรัฐเท่านั้น แต่ได้มีการวางแผนพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ ให้เชื่อมโยงกับการแก้ไขปัญหาที่ดินของชุมชนด้วย โดยชักชวนพี่น้องในชุมชนมาร่วมกันวางแผน ให้เกิดการจัดระบบดูแลกันเองทั้งชุมชน เช่น ระบบออมทรัพย์ ระบบสวัสดิการ ระบบการผลิต ระบบการตลาด เป็นต้น

ปัจจัยหนุนเสริมประการหนึ่งที่สำคัญ ในการเร่งให้การแก้ไขปัญหาที่ดินขยับก้าวไปได้เร็วขึ้น คือการเสนอ **ปัญหานี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน** ที่มีพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน พร้อมกับเสนอข้อมูลที่ชุมชนได้จัดทำร่วมกันไว้แล้ว เพื่อให้เกิดเวทีตรวจสอบข้อเท็จจริงร่วมกัน ทั้งข้อมูลของชุมชน และข้อมูลที่ทำโดยหน่วยงานรัฐ ซึ่งเวทีการประชุมของคณะอนุกรรมการฯ จะประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยข้อยุติของปัญหาอาจจะยังไม่เกิดในเวทีนี้ แต่จะเห็นทิศทางและแนวทางไปสู่การหาข้อสรุปในเวทีคุยที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยยึดถือมติของที่ประชุมเป็นหลัก

นอกจากนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการของชุมชน ก็มีความสำคัญเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ต้องเน้นบทบาทของการหนุนเสริมให้ชุมชนตื่นตัวที่จะทำข้อมูลของตัวเอง ทั้งข้อมูลเอกสาร ข้อมูลแผนที่ และสำรวจข้อมูลทางกายภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงถิ่นฐานของชุมชนเอง รวมทั้งการเอื้ออำนวยให้ชุมชนได้รับความสะดวกในการทำข้อมูล การประสานให้เกิดการเจรจาระหว่างบุคคล/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการสรุปมติของกรรมการ รวมถึงการติดตามให้มีการดำเนินการตามมติการประชุมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ คงมาก. รายงานผลการดำเนินงาน ศตจ.ปชช. 180 วัน ราษฎร-รัฐ ร่วมปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ดิน.

สำนักงานเลขานุการ ศตจ.ปชช. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ, 2549

พรพนทิพย์ เพชรมาก. การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสิทธิพิบัติใน 6 จังหวัด.

(เอกสารอัดสำเนา).

ศยามล ไกรยูรวงศ์ และคณะ. ข้อพิพาทและความขัดแย้ง ปัญหาที่ดินในประเทศไทย.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ, 2549

อัจฉรา รักยุติธรรม. บรรณาธิการ. ที่ดินและเสรีภาพ ขบวนการต่อสู้เพื่อที่ดินของเกษตรกรไทย.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคเหนือ. เชียงใหม่, 2548.

พอช.-CODI

ขบวนท้องถิ่นกับการแก้ไขปัญหาที่ดินใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เดโช ไชยทิพ เรียบเรียง

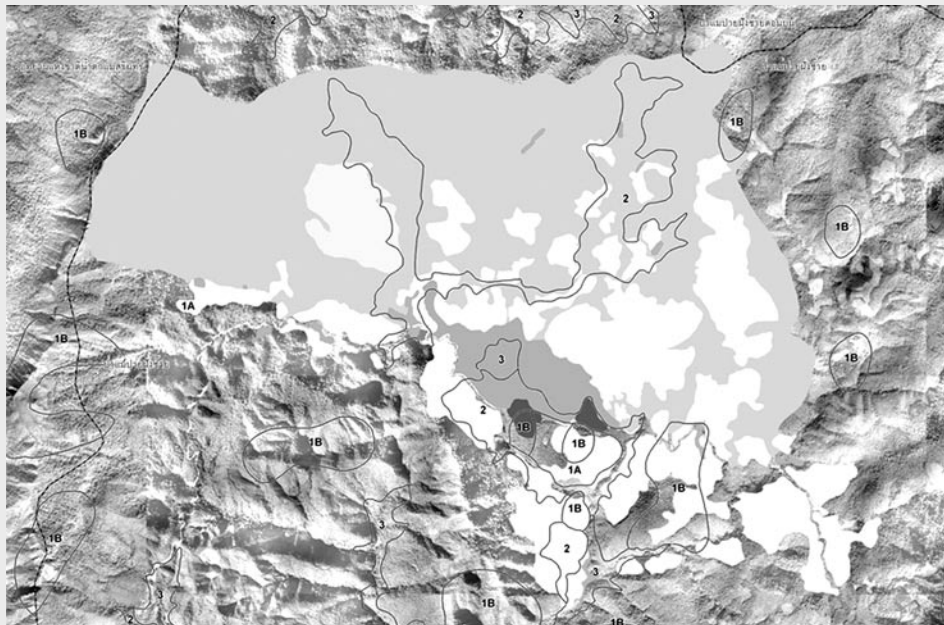
สภาพปัญหาทั่วไป

แม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดขนาดเล็กมีพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 7,952,787 ไร่ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูง มีที่ราบสลับเพียงเล็กน้อย คนแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่จึงอาศัยและทำมาหากินในพื้นที่ภูเขาเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาทางราชการได้ประกาศให้พื้นที่ดังกล่าว เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมแล้วจำนวน 6,144,800 ไร่ คิดเป็นจำนวนร้อยละ 89.5 ของพื้นที่จังหวัดทั้งหมด ซึ่งซ้อนทับกับที่อยู่อาศัย ที่ทำกินของชาวบ้านและแม้ว่าคนส่วนใหญ่ที่อยู่อาศัยมานานหลายร้อยปี ได้สร้างวัฒนธรรม สร้างอารยธรรมของสังคมตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน แต่กฎหมายป่าไม้กลับผลักดันให้คนส่วนใหญ่กลายเป็นคนที่ผิดกฎหมาย ที่ละเมิดกฎหมายเพราะไปอยู่อาศัย ทำมาหากินในเขตหวงห้ามของรัฐ ที่ดินที่ถือครองจากบรรพบุรุษมานานนับร้อยปี ต้องตกอยู่ในสภาพการถือครองที่ดินที่ผิดกฎหมาย ผิดระเบียบของราชการ จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 415 ชุมชน 4 ตำบล 4 เทศบาลตำบล 1 เทศบาลเมือง พบว่าส่วนใหญ่ปัญหาในเรื่องที่ดินเป็นสำคัญของแทบทุกหมู่บ้านในจังหวัด

ผู้คนและหน่วยงานองค์กร ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันบนเวที ดังกล่าวต่างก็ไม่หยุดนิ่ง ต่างคิดค้น ต่างก็เร่งปฏิบัติการแก้ไข
ตามกรอบคิด ฐานคิด ฐานความรู้ ฐานประสบการณ์ของแต่ละภาคส่วน

แม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตามเมื่อผนวกกับทิศทางการใช้ประโยชน์ที่ดินในเชิงพาณิชย์ ที่เน้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว เน้นการใช้สารเคมีพิษทางการเกษตรเกิดมากขึ้น การใช้ที่ดินตกอยู่ในการใช้ที่ไม่เหมาะสมกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมขยายตัวมากขึ้นในหลายหมู่บ้าน ปัญหาการชะล้างหน้าดิน ปัญหาการขายที่ดินให้กับคนภายนอกเริ่มมีมากขึ้น

ผู้คนและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวต่างก็ไม่หยุดนิ่ง ต่างคิดค้น ต่างก็เร่งปฏิบัติ การแก้ไขตามกรอบคิด ฐานคิด ฐานความรู้ ฐานประสบการณ์ของแต่ละภาคส่วน ความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการต่างๆ ระดับต่างๆ เกิดขึ้นเรื่อยๆ ความแตกต่างในเรื่องฐานความคิด ฐานประสบการณ์ ฐานความรู้ จนกลายเป็นความแตกต่างทางความคิดที่ดูเสมือนยังหาจุดลงตัวไม่ได้ ทั้งในเรื่องหลักการและวิธีการปฏิบัติงาน

ปัญหาในทางหลักการที่สำคัญ ได้แก่ การหาเจ้าภาพหลักในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมที่ดิน กรมป่าไม้

กรมอุทยานฯ กรมการปกครอง องค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากแต่ละส่วนมีระเบียบกฎหมายข้อบังคับ นโยบายการทำงานที่แตกต่างกัน ทำให้ยากต่อการริเริ่มแก้ไขปัญหา ทำให้ประชาชนเป็นผู้รอรับการแก้ไขปัญหา และการแก้ไขปัญหาไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

ปัญหาในทางวิธีการ ได้แก่ สภาพความเป็นจริงของวิถีชีวิตวัฒนธรรมของประชาชน มีความแตกต่างและหลากหลาย ขณะที่แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐยึดแนวทางปฏิบัติ หรือเครื่องมือแก้ปัญหา แบบเดียวใช้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และกรณีปัญหาทำให้ไม่สอดคล้องกับนิเวศวัฒนธรรม วิธีการผลิต เช่น ระบบสิทธิในการถือครอง ครอบครองที่ดิน ในบางชุมชนมีลักษณะเป็นสิทธิของส่วนรวม แต่การสำรวจของทางราชการกลับมีเพียงรูปแบบของการถือครองแบบสิทธิระดับปัจเจก หรือยอมรับเฉพาะรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบคงที่ ไม่ยอมรับระบบการผลิตแบบไร้หมุนเวียน เมื่อเริ่มแก้ไขปัญหาหน่วยงานราชการ โดยกรอบที่จำกัด ไม่ยอมรับความหลากหลายของระบบ การแก้ไขปัญหา จึงไม่สามารถเดินหน้าต่ออย่างมีประสิทธิภาพ

ชุมชนท้องถิ่น ต้องเผชิญกับปัญหาในทางหลักการ และวิธีการดังกล่าว มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หลายชุมชนต้องยอมจำนนกับสภาพปัญหาแต่อีกหลายชุมชนที่ตั้งสติได้ลุกขึ้นมาสร้างแบบแผนทิศทางการบริหารจัดการที่ดินโดยชุมชนเอง หลายชุมชนเริ่มเรียนรู้และสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแนวทางดังกล่าวอาจเป็นทิศทางสำคัญของการแก้ไขปัญหาที่ยืดเยื้อมานานให้ประสบกับความสำเร็จก็อาจเป็นไปได้ ในกรณีนี้จะนำเสนอบทเรียนจาก ชุมชนหนองขาว อบต.ห้วยปูลิง และ อบต. แม่ยวม เป็นกรณีศึกษา...

บทเรียนจากขบวนการท้องถิ่น (สิทธิและการจัดการ)

บนพื้นฐานของการไม่หยุดนิ่งรอการแก้ไขปัญหาจากรัฐส่วนกลางเพียงฝ่ายเดียว ท้องถิ่นได้พยายามปรับประยุกต์คิดค้น ดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ จำนวนมาก จากเวทีแลกเปลี่ยนนำเสนอบทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ดินของท้องถิ่นที่ผ่านมา พบว่ามีบทเรียนสำคัญเกิดขึ้นอย่างมาก และเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าต่อไป จึงได้ประมวลความสำเร็จที่เกิดขึ้นและเชื่อมโยงถึงกระบวนการดำเนินงานว่ามีลักษณะอย่างไร จึงนำไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว เพื่อนำไปสู่แลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป

คนนำ และขบวนการองค์กรท้องถิ่น

ผู้นำและองค์กรถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวที่สำคัญในกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน กรณีตำบลห้วยปูลิง และแม่ยวมพบว่า ภาวะการนำของผู้นำนอกจากมีพื้นฐานทางความคิดที่มุ่งมั่นในการนำพาไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เด่นชัดแล้ว ยังมีการสร้างภาวะการนำทางความคิดในเรื่องน่าเป็นทีมร่วมกันอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน ซึ่งไม่ใช่ลักษณะการนำอย่างโดดเดี่ยวไม่มีทีมขับเคลื่อนงาน องค์ประกอบของทีม มีทั้งที่เป็นผู้นำทางความคิด ผู้นำในตำแหน่งโครงสร้างทางการ ผู้นำแบบ

บ้านๆ กลุ่มคนหนุ่มสาว ผู้อาวุโส ฯลฯ ซึ่งพบว่าลักษณะดังกล่าวกระจายตัวทั้งในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายระดับตำบล ส่งผลทำให้ลักษณะการดำเนินงานแก้ไขปัญหาเป็นเอกภาพในทิศทางและนโยบาย

นโยบายและกรอบการแก้ไขปัญหา

การกำหนดกรอบการแก้ไขปัญหาที่ดินบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน ป่า น้ำ ควบคู่กัน ไม่หยิบเพียงเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาดำเนินการโดยลำพัง และแม้ว่าการเชื่อมโยงกับภายนอกจะมีลักษณะเฉพาะประเด็น เช่น การแก้ไขปัญหาที่ดิน หน่วยงานภายนอกที่รับผิดชอบเนื่องจากกรอบและอำนาจหน้าที่เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน จะสนใจเฉพาะข้อมูลที่ดินเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเฉพาะที่ดินเพียงอย่างเดียวไม่สนใจสิ่งอื่นนอกจากนั้น แต่กระบวนการคิดภายในของคนในตำบลห้วยปูลิงและแม่ยวม กลับเป็นฐานความคิดที่พิจารณาจัดทำแผนงานที่เชื่อมโยงทั้งการจัดการป่า การจัดการน้ำ การจัดการที่ดินควบคู่กันไป อย่างมีพลวัตเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด

- ลักษณะการแก้ไขปัญหาที่อาศัยบริบทความเป็นชุมชน
- ลักษณะการแก้ไขปัญหาที่ให้ความสนใจปัญหาแบบองค์รวม แต่พัฒนาตัวตามความเด่นเฉพาะเรื่อง
- ลักษณะการแก้ไขปัญหาแบบเชื่อมโยงองค์กรความร่วมมือ

แนวการดำเนินงานสำคัญ

มองผ่านมิติอันหลากหลาย

สำหรับแนวทางการดำเนินงานสร้างรูปธรรมการจัดการที่ดินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตป่านั้นคำนึงถึงหลักการสำคัญ ดังนี้

1. เน้นการมีส่วนร่วมสร้างการเรียนรู้ สร้างแผนการแก้ไขปัญหาจากภายในชุมชน มุ่งเน้นสร้างการเรียนรู้

และการแก้ไขปัญหาอย่างรอบด้านทั้งด้านสิทธิและความ
ยั่งยืนของระบบนิเวศน์

2. เน้นให้มีการจัดการป่าชุมชนควบคู่กับการจัด
ระเบียบที่ดินให้ชัดเจน

3. เน้นการสร้างความร่วมมือกับภาคีท้องถิ่น
และภาคราชการ ภาควิชาการ ในการร่วมคิดร่วมทำ ร่วม
รับผิดชอบ

4. อาศัยเครื่องมือ วิทยาการสมัยใหม่ เช่น แผนที่
ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมความละเอียด
สูง (Ikonos) และเครื่องจับพิกัด GPS ควบคุมการจัดทำข้อมูล
ชุมชนด้านประวัติศาสตร์และความมุ่งหวังในอนาคต

5. สร้างพื้นที่รูปธรรมต้นแบบ การควบคุมและ
จัดการปัญหาโดยชุมชน และอาศัยอำนาจรัฐควบคุมใน
ส่วนที่เกินจากความสามารถของชุมชน

6. เชื่อมโยงการดำเนินงานสร้างรูปธรรมการแก้ไข
ปัญหาที่ดินร่วมกับยุทธศาสตร์ต่างๆ ของรัฐบาล เช่น การ
แก้ไขปัญหาความยากจน การจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่าง
มีส่วนร่วม

ทิศทางและข้อเสนอสำคัญในอนาคต

1. ในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถึงแม้ว่าทิศทางการพัฒนาจะให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นในการคิดริเริ่มและบริหารจัดการทรัพยากรโดยท้องถิ่นให้มากขึ้น จากกรณีศึกษาพบว่าชุมชนท้องถิ่นยังต้องการอำนาจในการจัดการกับผู้ฝ่าฝืนระเบียบชุมชนที่มากกว่านี้ ซึ่งอำนาจดังกล่าวอาจเป็นการให้อำนาจกับชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น หรืออาศัยอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่เข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหากับชุมชน

2. กระบวนการจัดทำข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งพบว่าเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมจริงควรมีสิทธิโดยชอบธรรมในการบริหารจัดการที่ดิน

3. กระบวนการจัดทำข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ พบว่า

3.1 ชุมชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้เทคโนโลยีดังกล่าวได้ระดับหนึ่ง

3.2 ชุมชนสามารถนำข้อมูลไปใช้ประกอบการวางแผนการจัดการที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะ ภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายดาวเทียมความละเอียดสูง

3.3 ระบบสนับสนุนงานด้านแผนที่ การประมวล การวิเคราะห์ ต้องมีสภาพความคล่องตัวสูง และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง

4. บทบาทภาครัฐ และหน่วยงานราชการท้องถิ่น เช่น อบต. อบจ. และอุทยานแห่งชาติ

4.1 การปรับเปลี่ยนบทบาทจากการสั่งการมาเป็นบทบาทในการเอื้ออำนวยสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพตัวเอง ถือว่าเป็นบทบาทใหม่ที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ จึงเป็นภารกิจสำคัญร่วมกัน

4.2 อบต. และ อบจ. ต้องมีแผนงานที่ชัดเจนในการสนับสนุนให้มีการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน

4.3 ในสภาพปัจจุบันที่ทิศทางและนโยบายยังไม่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการแก้ไขปัญหามากนัก ควรจะมีการปรับเปลี่ยนนโยบายบางส่วนที่ยังไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็น ทั้งนี้โดยอาศัยรูปธรรม ข้อเท็จจริงจากพื้นที่ตัวอย่าง ร่วมพิจารณาประกอบการตัดสินใจ

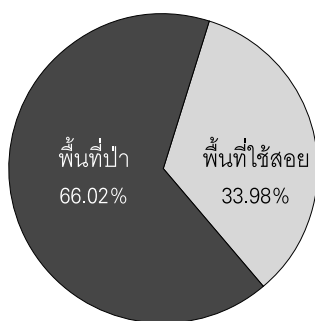
กรณีการทำข้อมูลการจัดการที่ดิน บ้านหนองขาวกลาง ม.3 ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ตารางแสดงพื้นที่ตามการจำแนกประเภทในชุมชน บ้านหนองขาวกลาง

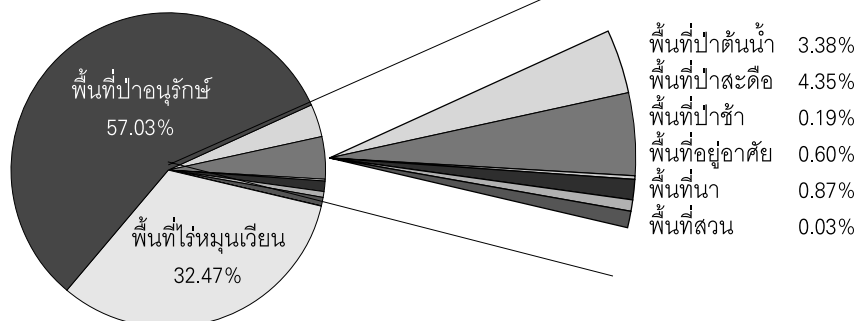
ประเภทหลัก	จำนวน แปลง	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ ของพื้นที่	พื้นที่ (ไร่) / 1 ครอบครัว	ประเภทย่อย	จำนวน แปลง	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ ของพื้นที่	พื้นที่ (ไร่) / 1 ครอบครัว
พื้นที่ใช้สอย	80	8.19	5,116.02	33.98	106.58	ที่อยู่อาศัย	2	0.15	91.06	0.60	1.90
						พื้นที่นา	21	0.21	131.73	0.87	2.74
						พื้นที่ไร่					
						หมุนเวียน	56	7.82	4,888.72	32.47	101.85
						พื้นที่สวน (ไม้ยืนต้น)	1	0.01	4.51	0.03	0.09
พื้นที่ป่า	6	15.90	9,939.71	66.02	207.08	พื้นที่ป่าอนุรักษ์	2	13.74	8,585.97	57.03	178.87
						พื้นที่ป่าต้นน้ำ	1	0.81	508.57	3.38	10.60
						พื้นที่ป่าสะตือ	1	1.05	665.49	4.35	13.66
						พื้นที่ป่าใช้สอย	1	0.26	160.68	1.07	3.35
						พื้นที่ป่าช้า	1	0.05	28.99	0.19	0.60
รวม	86	24.09	15,065.73	100	48 ครอบครัว	รวม	86	24.09	15,055.73	100	

แผนภูมิวงกลมเปอร์เซ็นต์แสดงพื้นที่ตามการจำแนกประเภทในชุมชน บ้านหนองขาวกลาง

จำแนกตามประเภทหลัก

จำแนกตามประเภทย่อย

การจัดการแนวเขตที่ดิน
โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและท้องถิ่น

บ้านหินเหล็กไฟ 4 ต.ดอยแก้ว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่¹

ความเป็นมาและสภาพปัญหา

ชุมชนบ้านหินเหล็กไฟ เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ก่อตั้งชุมชนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 200 ปี ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลดอยแก้ว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ สภาพทั่วไป ตั้งอยู่ที่ระดับความสูงจากน้ำทะเลประมาณ 1,322 เมตร ลักษณะ ของการตั้งชุมชนแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือตั้งอยู่ในหุบเขาหรือกลางเขาและตั้งอยู่ในไหล่เขา มีดอยสำคัญรอบหมู่บ้าน (เรียกชื่อตามภาษาปกากะญอ) คือ ดอยหน่อโยลอย ดอยฮ่อ หล้าว่า เกอหว่าโล ต่าหลู่เล และเหล่อาใจ๊ะ มีลำห้วยที่สำคัญ 2 ลำห้วยใหญ่ด้วยกัน คือห้วยเหล่อาใจ๊ะ (หินเหล็กไฟ) และที่โตะโก๊ะ ลำห้วยทั้ง 2 ห้วยนี้ไหลลงสู่แม่น้ำแม่เตี๊ยะ สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าดิบเขา ป่าดิบชื้นมีความหลากหลายสูง และมีป่าสนที่เกิดจากการปลูกของหน่วยงานของรัฐ

¹ ข้อมูลจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภายหลังจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติจอมทองในปี 2510 ทำให้ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของบ้านหินเหล็กไฟจำนวนกว่า 6,000 ไร่ ถูกประกาศซ้อนทับมีผลทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในเรื่องขอบเขตและสิทธิในที่ดินทำกินของชุมชนตลอดมา รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาของรัฐก็ยังไม่มีความชัดเจนและยังไม่สามารถปฏิบัติได้จริง

ในขณะที่ชุมชนบ้านหินเหล็กไฟ ได้เข้าร่วมกับเครือข่ายหมู่บ้านบนพื้นที่สูง รวมตัวกันในนาม “**กลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูง อ.จอมทอง**” ขึ้นในปี 2535 ได้ร่วมกันพัฒนากิจกรรมการสร้าง ความชัดเจนในเรื่องการจัดการที่ดินและทรัพยากรป่าไม้เรื่อยมา โดยริเริ่มทดลองใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำแผนที่รอบนอก การจับพิกัดทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งการร่วมกันพัฒนากระบวนการใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันภายในชุมชนและกลุ่มฯ

ในโอกาสที่มีการก่อรูปของคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่เตี้ยะ-แม่แต๊ะขึ้น เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างมีส่วนร่วม จึงก่อให้เกิดแผนงานนำร่องการแก้ไขปัญหาแนวเขตที่ดินขึ้นครั้งแรกในปี 2548 โดยใช้กรณีบ้านหินเหล็กไฟเป็นพื้นที่นำร่อง โดยกระบวนการและขั้นตอนการแก้ไขปัญหาจากการสร้างความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติการโดยคนท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานราชการ อุทยานแห่งชาติออบหลวง และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ชัดเจนของแนวเขตที่ดินทำกินและพื้นที่ป่า สร้างหลักประกันในที่ทำกินให้แก่ชุมชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีต่างๆ ในท้องถิ่นในกระบวนการจัดทำและรับรองแนวเขต

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1) คณะกรรมการลุ่มน้ำฯ จัดเวทีประชุมเพื่อชี้แจงความเป็นมาและวิเคราะห์สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ เพื่อเห็นความสำคัญร่วมกัน

2) แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำแนวเขตที่ดินอย่างมีส่วนร่วม โดยสัดส่วนคณะกรรมการมาจาก 3 ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือคณะกรรมการลุ่มน้ำฯ หน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง

3) จัดทำและรวบรวมฐานข้อมูลชุมชน ข้อมูลประวัติศาสตร์การใช้ที่ดินของชุมชน

4) คณะทำงานร่วมกันดำเนินการสำรวจและปักหมุดแนวเขต

4.1) คณะทำงานฯ ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

4.2) คณะทำงานฯ มีมติมอบหมายให้คณะทำงานที่มีความสามารถทางช่างและเทคนิค ดำเนินการจัดทำหลักหมุดขึ้นมา โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสัญลักษณ์ความเป็นลุ่มน้ำ คือการประทับตราอักษรย่อของลุ่มน้ำแม่เตี้ยะ-แม่แต๊ะ (ลมต.) ลงไปในหลักหมุดแต่ละอัน

4.3) คณะทำงานฯ และคณะกรรมการหมู่บ้าน ร่วมกันจัดพิธีกรรมเพื่อบอกกล่าวเจ้าธรณีแผ่นดิน โดยมีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยทุกกลุ่มในชุมชน ทั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และผู้นำทางจิตวิญญาณ ร่วมด้วยตัวแทนคณะกรรมการลุ่มน้ำฯ และหน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง ร่วมเป็นสักขีพยานในการทำพิธี พร้อมทั้งมีการปักหลักหมุดประธานร่วมกันระหว่างตัวแทนฝ่ายต่างๆ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความร่วมมืออันดีในการที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จและลุล่วงด้วยดี

4.4) คณะทำงานฯ และคณะกรรมการชุมชน ร่วมกับเจ้าของที่ ร่วมกันเดินแปลงสำรวจตามขอบเขตที่ดินทำกิน โดยใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีทางภูมิศาสตร์เป็นฐานในการเทียบเคียงและอ้างอิงการสำรวจแนวเขต

5) การดำเนินงานสำรวจการใช้ที่ดินรายครัวเรือนตามแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินภายใต้อนุกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน โดยใช้เครื่องมือแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศสี 1:4,000 ในการสำรวจและเก็บข้อมูล

6) ทำระเบียบข้อตกลงในการใช้ที่ดินแต่ละประเภท โดยชาวบ้านและประชาคมหมู่บ้านได้ร่วมกันจัดทำกฎระเบียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การดำเนินงานเรื่องการจัดการดิน น้ำ ป่า มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ และเคารพในสิ่งที่เป็ข้อตกลงร่วมกัน

7) สรุปข้อมูลและพิจารณาปรับปรุงร่วมกับคณะทำงานและคณะกรรมการบริหารลุ่มน้ำฯ

8) เสนอต่อคณะกรรมการบริหารลุ่มน้ำฯ อบต. และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาและรับรองข้อตกลงดังกล่าว

ผลการดำเนินงาน

ด้านการสำรวจและปักหมุด เริ่มมีการดำเนินการสำรวจพื้นที่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและคณะกรรมการฯ นำไปสู่การปักหมุดเรียบร้อยแล้วในเขตพื้นที่บ้านหินเหล็กไฟ มีการใช้พื้นที่ในบ้านหินเหล็กไฟรวมทั้งหมด 3.185 ตร.กม. หรือ 1,991.01 ไร่

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและปักหมุด

ตาราง แสดงการใช้ที่ดินบ้านหินเหล็กไฟ

การใช้ที่ดินหลัก	การใช้ที่ดินย่อย	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)
พื้นที่ชุมชน	ที่อยู่อาศัย	0.102	63.51
	โรงเรียน	0.002	1.37
	วัด	0.034	21.04
	ที่สาธารณะ	0.072	44.87
พื้นที่ทำกิน	ที่เบิกนา	0.025	15.43
	นา	0.401	250.85
	หัวไร่ปลายนา	0.211	132.17
	ไร่ถาวร	1.670	1,043.55
	ไร่หมุนเวียน	0.501	312.98
	สวน	0.030	18.54
รวม		3.05	1,904.30

ตาราง แสดงการใช้พื้นที่ในบ้านหินเหล็กไฟของคนหมู่บ้านใกล้เคียง

หมู่บ้าน	การใช้ที่ดินหลัก	การใช้ที่ดินย่อย	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)
บ้านขุนแตะ	พื้นที่ทำกิน	นา	0.012	7.31
บ้านขุนแปะ	พื้นที่ทำกิน	นา	0.013	8.27
	พื้นที่ทำกิน	ไร่ถาวร	0.013	8.38
บ้านปากล้วย	พื้นที่ทำกิน	ไร่ถาวร	0.068	42.58
บ้านห้วยขนุน	พื้นที่ทำกิน	นา	0.006	4.00
	พื้นที่ทำกิน	หัวไร่ปลายนา	0.010	6.51
บ้านห้วยส้มป่อย	พื้นที่ทำกิน	นา	0.011	6.60
บ้านอมลาน	พื้นที่ทำกิน	นา	0.005	3.16
รวม			0.139	86.80

หมายเหตุ: จำนวนตัวเลขเกิดจากการวิเคราะห์แปลความจากภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง IKONOS

กฎระเบียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและกฎระเบียบทั่วไป บ้านหินเหล็กไฟ หมู่ที่ 4 ต.ดอยแก้ว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

■ กฎระเบียบเรื่องที่ดิน

กฎระเบียบที่ดินเป็นกฎระเบียบที่ครอบคลุมพื้นที่ที่ชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้วางแผนหลักหมุดที่ดินทำกิน และให้การรับรองตามแผนที่แนบท้าย

1. ห้ามขายที่ดินให้บุคคลภายนอก (นอกหมู่บ้าน) ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกยึดพื้นที่คืนเป็นส่วนรวม
2. ห้ามให้บุคคลภายนอกหรือนายทุนเข้ามาเช่าที่ดินในหมู่บ้าน
3. ห้ามโยกย้ายและทำลายหลักหมุดที่ดินทำกินที่ชาวบ้านและคณะกรรมการร่วมกันปักไว้ หากฝ่าฝืนกรรมการจะดำเนินการขึ้นคดีขาด

■ กฎระเบียบเรื่องป่าและสัตว์ป่า

1. การใช้ไม้และทรัพยากรธรรมชาติสามารถกระทำได้ตามความจำเป็นในการดำรงชีพของครัวเรือนและกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน

2. ห้ามขายไม้ให้แก่บุคคลภายนอก
3. ห้ามตัดไม้ ล่าสัตว์ป่า และเผาป่าในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ ยกเว้นการเก็บหาสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค
4. ห้ามขยายพื้นที่การเกษตรในเขตป่าชุมชนใช้สอย ป่าชุมชนอนุรักษ์ และที่สาธารณะมาเป็นของตนเอง

■ กฎระเบียบและข้อปฏิบัติทั่วไป

1. ห้ามบุคคลใดๆ เข้ามาดำเนินการใดๆ ในชุมชน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะสั่งให้ยุติการดำเนินการต่างๆ ทันที และยึดของกลางมาเป็นของหมู่บ้าน
2. ทุกครัวเรือนต้องช่วยกันทำแนวกันไฟและดับไฟป่า เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าเข้ามาในเขตปกครองของหมู่บ้าน
3. ทุกคนในหมู่บ้านต้องช่วยกันดูแลรักษา สอดส่อง เฝ้าระวังการบุกรุกและการทำลาย หากผู้ใดพบเห็นบุคคลที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน ให้แจ้งคณะกรรมการของหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อหาทางแก้ไขต่อไป

■ กฎระเบียบการปกครองของชุมชน

1. สามารถดื่มเหล้าได้ตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่ถือปฏิบัติอยู่
2. บุคคล หรือคณะใดที่จะเข้ามาศึกษา จัดเก็บรวบรวมข้อมูลหรือดำเนินการใดๆ ของชุมชน ให้ทำการแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านรับทราบก่อน
3. ห้ามทะเลาะวิวาทส่งเสียงดังในชุมชน ฝ่าฝืนจะถูกปรับตามความผิดแต่ละกรณี
4. ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบชุมชน และจารีตวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
5. ระเบียบนี้สามารถปรับปรุงแก้ไขได้โดยเสียงส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของสมาชิกในชุมชน และได้ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง
6. กระบวนแก้ไขปัญหามือเกิดกรณีปัญหา ให้กรรมการระดับชุมชนเป็นผู้ดำเนินการแก้ปัญหา หากไม่สามารถดำเนินการได้ ให้คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

คณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บ้านหินเหล็กไฟ

■ คณะกรรมการ

1. มาจากผู้นำทางจิตวิญญาณ ฮีโซ่ โดยตำแหน่ง จำนวน 1 คน
2. มาจากตัวแทนผู้นำอาวุโส สตรี และเยาวชนในชุมชน จำนวน 8 คน
3. ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูง อ.จอมทอง จำนวน 1 คน
4. มาจากผู้ใหญ่บ้านโดยตำแหน่ง จำนวน 1 คน
5. มาจากตัวแทนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน
6. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน

■ ที่ปรึกษา

1. ตัวแทนจากคณะกรรมการลุ่มน้ำจำนวน 2 คน
2. กำนันตำบลดอยแก้ว จำนวน 1 คน
3. กำนันตำบลสบเตี๊ยะ จำนวน 1 คน
4. นายก อบต.ดอยแก้ว จำนวน 1 คน
5. อุทยานแห่งชาติออบหลวง จำนวน 1 คน
6. หน่วยจัดการต้นน้ำ จำนวน 1 คน
7. องค์การพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ จำนวน 2 คน

■ ผลการติดตามการดำเนินงาน

1. คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงฯ พบว่ามีผู้บุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อทำเป็นพื้นที่การเกษตรจำนวน 8 ราย คณะกรรมการจึงเรียกประชุมเพื่อหาข้อยุติ ซึ่งที่ประชุมมีมติให้คืนพื้นที่ดังกล่าวกลับเป็นพื้นที่ป่าเหมือนเดิม และห้ามเข้าทำประโยชน์ทางการเกษตรใดๆ และได้รายงานให้คณะกรรมการลุ่มน้ำรับทราบ ซึ่งหากพิจารณาโดยเปรียบเทียบกับกระบวนการจับกุมดำเนินคดีส่งฟ้องศาลก็อาจพบพานำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างราชการกับประชาชน นอกจากนั้นกระบวนการฟื้นฟูพื้นที่บุกรุกเพื่อให้คืนสภาพเป็นพื้นที่ป่าก็ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นจริงได้ เพราะถึงแม้ศาลจะสั่งจำคุกและให้ออกจากพื้นที่ แต่ก็ไม่มีกระบวนการตรวจสอบและดำเนินการอย่างแท้จริง ทำให้พื้นที่ดังกล่าวอาจกลายเป็นพื้นที่การเกษตรต่อไปได้ในอนาคต

2. ปัจจุบันจากการสำรวจของคณะกรรมการพบว่ายังมีผู้ฝ่าฝืนระเบียบอีก 3 ราย ซึ่งคณะกรรมการกำลังพิจารณาว่าจะขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ในการใช้มาตรการทางกฎหมาย หากไม่สามารถควบคุมกลไกการจัดการภายในชุมชนได้

3. ปัจจุบันได้มีการเริ่มศึกษาถึงระบบการจัดการที่ดินที่เอื้อต่อการป้องกันการชะล้างของหน้าดินและการลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยอาศัยความร่วมมือจากชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบงานศึกษาวิจัยท้องถิ่น

พอช.-CODI

การจัดการที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของ

ชุมชนบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

ชุมชนบัวใหญ่ : บริบทกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

ชุมชนบัวใหญ่ เป็นพื้นที่ที่ถูกประกาศยกฐานะขึ้นเป็นตำบล ตามการแบ่งเขตการปกครองในปี พ.ศ. 2526 โดยตำบลบัวใหญ่แยกออกมาจากท้องที่ตำบลสันทะ อำเภอนาน้อย ลักษณะสภาพพื้นที่ของตำบลบัวใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับภูเขาลาดเชิงเขา ระดับความสูง ประมาณ 600-1,000 เมตร อยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติฝั่งขวาแม่น้ำน่านและป่าสงวนแห่งชาติแม่น้ำน่านตอนใต้ มีเนื้อที่ประมาณ 63,200 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 8 หมู่บ้าน ประชาชนทั้ง 8 หมู่บ้านมีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 4,016 คน และกว่าร้อยละ 95 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในตำบล คือ ข้าวโพด มะขามหวาน ลำไยและยางพารา

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย
และที่ดินทำกินโดยชุมชน

การจัดการที่ดินและการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ภายในชุมชน

รูปธรรมของการจัดการที่ดินภายในชุมชน หลาย
คนภายในชุมชนบัวใหญ่ได้กล่าวชื่นชมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่มี
บทบาทในการจัดการที่ดินภายในชุมชนสองท่าน ว่าเป็น
ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการจัดการที่ดิน การเลือก
การกันที่ดินสำหรับใช้ประโยชน์ภายในชุมชนร่วมกัน การ
ปลูกฝังความรักความสามัคคี ความเป็นเครือญาติเดียวกัน
ได้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งผู้นำสองท่านที่กล่าวถึง คือ
ผู้ใหญ่ศรียรรณ ยะเสน และผู้ใหญ่บุญเลิศ ตะดียบ
โดยการจัดการที่ดินผู้นำทั้งสองได้ใช้วิธีกันพื้นที่สาธารณะ
ไว้สำหรับเป็นที่ขยายชุมชน โดยมองเห็นว่าต่อไปในอนาคต
คนในชุมชนจะมีมากขึ้น ที่ดินในหมู่บ้านจะแคบลง จึงมี
ความจำเป็นต้องกันพื้นที่ไว้สำหรับลูกหลาน มีการจัดสรร
แบ่งที่ดินให้ครอบครัวละ 2 งาน อีกทั้งเพื่อป้องกันไม่ให้ลูก
หลานบุกรุกทำลายป่าชุมชน ทำลายม่อนดอยที่เป็นต้นน้ำ
ใช้สอยของชุมชนในอนาคต

จากเครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ สู่การเข้า ร่วมโครงการบ้านมั่นคงชนบท

ก่อนเกิดโครงการบ้านมั่นคงชนบทในพื้นที่ตำบล
บัวใหญ่ ชุมชนแห่งนี้ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นในปี 2540
โดยการสนับสนุนของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม หรือ
SIF กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ทำให้ผู้คนใน
ชุมชนได้เห็นข้อมูลและปัญหาของชุมชน โดยปัญหาอันดับ
ต้นๆ ที่พบ คือ **ปัญหาความยากจน** คนจนในชุมชนมี
มาก ผู้คนไม่มีที่ดินทำกิน ที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ไม่มีที่อยู่
อาศัย ไม่มีอาชีพ มีหนี้สิน ทำไร่ข้าวโพดไม่คุ้มกับการลงทุน

เป็นต้น การเห็นปัญหาร่วมกันได้ทำให้เกิดกระบวนการคิด
การหาทางออกร่วมกัน การไปศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มี
ความเข้มแข็งในการนำแผนแม่บทชุมชนมาใช้ในการแก้
ปัญหา ซึ่งการศึกษาดูงานทำให้ชาวบ้านมีความคิดกว้าง
ไกล มีใจอยากทำ เกิดการระดมสมองความคิด อยากแก้
ปัญหาในชุมชนร่วมกัน โดยทุกคนเห็นว่าการแก้ปัญหา
ของชุมชนควรเริ่มที่ คนที่มีความคิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
และจากการจัดประกายทางความคิดดังกล่าว ขบวนการ
การรวมตัวของเครือข่ายคนจนในตำบลบัวใหญ่จึงกำเนิด
ขึ้น มีชื่อว่า **“เครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่”** มีสมาชิก
ในระยะเริ่มแรก 121 คน ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ
ขึ้นมาจำนวน 16 คน โดยคัดเลือกมาจากหมู่บ้านละ 2
คนจำนวน 8 หมู่บ้าน มีการกำหนดการประชุมประจำ
เดือนอย่างน้อย 2 ครั้งต่อเดือน

กิจกรรมแรกของเครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ ที่
มีการดำเนินการร่วมกัน คือ **การออมทรัพย์ร่วมกัน** เพื่อ
มุ่งไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนในอนาคต โดยระยะแรกได้
ออมเงินรายละ 10 บาทต่อเดือน โดยมาเป็นสมาชิกกันทั้ง
ครอบครัว เมื่อออมได้ระยะหนึ่งปัจจุบันมีเงินออมประมาณ
82,420 บาท ทางคณะกรรมการเครือข่ายคนจนและสมาชิก
มีความเห็นว่าควรมีการเขียนโครงการเสนอขอการสนับสนุน
จากหน่วยงานพัฒนาต่างๆ เพื่อเป็นการเพิ่มเงินกองทุนของ
กลุ่มออมทรัพย์และเป็นกำลังใจแก่สมาชิก ประจวบเหมาะ
กับโครงการบ้านมั่นคงชนบท ซึ่งสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (พอช.) ได้ลงมายังพื้นที่ตำบลศรีสะเกษ ชาว
การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงชนบทได้แพร่ไปยังเครือข่าย
คนจนตำบลบัวใหญ่ จึงเกิดความสนใจ เพราะเห็นว่าโครงการ
บ้านมั่นคงชนบทจะเป็นโครงการที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหา

ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนได้ ดังนั้นการเสนอโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลบัวใหญ่จึงได้ดำเนินการ มีการเสนอโครงการถึง 3 ครั้ง โครงการจึงได้รับการอนุมัติเป็นจำนวน 3,600,000 บาท ซึ่งสาเหตุของการเสนอโครงการไม่ผ่านในระยะแรก เนื่องจากการระบุจำนวนสมาชิกผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยถึง 126 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่มากเกินไป คณะกรรมการโครงการบ้านมั่นคงชนบทจึงแนะนำให้ลดจำนวนสมาชิกลง โดยเครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ต้องทำการคัดเลือกสมาชิกใหม่ มีคณะกรรมการลงไปดูบ้านและสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกเพื่อสำรวจคนที่จนที่สุด ซึ่งมีการตั้งเกณฑ์การพิจารณาร่วมกันว่า

- 1) ต้องเป็นผู้ไม่มีบ้าน
- 2) เป็นผู้ไม่มีรายได้
- 3) บ้านพัง ชำรุดหรือทรุดโทรม และ
- 4) ต้องเป็นผู้ที่ร่วมมือกับงานหรือกิจกรรมของหมู่บ้าน/ชุมชนเป็นอย่างดี

เรื่องที่อยู่อาศัย จำนวน 121 ครัวเรือน คณะกรรมการเครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่จึงใช้วิธีการให้สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือกแต่ละคนเขียนโครงการที่ตนเองจะดำเนินการเรื่องที่อยู่อาศัย เป็นต้นว่า ต้องการซ่อมแซมหรือสร้างบ้านส่วนไหน ต้องการใช้อุปกรณ์อะไร ส่งรายการวัสดุที่จัดซื้อให้กลุ่มเป็นผู้จัดซื้อร่วมกัน ซึ่งประมาณว่าสรุปค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านไม่เกินหลังหนึ่งไม่เกิน 30,000 บาท ทั้งนี้คณะกรรมการจะมีการพิจารณาว่าวัสดุใดที่สามารถหาในท้องถิ่นได้ก็ควรใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น การใช้ไม้จากป่าชุมชน และสำหรับแรงงานให้ใช้แรงงานสมาชิกภายในชุมชน ช่วยกันสร้าง โดยจะมีทีมหัวหน้างานช่างควบคุมงานหรือที่คนในชุมชนเรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า “สลาเก๊า” หรือ “ฟอร์แมน (Forman)” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งจ่ายค่าตอบแทนให้ไม่มากนัก อยู่ในวงเงินค่าก่อสร้าง 30,000 บาท ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และมีส่วนเหลืออีกส่วนหนึ่งไปช่วยผู้ที่เดือดร้อนในลักษณะการซ่อมแซมต่อเติมบ้านเดิม วัสดุ

เพราะถือว่าเป็นการตอบแทนความเสียสละที่สมาชิกคนนั้นมิให้ชุมชน อีกทั้งเป็นการให้กำลังใจกับการทำความดีต่อชุมชนหมู่บ้านของตนด้วย ปรากฏว่ามีสมาชิกได้รับการคัดเลือก 60 คน และได้ดำเนินการประชุมกลุ่มกันครั้งหนึ่งเพื่อขอมติที่ชัดเจน ตรงกัน

การบริหารจัดการโครงการบ้านมั่นคงชนบท

จากการที่ตำบลบัวใหญ่ ได้รับอนุมัติงบประมาณสนับสนุนบ้านมั่นคงชนบท 60 ครัวเรือน งบประมาณ 3,600,000 บาท ทั้งที่จากการสำรวจจริงผู้ที่มีความเดือดร้อน

หลังละ 18,000 บาท จากงบประมาณสนับสนุนสำหรับ 60 ครอบครัวยังสามารถขยายผู้รับประโยชน์ได้เป็น 122 ครอบครัวยุค (ปี 2548 - 2549) โดยงบประมาณอีก 300,000 บาท ได้นำไปใช้ในการส่งเสริมอาชีพหลังจากปลูกสร้างบ้าน จำนวน 23 ราย ได้แก่ อาชีพเลี้ยงวัว, เลี้ยงกบ, เลี้ยงไก่, เลี้ยงหมู, ตัดเย็บ, ช่างเสริมสวย และซื้อของเก่า เป็นต้น

ในการบริหารจัดการเงินงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลบัวใหญ่ จำนวน 3,600,000 บาท ทางคณะกรรมการและสมาชิกได้มีการหารือและตกลงร่วมกัน โดยการจัดสรรเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

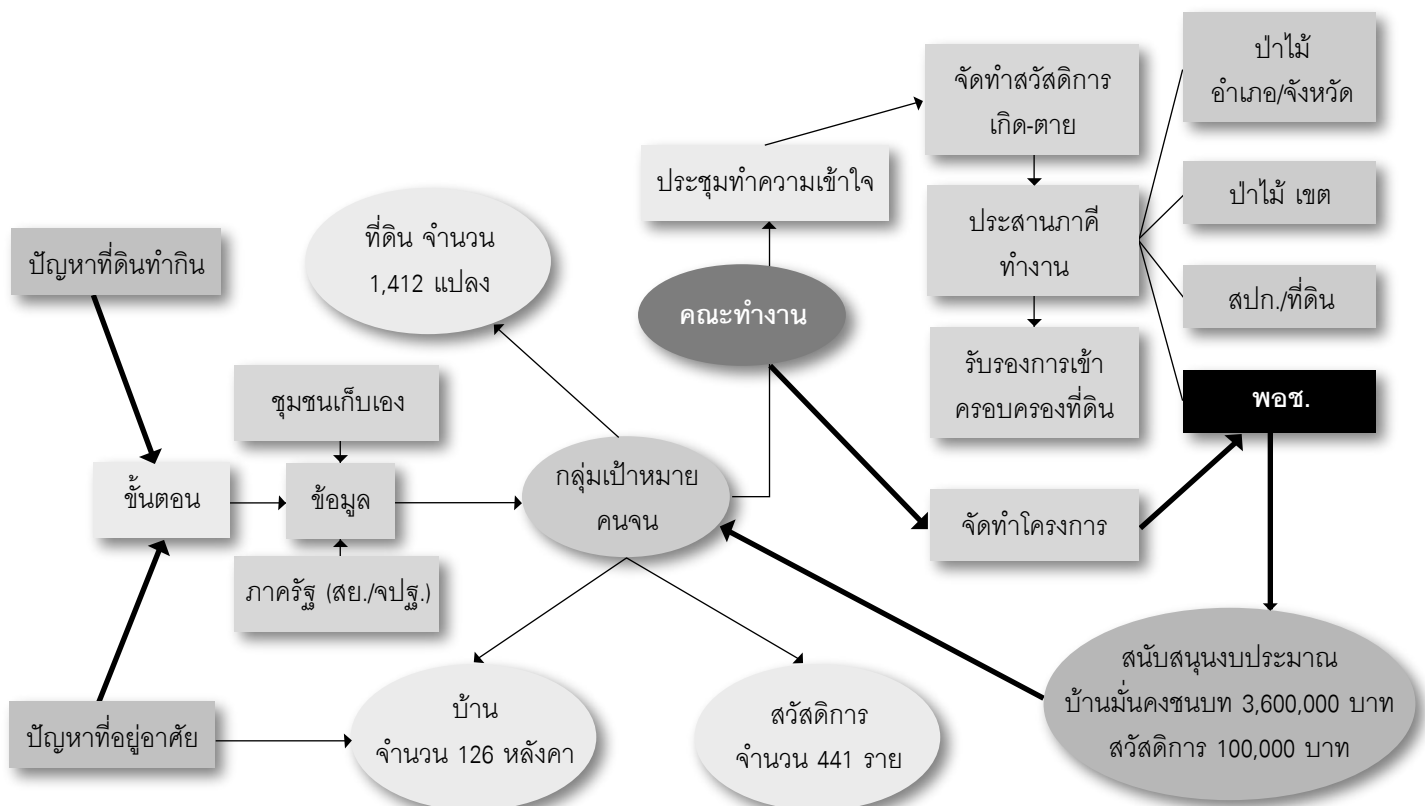
1) งบประมาณการจัดปรับพื้นที่ จำนวน 90,000 บาท

2) งบส่งเสริมเรื่องอาชีพจำนวน 300,000 บาท โดยมีวิธีการให้สมาชิกเขียนโครงการเสนอขอและคณะกรรมการจะพิจารณาตามความเหมาะสมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิก ในบางโครงการสมาชิกต้องสมทบร่วมด้วยเพื่อเป็นการทำให้สมาชิกเกิดความรักความเป็นเจ้าของ และที่ผ่านมาได้มีการส่งเสริมอาชีพไปแล้วจำนวน 10 ราย ได้แก่ การซื้อวัว-ควายมาเลี้ยง การเปิดร้านขายของชำ ร้านเสริมสวย เป็นต้น โดยทางคณะกรรมการมีการดำเนินการอนุมัติเงินส่งเสริมอาชีพไปเมื่อเดือนกันยายน 2549 จำนวนรายละ 3,000 บาทหรือวงเงินไม่เกิน 18,000 บาทและอนุมัติตามความเป็นจริง ซึ่งจะครบกำหนดการจ่ายคืนปีแรกในเดือนเมษายน 2550 และกำหนดเกณฑ์ใช้คืนภายใน 5 ปี โดยหลังจากการอนุมัติไปแล้วคณะกรรมการจะมีการติดตามผลเป็นระยะๆ อีกทั้งมีการตั้งเกณฑ์กำหนด

การใช้คืนภายในระยะเวลา 5 ปี โดยมีเงื่อนไขร่วมกันว่าสมาชิกที่ได้วงเงินไม่เกิน 20,000 บาท ต้องบริจาคเข้ากองทุนปีละ 300 บาท หรือถ้าสมาชิกได้ในวงเงินเกิน 20,000 บาทขึ้นไป ต้องเข้ากองทุนจ่ายปีละ 500 บาท ทั้งนี้เพื่อเป็นกองทุนสำหรับเก็บไว้ให้สมาชิกคนอื่นๆ ใช้สิทธิ์ต่อไป

3) งบการบริหารจัดการวงเงิน 300,000 บาท ได้แก่ ค่าขนส่งวัสดุก่อสร้าง ค่าตอบแทนให้คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ส่งของวันละ 200 บาท ซึ่งคิดให้ค่าแรงเฉพาะวันที่ทำงานการส่งของเท่านั้น หรือการซื้อวัสดุอุปกรณ์จะมีการรวบรวมรายการวัสดุก่อสร้างที่สมาชิกต้องการและมีการไปสำรวจราคาวัสดุก่อสร้างควบคู่กันไปด้วย ซึ่งการซื้อวัสดุก่อสร้างจะซื้อวัสดุแบบรวมกันซื้อเพื่อความสะดวกทั้งการจัดการและการต่อรองราคา สำหรับการคำนวณวัสดุก่อสร้างจะคำนวณโดยทีมหัวหน้าช่างชุมชน “สลาเก๊า” ผู้มีประสบการณ์ การก่อสร้าง เป็นการพิจารณาการก่อสร้าง

ผังการกระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ตำบลบึงใหญ่

แบบที่ทีมงานและการทำงานก่อสร้างบ้านในลักษณะการ “ลงแขก”

4) งบประมาณค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้าน 59 หลัง โดยการพิจารณาบางส่วนนี้จะขึ้นอยู่กับโครงการที่ชาวบ้านเขียนเสนอมาและคณะกรรมการจะพิจารณาตามความเหมาะสม

ที่ดิน : การแสวงหาและการจัดสรร

สภาพการถือครองที่ดินของชาวชุมชนตำบลบัวใหญ่ ในปัจจุบัน สามารถจำแนกประเภทการถือครองที่ดินในชุมชนตำบลบัวใหญ่ ได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) **ประเภทมีเอกสารสิทธิ์** เช่น การมีโฉนด/เอกสารสิทธิ์ สปก.4-01 มีจำนวนประมาณ 40หลังคาเรือน

2) **ประเภทไม่มีเอกสารสิทธิ์** เช่น อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่น้ำน่านตอนใต้ ซึ่งทางตำบลบัวใหญ่ได้เตรียมพื้นที่สำหรับโครงการฯจำนวนประมาณ 95 ไร่ มีผู้อาศัย 20 หลังคาเรือน

ในอดีตชาวชุมชนที่นี่เคยเสียภาษีดอกหญ้าและบางหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลเคยเก็บค่า ภทบ.5 ในอัตรา 5 บาทต่อครอบครัว แต่ปัจจุบันนี้มีการยกเลิกระเบียบนี้แล้ว เนื่องจากทาง อบต. เห็นว่าการที่ชาวบ้านจะต้องเสียภาษีตามกฎหมายนั้น จะต้องอ้างอิงด้วยเอกสารที่รับรองด้วยกฎหมาย และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือ การให้ข้อมูล

ของชาวบ้านในการสำรวจเพื่อการจัดเก็บภาษี ชาวบ้านจะให้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริงเสียส่วนมาก ดังนั้นจึงเปลี่ยนมาเป็นการจัดเก็บภาษีการเก็บตามชนิดของพืช คือ พืชล้มลุก 5 บาทต่อไร่ และสำหรับพืชยืนต้นไร่ละ 40 ต่อไร่ ส่วนในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขตป่าและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ไม่ได้เข้ามาคุกคามการทำมาหากินของชาวบ้านแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะว่าชาวบ้านได้อยู่อาศัยทำมาหากินในเขตป่ามานานตั้งแต่อดีต ซึ่งการทำมาหากินของชาวบ้านที่อาศัยอยู่เขตป่าในอดีตจะทำให้แบบหมุนเวียน มีการตัดไม้ถากถางป่าเพื่อทำไร่

ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2542 คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่อุทยาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขต อำเภอ จังหวัด ได้ดำเนินการร่วมจัดทำแนวเขตที่ดินของหมู่บ้านกับที่ดินของอุทยานแห่งชาติขุนสถาน ซึ่งหน่วยจัดการต้นน้ำขุนสถานดูแลอยู่โดยกำหนดเอาม่อนดอยผีให้เป็นแนวเขตแบ่ง ชีกหนึ่งเป็นป่าชุมชนของชาวบ้านจำนวนประมาณ 4,000 กว่าไร่ อีกชีกหนึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ/เขตอุทยาน มีการปักหลักเขตแดนให้เห็นชัดเจน ใช้ระบบ GPS (Global Positioning Systems) จับพิกัด ซึ่งในส่วนของที่ดินของชุมชนที่มีการจัดสรรร่วมกันระหว่างชาวชุมชนกับภาครัฐจำนวน 4,000 กว่าไร่ นั้น ชาวบ้านได้มีการปรึกษาหารือกัน โดยแบ่งประเภท การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็น 3 ประเภท คือ การแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย/บ้าน การแบ่งเป็นที่ดินทำกิน ปลูกพืชไร่และการกันไว้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน โดยกำหนดกติกาไว้ร่วมกัน เช่น การรักษาป่าไว้เป็นแหล่งอาหาร การห้าม

ตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือหากมีการตัดไม้ต้องมีการ
ขออนุญาตจากคณะกรรมการและที่ประชุมของหมู่บ้าน
และเมื่อมีการตัดแล้วต้องมีการปลูกต้นไม้ทดแทน

นอกจากการแบ่งประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ของชุมชนเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ แล้วการจัดสรรที่ดินโดย
เครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ ยังได้มีการวางกติการ่วมกัน
ในการจัดสรรที่ดินในโครงการบ้านมั่นคงชนบทของชุมชน
โดยที่ดินในโครงการฯ จะจัดสรรเป็น 2 ส่วน คือ

- 1) ที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน
- 2) ที่ดินส่วนขยายของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเขตป่าสงวน
เสื่อมโทรม จะเป็นพื้นที่อยู่ใน 3 หมู่บ้าน

โหนดชุมชน เอกสารสิทธิร่วมของชุมชน

ในส่วนของการจัดการปัญหาที่ดินในเรื่องเอกสาร
สิทธิการถือครองที่ดินของชาวบ้าน ชาวชุมชนตำบลบัวใหญ่
ได้ร่วมมือกับตำบลศรีสะเกษและชาวชุมชนในอำเภอนาน้อย
โดยการออกเอกสารสิทธิโดยชุมชนเอง เรียกว่า “**โฉนด
ที่ดินชุมชน**” ซึ่งเป็นระบบการจัดการร่วมของชุมชนใน
การสร้างควมมั่นคงในการใช้และการถือครองที่ดิน โดย
ที่ดินที่ออกโฉนดชุมชนนี้จะไม่สามารถนำไปทำนิติกรรมใด
ได้ หากแต่เป็นการออกโฉนดเพื่อเป็นการยืนยันสิทธิการ
ครอบครองที่ดินของชาวชุมชน การแสดงตัวตนในการรักษา
พื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน รักษาทรัพยากรธรรมชาติ
ป้องกันการบุกรุกในฐานะที่โฉนดชุมชน คือ กรรมสิทธิของ
ชุมชน เป็นสิทธิชุมชนที่ชาวชุมชนต้องการแสวงหาพื้นที่
ให้กับกลุ่มตน ให้มีพื้นที่รองรับและสร้างความมั่นคง สร้าง
อำนาจ ในการต่อรองกับระบบทุนนิยม ซึ่งการออกโฉนด
ชุมชนในแต่ละครั้งของชุมชนตำบลบัวใหญ่จะมีพยานรับ
ทราบหลายฝ่าย เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การ
บริหาร ส่วนตำบล นายอำเภอ ป่าไม้จังหวัด ป่าไม้เขต
 เป็นต้น

**ที่ดินที่นำมาใช้ในการจัดสรรให้สมาชิกของ
โครงการบ้านมั่นคงชนบท ประกอบด้วย**

- **ที่ดินเดิมของสมาชิก** มีสมาชิกที่สร้างบ้าน
ในที่ดินเดิมจำนวน 52 ราย

ที่ดินชุมชน
หมู่ 1
ตำบล บัวใหญ่
อำเภอ น่าย้อย
จังหวัด บำรุง

หนังสือรับรองที่ดิน
เลขที่ 0081
ตำบล บัวใหญ่
อำเภอ น่าย้อย
จังหวัด บำรุง

หนังสือสำคัญฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า... นวนงหลาบ ไธสงนิกร
บัตรประชาชนเลขที่ 3-5504-00278-78-2 สัญชาติ ไทย อยู่บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 1
ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าย้อย จังหวัด บำรุง ได้ครอบครองที่ดินแปลงนี้ตั้งแต่พุทธศักราช... 2510
ที่ดินแปลงนี้มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ 2 งาน ตารางวา
รูปแผนที่
ขนาดส่วนในกระดาษ 1:4000

ผู้รับรอง
1. (นายอำเภอ กองสอบ) ...
2. (นายอำเภอ) ...
3. (นายอำเภอ) ...
4. (นายอำเภอ) ...

รับรองเมื่อวันที่ 1 เดือน กันยายน พ.ศ. 2549
หนังสือฉบับนี้ใช้สำหรับครอบครองที่ดินเท่านั้น ไม่ใช้เพื่อแสดงของขาย เพราะฉะนั้น ไม่สามารถนำที่ดินไป
ขายหรือเช่าได้

- **ที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน** : เป็นที่ดินที่มี
กระจายอยู่ในทุกหมู่บ้าน ซึ่งสาเหตุของการ
ใช้พื้นที่สาธารณะหมู่บ้าน เนื่องจากการ
ให้สิทธิที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิกในชุมชนที่เกิด
ในชุมชนบัวใหญ่
- **ที่ดินส่วนขยายของหมู่บ้าน** เป็นที่ดินเขต
ป่าสงวนเสื่อมโทรม ซึ่งได้มีการจัดสรรเป็นแปลง
แปลงละ 2 งาน อยู่ใน 3 หมู่บ้าน รวม 95 ไร่
คือ บ้านหนองห้า ม.8 จำนวน 5 ไร่ บ้าน
สบหลม ม.2 จำนวน 80 ไร่ บ้านทัพม่าน ม.4
จำนวน 10 ไร่

กรณีที่ดินที่เป็นส่วนขยายนี้ ได้มีมติจากคณะ
กรรมการของหมู่บ้านให้สามารถดำเนินการให้สมาชิกสร้าง
บ้านในพื้นที่นี้แล้วจำนวน 8 ราย ซึ่งเป็นพื้นที่ในหมู่ 2 และ
หมู่ 4 โดยการจัดลำดับการเข้าอยู่ใช้ประโยชน์ในที่ดินให้
เป็นไปตามลำดับการเข้าอยู่ หมายถึงคนที่เข้าอยู่ก่อนย่อม
มีสิทธิในการเลือกก่อน ส่วนคนเข้าอยู่ลำดับถัดไปต้องอยู่

ติดกับคนแรก ซึ่งวิธีนี้สามารถจัดระบบการสร้างที่อยู่อาศัยไม่ให้กระจุกกระจาย

นอกจากนี้ในกรณีที่ดินป่าสงวนเสื่อมโทรม เดิมเป็นป่าชุมชนเก่าที่บรรพบุรุษได้กันไว้ให้ลูกหลานใช้ประโยชน์ร่วมกัน หากใครจะใช้ประโยชน์ต้องใช้วิธีการเช่า โดยผ่านการประชาคมหมู่บ้าน นอกจากนี้ในช่วงระยะเวลาที่ยังไม่มีสมาชิกเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินที่จัดสรรไว้ ทางสมาชิกโครงการได้ตกลงกันว่า หากใครต้องการนำพื้นที่ที่จัดสรรไว้ไปปลูกพืชผลหรือทำการเกษตร ต้องมีการเช่าพื้นที่โดยการใช่วิธีการเปิดซองประมูล ราคาประมูลกำหนดอัตราไว้ที่ 2,000-3,000 บาท ซึ่งรายได้ที่ได้จากการประมูลจะนำเข้าส่วนกลาง สำหรับเป็นเงินกองกลางการใช้ทำประโยชน์อื่นต่อไป

กระบวนการแก้ไขปัญหาค่ที่ดินต่อเนื่องจากการทำบ้านมั่นคงชนบท

ในช่วงที่ตำบลบัวใหญ่ เสนอโครงการบ้านมั่นคงชนบท คณะกรรมการได้มีการซักถามเรื่องปัญหาที่ดินทั้งหมด เพราะเห็นว่าเป็นการสร้างบ้านในที่ดินซึ่งไม่มีเอกสารสิทธิ์ชัดเจนอยู่จำนวนมาก ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วชุมชนกับหน่วยงานป่าไม้ได้มีการปักเขตที่ร่วมกันไว้แล้วบางส่วน เครือข่ายตำบลบัวใหญ่จึงได้ไปสำรวจข้อมูลการครอบครองที่ดิน ที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ทั้งตำบล จำนวน 1,412 แปลง จัดทำใบแสดงสิทธิ์รับรองที่ดินรายแปลงให้ทั้งหมด (แบบที่ตำบลศรีสะเกษทำ) จากนั้นได้นำข้อมูลแปลงย่อยไปลงแผนภาพถ่าย 1:4000

ซึ่งในระหว่างกระบวนการดำเนินการได้มีการประสานสำนักกรมป่าไม้เขตในการรังวัดขอบเขตตามที่ชุมชน

ได้ทำแปลงย่อยไปแล้ว กันเขตที่ทำกินของชุมชนกับเขตป่า รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นป่าชุมชนปักหลักเขตให้เป็นที่ยอมรับทั่วกัน ในทางเอกสารได้มีการออกเอกสารสิทธิ์ทำกิน (สทก.) ไปแล้วบางส่วน

แผนงาน : เส้นทางเดินของอนาคต

เครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ ได้ปรึกษาหารือมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะมีการพัฒนาต่อยอดจากการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงชนบท โดยการพัฒนาต่อยอดให้เป็นกองทุน “สถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่” ซึ่งมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นหน่วยงานพี่เลี้ยงในระยะเริ่มโครงการระยะแรก นอกจากนี้ชาวบ้านยังคิดที่จะสร้างสำนักงานขึ้นภายในชุมชนโดยกำหนดสร้างที่หมู่ 3 พร้อมกับมีการเลือกคณะกรรมการหมู่บ้านละ 2 คนจาก 8 หมู่ และเมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่แล้วทางคณะกรรมการได้มีการเดินทางไปศึกษาดูงานยังพื้นที่อื่นๆ ด้วย เช่น การไปศึกษาดูงานที่บ้านสามขา จ.ลำปาง บ้านม่วงใหม่ กิ่ง อ.ภูเพียงและบ้านเมืองปอน จ.น่าน

นอกจากการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่แล้ว ทางเครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ยังมีแผนที่จะขยายโครงการบ้านมั่นคงชนบท การขยายฐานสมาชิกไปยังพื้นที่ที่ยังไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจากเดิมที่มีสมาชิกร่วมโครงการ 126 คน ปัจจุบันเพิ่มเป็น 176 คน และได้มีการดำเนินโครงการบูรณาการที่ดินระดับอำเภอใน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านทัพมานและบ้านหนองห้า เป็นลักษณะการปฏิบัติการยืนยันสิทธิการเข้ามาอยู่ก่อนที่ป่าไม้จะมาประกาศพื้นที่ 2 หมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

กิจกรรมการปลูกต้นสักในชุมชน เป็นกิจกรรมการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งเครือข่ายคนจนตำบลบัวใหญ่ มีมติการร่วมกันว่าทุกคนจะต้องปลูกต้นสักขึ้นในพื้นที่ของตนและปลูกในที่สาธารณะหมู่บ้านด้วย จากที่กล่าวถึงแผนงานมาเบื้องต้นชาวบ้านบอกว่าเป็นเพียงตัวอย่างแผนงานตัวอย่างในระยะเริ่มต้นที่ชาวบ้านกำลังดำเนินการเท่านั้น หากแต่จะมีการดำเนินการตามแผนอย่างต่อเนื่องทั้งระยะเริ่มต้นและระยะยาวควบคู่กันไปเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการสร้างพลังชุมชนตำบลบัวใหญ่ให้เข้มแข็งต่อไป

ผู้ประสานงาน

นางทิษัมพร กองสอน

82 หมู่ 8 ต.บัวใหญ่ อ.น่าน้อย จ.น่าน โทร. 081-884-1423

พอช.-CODI

การแก้ไขปัญหาที่ดินและที่ทำกิน

ตำบลคำโพน อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ

สภาพทั่วไป

ตำบลคำโพน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ อยู่ห่างจากอำเภอปทุมราชวงศาประมาณ 6 กิโลเมตร ห่างจาก จังหวัดอำนาจเจริญ 38 กิโลเมตร เดินทางตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 202 (ถนน อรุณประเสริฐ) มีพื้นที่ทั้งสิ้น 93 ตารางกิโลเมตร จำนวน 58,125 ไร่ แยกเป็นพื้นที่เพื่อการเกษตร 50,400 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 3,200 ไร่ และพื้นที่สาธารณประโยชน์ จำนวน 4,525 ไร่

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ และที่ราบสูง มีภูเขาเล็กๆ เป็นแนวยาว (เขต บ้านโค้งอร่าม บ้านคำโพน) และมีภูเขาเป็นลูกๆ ที่บ้านธารศิลา (ภูเขา) บ้านภูดานกอย (ภูหินเหล็กไฟ) บ้านดอนนกยูง (ภูเพิ่ม) บ้านโค้งอร่าม (ภูดานตู๋) บ้านหินแก้ง (ภูปูน) มีสายน้ำที่เป็นต้นน้ำของลำห้วยก๊ับก๊ับ จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคำโพน

มีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ประชากร 1,500 ครอบครัว ชาย 3,566 คน หญิง 3,903 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา ทำไร่ ทำสวน และปศุสัตว์)

จุดเด่นที่เอื้อต่อการพัฒนา ภูมิประเทศมีสภาพเป็นเขาเตี้ยทอดยาว ป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์สามารถพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและป่าไม้ รวมถึงการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่คือ ชุมชนภูไท ประชาชนชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งที่ยังเป็นปัญหาคือสภาพพื้นที่ทำกินของราษฎรยังขาดเอกสารสิทธิ์เนื่องจากอยู่ในเขตป่าเสื่อมโทรมโซน C กระบวนการออกเอกสารสิทธิ์ยังครอบคลุมไม่ถึง เกิดผลกระทบกับผู้ที่อยู่อาศัยทำประโยชน์ การแทรกแซงจากผู้ที่มิมีสิทธิพลบุกรุกพื้นที่ของราษฎรเป็นปัญหาอยู่เนืองๆ

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน

- ปี พ.ศ. 2480 ชาวบ้านเข้าไปตั้งถิ่นฐานบริเวณลำห้วยคันแต ทำอาชีพทำไร่เลื่อนลอยมันสำปะหลัง ปอ และข้าวโพด และรับจ้างตัดไม้ให้นายทุนสัมปทาน
- ปี พ.ศ. 2517 เจ้าหน้าที่ได้ผลักดันให้แนวร่วมออกจากป่าเพื่อมาพัฒนาชาติไทย และให้ชาวบ้านเข้าทำกินได้
- ปี พ.ศ. 2527 ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับที่ดินทำกิน
- ปี พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำนา ทำสวน ทำไร่ และสวนยางพารา ครอบคลุม 5 หมู่บ้าน 932 แปลง พื้นที่ทั้งหมด 8,861 ไร่

ความเป็นมาของปัญหา

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองตำบลคำโพน ได้สรุปผลการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทั้ง 10 หมู่บ้านของตำบลคำโพน เมื่อปี 2549 พบว่าสิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดของหมู่บ้าน ได้แก่ **ปัญหาการถือครองที่ดิน** หรือที่ทำกินของราษฎรขาดเอกสารสิทธิ์ ซึ่งส่งผลกระทบในการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินทำกิน ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากผู้มีสิทธิพลในพื้นที่ และจากการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า

ดังนั้น เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง และองค์กรชุมชนในพื้นที่ร่วมกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการท้องถิ่น ได้ร่วมกันหาทางแก้ไขให้ผู้ประสบปัญหาเดือดร้อนไร้ที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินให้สมบูรณเป็นที่ยอมรับจากทุกภาคที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดตั้งกลไกคณะทำงานที่เป็นทีมผสม ปฏิบัติงานในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ปรับทัศนคติการทำงานโดยยึดปัญหาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ให้สามารถขยายผลพื้นที่ปฏิบัติการให้ครอบคลุมทั้งอำเภอ เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย การปรับปรุงแก้ไข กฎกติกา มติ ครม. กฎกระทรวง หรือคำสั่งที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการผลิตสร้างความอุดมสมบูรณ์มั่นคง และการอยู่เย็นเป็นสุขของครอบครัวและชุมชน

กระบวนการแก้ไขปัญหา

ที่ผ่านมาชุมชนมีการดำเนินการแก้ไขปัญหา และมีผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. จัดตั้งทีมผสมระดับอำเภอเพื่อขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาที่ดินและที่ทำกิน 5 หมู่บ้าน 1 ตำบล โดยมีขบวนองค์กรชุมชนในพื้นที่เป็นแกนกลางระหว่างภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ประชาชนชาวบ้าน และแกนนำกลุ่มอาชีพ ผู้ที่ได้รับผลกระทบด้านปัญหาเอกสารสิทธิ์ที่ดินเป็นภาคีพัฒนาร่วมจำนวน 22 คน
2. มีการประชาสัมพันธ์ทุกหมู่บ้าน ชี้แจงทำความเข้าใจกับพี่น้องประชาชน สมาชิกให้เข้าใจถึงที่มาของโครงการ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานโดยใช้กระบวนการแผนชีวิตชุมชนเป็นตัวกำหนดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานร่วมกันจนสามารถแก้ไขปัญหาที่ดิน และที่ทำกินของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสัมฤทธิ์ผล
3. จัดทำข้อมูลร่วมกัน ได้แก่ สสำรวจข้อมูลประวัติชุมชนของผู้เดือดร้อน และทำฐานข้อมูล จัดทำแผนที่ร่างทำมือ และกันแนวเขตที่ดินในแผนที่ภาพถ่าย

ทางอากาศมาตราส่วน 1 : 4,000 จำนวน 996 แปลง
8,861 ไร่

4. มีการประชุมเจ้าของที่ดิน โดยชาวบ้าน
ได้ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน เพื่อรับรองสิทธิในระดับตำบล
จำนวน 5 หมู่บ้าน จำนวน 930 ครัวเรือน

5. มีการทำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 15 กลุ่ม และ
กิจกรรมทางสังคม 10 กลุ่ม เช่น อนุรักษ์ป่า กลุ่ม
สวัสดิการ กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มทอผ้า
เป็นต้น เพื่อจัดระบบดูแลช่วยเหลือกันเองในชุมชน

6. การประสานกับหน่วยงาน โดยส่งข้อมูลให้
ทางอำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

7. เสนอกรณีปัญหาต่อคณะอนุกรรมการ
แก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน ศพพ. ในการประชุมสัญจรภาค
อีสาน จ.ขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2550 โดยที่
ประชุมมีมติให้ พอช. ประสานกับศูนย์ปฏิบัติการที่ดินป่า
ไม้จังหวัดอุบลราชธานี และราษฎรร่วมตรวจสอบข้อมูล
ให้ตรงกัน

พลที่เกิดขึ้น

จากการทำงานร่วมกันของคณะทำงานที่เป็นทีม
ผสมระดับอำเภอ โดยร่วมกันทำข้อมูล และประสานกับ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เกิดหน่วยงานที่รับผิดชอบ สำนัก
งานทรัพยากรจังหวัดฯ ป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานี ให้
ความเห็นชอบในเบื้องต้นว่า จะทำการมอบพื้นที่ที่กินไว้เป็น
ป่าสงวนโซน C ให้กับทาง สปก. เพื่อการขยายแนวเขต
เพิ่มให้ครอบคลุมพื้นที่ทำกินของราษฎรทั้ง 5 หมู่บ้าน ให้
แล้วเสร็จภายใน 2 ปี ตามมติ ครม. 24 กค. 50

แนวทางการดำเนินงานต่อ

1. ดำเนินการเร่งรัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ประกาศแนวเขตเพื่อการออกเอกสารสิทธิให้กับราษฎร
ในพื้นที่ทำกิน

2. ใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร
ธรรมชาติ ในพื้นที่ป่าชุมชนภูคานลำพัน

3. ดำเนินการจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์
ที่ดิน กระบวนการดำเนินงานการกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ
สำรวจ ตรวจสอบพื้นที่ให้มีคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดิน
ในพื้นที่ร่วมในทุกขั้นตอน

4. พัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าให้กับผู้ไร้ที่ทำกินใน
รูปแบบโฉนดชุมชน คือการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตสร้าง
ความมั่นคงให้กับครอบครัวผู้ขึ้นทะเบียนยากจนอำเภอ
จำนวน 25 ครัวเรือน

ผู้ประสานงาน
นายมนูญ นาคาร
98 หมู่ 4 ตำบลคำโพน
อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ
โทรศัพท์ 081-725-6321

การแก้ไขปัญหาดินในเขตสวนป่าคอนสาร

ตำบลทุ่งพระ อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

สภาพทั่วไป

อำเภอคอนสาร มีลักษณะภูมิประเทศทางทิศตะวันตกมีสภาพเป็นภูเขาแหลมสูงชัน เช่น ภูเขาเขียว ภูหลุมครัน ภูลูกช้าง ภูด่านอีป้อง ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2516 กรมป่าไม้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2543 กรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชประกาศ พระราชกฤษฎีกาเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผาผึ้ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทุ่งพระ ทุ่งนาเลา ห้วยยาง และตำบลทุ่งลุยลาย มีลำน้ำสายสำคัญหลายสาย เช่น ลำน้ำพรม ซึ่งเป็นที่ตั้งเขื่อนจุฬาภรณ์ อยู่ในตำบลทุ่งลุยลาย ลำน้ำเซิน ลำห้วยดง ลำห้วยน่านอก จากนั้น ยังมีน้ำผุดอีกหลายแห่ง เช่น น้ำผุดทัพลาว น้ำผุดนางแวเดือน น้ำผุดนาเลา เป็นต้น

ตำบลทุ่งพระ เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอคอนสาร ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 82.71 ตารางกิโลเมตร หรือ 16,766 ไร่ แบ่งการปกครองเป็น 10 หมู่บ้าน ประชากร 5,535 คน ลักษณะโดยทั่วไปทิศตะวันตกเป็นภูเขาคือ ป่าภูซำผักหนามสูงขนาดน้ำทะเลปานกลาง 500 เมตร ลาดต่ำไปทางทิศตะวันออกมีลำน้ำสำคัญ คือ ลำน้ำเซิน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก

พัฒนาการของการปลูกสร้างสวนป่า

ราษฎรเข้ามาทำประโยชน์ในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 เป็นต้นมา ก่อนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าภูซำผักหนาม ต่อมาเจ้าหน้าที่สวนป่าองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ได้เข้าดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าในปี พ.ศ. 2516 และ 2521 เนื้อที่ 4,104 ไร่ ทับที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย โดยดำเนินการตามระบบสมาชิกโครงการหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งมีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. การชักชวนให้ชาวบ้านเข้าเป็นสมาชิกโครงการหมู่บ้านป่าไม้ โดยจะได้สิทธิทำงานเป็นลูกจ้างของ ออป. ได้ที่ดินทำกินคนละ 5 ไร่ และที่อยู่อาศัยอีก 1 ไร่ กรณีที่ชาวบ้านไม่ยินยอม จะมีการข่มขู่ คุกคาม และใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าดำเนินการกับชาวบ้าน รวมทั้งมีการจ้างผู้มีอิทธิพลในพื้นที่

2. การเรียกเก็บใบเสียภาษีบำรุงท้องที่ของชาวบ้าน โดยเจ้าหน้าที่สวนป่าสัญญาว่าจะจ่ายค่าชดเชยให้ชาวบ้าน ไร่ละ 100 บาท จนถึงปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้รับค่าชดเชยดังกล่าว ลักษณะการเรียกเก็บหลักฐานข้างต้นจะใช้วิธีข่มขู่จากผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ผู้ปกครองท้องถิ่น เพื่อบังคับให้ชาวบ้านยินยอมมอบหลักฐานให้

3. กรณีบ้านน้อยภูซาง จำนวน 11 ครัวเรือน ที่มีที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยในบริเวณเป้าหมายการปลูกสร้างสวนป่า ถูกบังคับให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการหมู่บ้านป่าไม้ แต่ชาวบ้านไม่ยินยอมโดยอ้างว่าจะอยู่ที่เดิม ทางเจ้าหน้าที่ได้ข่มขู่ จนกระทั่งบางส่วนต้องจำยอมอพยพเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่จัดสรรตามโครงการหมู่บ้านป่าไม้ บางส่วนย้ายกลับไปอยู่กับญาติพี่น้อง และบางส่วนไม่ยินยอมย้ายออกจากพื้นที่

4. การดำเนินการตามระบบหมู่บ้านป่าไม้ โดยการจัดสรรที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยเป็นแปลง จำนวน 100 แปลง จำแนกผู้มีคุณสมบัติที่จะได้รับสิทธิออกเป็นสองประเภท คือ เจ้าของที่ดินเดิม และคนทั่วไปที่เข้ามาอยู่

เป็นลูกจ้าง โดยได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ โรงเรียน และวัด ในปัจจุบันมีสมาชิกในชุมชน จำนวนประมาณ 130 ครัวเรือน ซึ่งขนาดของชุมชนที่เพิ่มขึ้นจากเดิมส่วนใหญ่มีลักษณะเป็น “ครอบครัวขยาย” อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานตามระบบโครงการหมู่บ้านป่าไม้ก็ยังไม่สามารถจัดสรรที่ทำกินให้กับสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ตามแผนการที่ให้สัญญากับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกได้จนกระทั่งปัจจุบัน

5. การดำเนินการปลูกสร้างสวนป่า ในช่วงระยะแรกจะให้ผู้นำหมู่บ้าน หรือผู้มีอิทธิพล เป็นผู้คุมคนงานปลูกป่า เพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งกับเจ้าของที่ดิน โดยจะปลูกทับพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านที่อยู่ในช่วงของการผลิต และการเก็บเกี่ยว พันธุ์ไม้ที่ปลูกในระยะแรกจะเป็นไม้เบิกนำ เช่น ไม้เลื้อย กฐินณรงค์ นนทรี ส่วนไม้ยูคาลิปตัส นำเข้ามาปลูกในปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา

สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น

จากการดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าคอนสาร ได้ก่อผลกระทบต่อราษฎรในพื้นที่ รวมทั้งโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เดือดร้อนตลอดช่วง 27 ปีที่ผ่านมา โดยสามารถจำแนกสภาพปัญหาผลกระทบได้ดังต่อไปนี้

1. กรณีผู้เดือดร้อนที่เกิดจากการปลูกสร้างสวนป่าทับที่ดินทำกิน ได้แก่ ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย อยู่ในพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าปัจจุบัน

2. กรณีผู้เดือดร้อนที่เป็นสมาชิกโครงการหมู่บ้านป่าไม้ ได้แก่ ชาวบ้านที่ยินยอมเข้าเป็นสมาชิกโครงการหมู่บ้านป่าไม้ ที่ได้รับสัญญาว่าจะดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยให้ แต่ปัจจุบันยังไม่สามารถดำเนินการจัดหาที่ดินทำกินให้กับราษฎรได้

3. กรณีผู้เดือดร้อนที่เป็นครอบครัวขยาย คือ ชาวบ้านที่เป็นบุตร เขย สะใภ้ หรือทายาท ของเจ้าของ

ที่ดินเดิม ซึ่งปัจจุบันประสบปัญหาเรื่องที่ดิน กล่าวคือ ไร่
ที่ดินทำกิน หรือที่ดินทำกินไม่เพียงพอ

จากการตรวจสอบของคณะทำงานแก้ไขปัญห
สวนป่าคอนสาร พบว่า มีผู้เดือดร้อนจำนวนทั้งสิ้น 277
ราย จำแนกเป็นผู้เดือดร้อนประเภทสวนป่าที่ทำกินและ
ที่อยู่อาศัย 103 ราย ประเภทสมาชิกโครงการหมู่บ้านป
ไม้ 41 ราย และประเภทครอบครัวขยาย 133 ราย ซึ่ง
จำนวนรายชื่อผู้เดือดร้อนดังกล่าวคณะทำงานระดับพื้นที่
ได้มีมติรับรองเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2548

กระบวนการดำเนินการแก้ไขปัญหา

1. ในส่วนกระบวนการดำเนินการแก้ไขปัญห
ชาวบ้าน เริ่มต้นมาตั้งแต่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เริ่ม
เข้ามาดำเนินโครงการ เมื่อปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา โดย
ชาวบ้านเรียกร้องให้ยกเลิกการปลูกสร้างสวนป่าโดยเด็ดขาด
และคืนสิทธิที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้เดือดร้อน แต่อย่างไร
ก็ตาม อบป. ยังคงเข้าดำเนินการกระทั่งปัจจุบัน ต่อมา
มีการร้องเรียนของราษฎรมาโดยตลอดทั้งการยื่นหนังสือขอ
ร้องเรียนผ่านกลไกปกติของทางราชการ เช่น นักการเมือง
หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง หรือการชุมนุมของชาวบ้าน
ช่วงปี พ.ศ. 2539 - 2540 เป็นต้น กระทั่งปี พ.ศ. 2547
ชาวบ้านในนาม “เครือข่ายองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ลุ่ม
น้ำเขิน” ได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อนายอำเภอคอนสาร

2. มีการชุมนุมขององค์กรชุมชนในพื้นที่ และยื่น
หนังสือ เพื่อเสนอปัญหาและข้อเรียกร้องต่อการแก้ไขปัญห
กับหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

3. มีการตั้งคณะกรรมการทำงานร่วมในระดับ
พื้นที่อำเภอ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและ
ตัวแทน ภาคประชาชน เพื่อดำเนินการตรวจสอบตรวจสอบ
ข้อเท็จจริง และมีมติให้ยกเลิกสวนป่าคอนสารจัดทำเอกสาร
ข้อสรุปผลการดำเนินงาน ต่อการพิจารณาแก้ไขปัญห
ในระดับนโยบาย

4. มีการพัฒนาแผนงานการแก้ไขปัญห ร่วมกับ
ศตจ.ปชช. และ ศจพ. เพื่อพัฒนาเครื่องมือ เช่น ข้อมูล
รายละเอียดของข้อมูล แผนที่ร่างทำด้วยมือ แผนที่ภาพถ่าย
ทางอากาศมาตราส่วน 1:4000 รวมทั้งเงื่อนไขการติดตาม
แก้ไขปัญหาร่วมกับภาครัฐทั้งในระดับพื้นที่และนโยบาย
ของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาดิน (ศจพ.) จนถึงคณะ
รัฐมนตรี

5. การจัดเวทีประชุมทำความเข้าใจของกลุ่ม
องค์กรชุมชนที่เดือดร้อน เรื่องการวางแผนจัดการทรัพยากร
อย่างยั่งยืนโดยองค์กรชุมชน “จัดทำโครงการปฏิรูปที่ดิน
และพัฒนาระบบการผลิตอย่างยั่งยืนตามแนวทาง
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นแผนมาตรการรองรับ
การจัดการพื้นที่หลังการแก้ไขปัญหยกเลิกสวนป่าคอนสาร

มาตรการในการแก้ไขปัญห

1. ให้รัฐบาลมีคำสั่งยกเลิกสวนป่าคอนสาร แล้ว
นำที่ดินมาจัดสรรให้กับราษฎรผู้เดือดร้อน

2. เมื่อดำเนินการดังกล่าวข้างต้นแล้วให้สนับสนุน
การพัฒนาระบบการผลิต และการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน
ต่อไป โดยพิจารณาจากแผนการจัดการและใช้ประโยชน์
ที่ดินของราษฎรผู้เดือดร้อน ที่จำแนกเขตการใช้ประโยชน์
ที่ดินเป็น 4 ส่วนหลักๆ คือ

พื้นที่อยู่อาศัย ของชาวบ้านสวนป่าแต่เดิม อบป.
จัดสรรสำหรับสมาชิกโครงการหมู่บ้านปไม้ จำนวน 100
แปลงๆ ละ 1 ไร่ ปัจจุบันมีครอบครัวขยาย พื้นที่ดังกล่าว
ยังคงจัดสรรไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของราษฎรต่อไป

พื้นที่ทำกิน ของชาวบ้านผู้เดือดร้อนทั้ง 3 ประเภท
ที่ผ่านการพิจารณาเห็นชอบของคณะทำงานระดับพื้นที่แล้ว
โดยการจัดสรรที่ดินจะดำเนินการตามหลักการกระจาย
สิทธิแก่ชาวบ้านผู้เดือดร้อนทั้ง 277 ราย เพื่อให้เกิดความ
เป็นธรรมและเข้าถึงสิทธิในการถือครองและใช้ประโยชน์
ที่ดินทุกคน ทั้งนี้การกำหนดมาตรการคุ้มครองพื้นที่ดังกล่าว

มีเป้าหมายหลักคือ การปฏิรูปที่ดินและระบบการผลิต โดยชุมชน กล่าวคือ มีแผนการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินในรูปแบบ “โฉนดชุมชน” “การพัฒนากองทุน” “ที่ดินธรรมณูญที่ดิน” เพื่อเป็นกฎระเบียบในการบริหารจัดการที่ดินของชุมชน รวมทั้งการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะที่ยั่งยืน และไม่ทำลายระบบนิเวศน์โดยรวมของพื้นที่

พื้นที่ป่าชุมชน ในพื้นที่พิพาทสวนป่าคอนสาร จะมีบริเวณที่มีสภาพป่าธรรมชาติที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ 2 แห่ง ได้แก่ ภูฝ้าย และภูซาง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวชาวบ้านได้หาหรือและมีมติร่วมกันที่จะจำแนกไว้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนท้องถิ่น ในรูปแบบ “ป่าชุมชน”

พื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชน ได้แก่ พื้นที่วัด ที่ทำการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น แหล่งน้ำ ถนน และพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

3. กรณีการเข้าทำประโยชน์ของศูนย์ธรรมรัศมีในพื้นที่สวนป่า ให้รัฐบาลเร่งดำเนินการตรวจสอบกระบวนการอนุญาตเข้าทำประโยชน์ ว่ามีความโปร่งใสเป็นธรรมหรือไม่ หากมีการดำเนินการที่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขข้อกำหนด ให้ดำเนินการยกเลิกการให้อนุญาต และลงโทษเจ้าพนักงานตามกฎหมาย รวมทั้งให้นำพื้นที่ดังกล่าวมาคืนให้กับราษฎรผู้ถือครองมาก่อนการปลูกสร้างสวนป่าต่อไป

งานพัฒนาต้นแบบที่ได้ดำเนินการ

1. กลุ่มออมทรัพย์เครือข่ายองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ลุ่มน้ำเขิน อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ปี 2547
2. กองทุนสวัสดิการสงเคราะห์การเสียชีวิตของสมาชิกในรูปแบบรายครอบครัว ปี 2547
3. กลุ่มย้อมสีผ้าจากธรรมชาติ กลุ่มสตรีเพื่อการพัฒนาตำบลทุ่งพระ ปี 2548
4. กลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ เพื่อพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ปี 2549
5. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อำเภอคอนสาร ปี 2550

หน่วยงาน องค์กร ที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานที่ผ่านมา

1. องค์กรสวนท้องถิ่น อบต. / กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน
2. หน่วยงานราชการในพื้นที่ จังหวัดชัยภูมิ / อำเภอคอนสาร / สำนักงานสวนป่าคอนสาร (อป.)
3. องค์กรภาคีภาคประชาชนหนุนเสริม ศูนย์นิเวศชุมชนศึกษา(NGO) / เครือข่ายองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ลุ่มน้ำเขิน / เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน / คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) จังหวัดชัยภูมิ
4. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์การมหาชน (พอช.)
5. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)
6. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.)
7. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
8. ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.)
9. ศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.)

ผู้ประสานงาน
นายนิวาส โคตรจันทิก
เครือข่ายองค์กรชุมชนด้านที่ดิน
อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
โทร. 083-149-6919

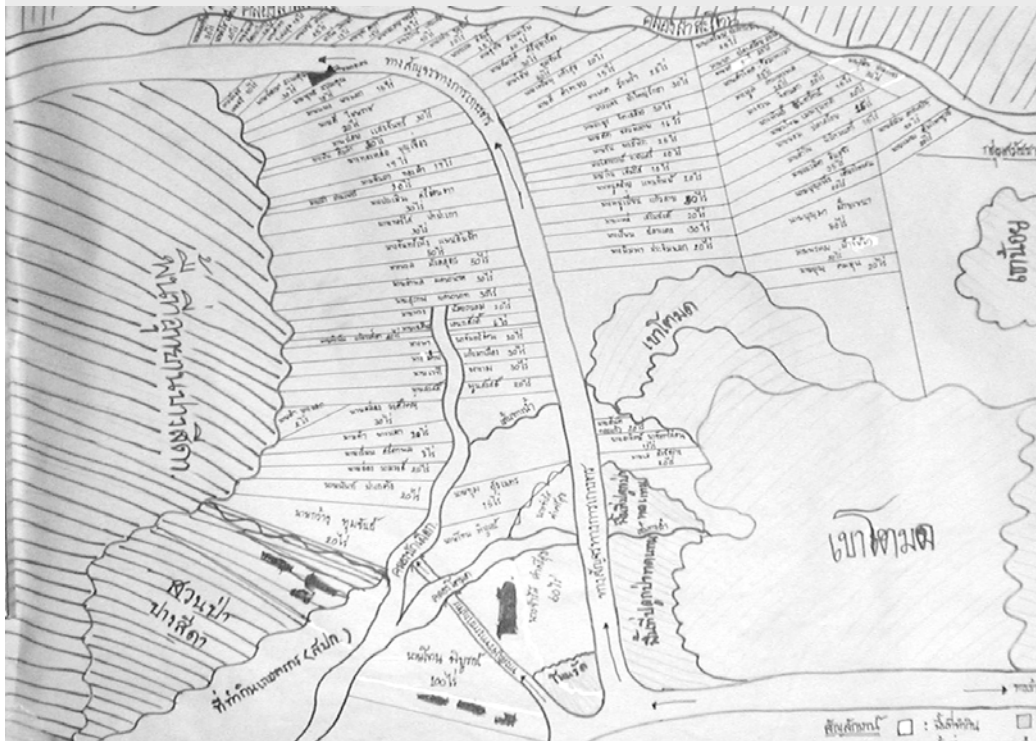
การแก้ไขปัญหาคีดินโดยชุมชน

ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

สภาพทั่วไป

ตำบลทัพราช ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว พื้นที่ทางทิศเหนือติดต่อกับอำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ เขตอุทยานแห่งชาติตาพระยา ครอบคลุมพื้นที่ ประมาณร้อยละ 50 ของตำบล อีกทั้งเขตอุทยานแห่งชาติตาพระยายังมีพื้นที่ติดต่อกับเขตอุทยานแห่งชาติปางสีดา ลักษณะภูมิประเทศของตำบลทัพราช แบ่งออกเป็น 2 โซน คือ โซนพื้นที่ราบ 11 หมู่บ้าน และโซนพื้นที่หุบเขา 6 หมู่บ้าน รวมแล้วมีทั้งหมด 17 หมู่บ้าน มีเนื้อที่รวมประมาณ 246,715.25 ไร่ ประชากร 14,321 คน แยกเป็นชาย 7,214 คน หญิง 7,107 คน จำนวนครัวเรือน 3,002 ครัวเรือน สภาพดินเป็นดินดาน และดินปนทรายไม่อุ้มน้ำ ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก แต่อาชีพของคนตำบลทัพราชโดยส่วนใหญ่ทำนาเป็นหลัก นอกจากนั้นยังทำไร่ (ไร่มันสำปะหลัง, ไร่อ้อย, ไร่ปอแก้ว) และเลี้ยงวัว

แผนที่ทำมือ

โดยเริ่มจากการสำรวจจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้น การทำแผนที่
มือ การประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนาสู่การเรียนรู้และจัดทำ
โครงการ โดยกลุ่มผู้เดือดร้อนได้ลุกขึ้นมาเป็นเจ้าของใน
การแก้ไขปัญหาที่ดินด้วยตัวของกลุ่มเอง

ในมติที่ประชุมของกลุ่มผู้เดือดร้อนสรุปว่า ในช่วง
ที่รอการแก้ไขปัญหาที่ดิน ทางกลุ่มควรทำกิจกรรมด้าน
เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในเบื้องต้น
ก่อน คือ จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ จัดทำศูนย์ประสาน
งาน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โครงการเศรษฐกิจ
พอเพียง ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง¹ และ
จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเปิดบ้านรับนักท่องเที่ยว
(Home stay) ขึ้นในหมู่บ้าน โดยใช้จุดขายที่บริการนำ
เที่ยวทะเล² โดยรถอีแต็ก พร้อมกับการประกอบอาหารพื้น
บ้าน ทำข้าวซ้อมมือ ทอผ้า ทอเสื่ออก เพื่อให้เกิดรายได้
เสริม และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

อีกทั้งยังมีการจัดทำบัญชี รายรับ - รายจ่าย ค่า
ตอบแทนสมาชิก เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสามัคคี
ความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน โดยมีการประชุมทุกเดือน เพื่อ
รับทราบแก้ไขปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

ผู้ประสานงาน
นางรำไพ โคตรประทุม
173 หมู่ที่ 12 ต.ทัพราช อ.ตาพระยา จ.สระแก้ว
โทร. 089-098-0772

¹ จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือการปลูกไม้ 3 ชนิด ได้แก่ ไม้โตเร็ว ไม้ผล
และไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ ส่วน 4 ประโยชน์ที่ได้คือ ได้ไม้ผล ได้ไม้สร้างบ้าน ได้ไม้ฟืน และได้อนุรักษ์ดินกับต้นน้ำลำธาร

² ทะเลเป็นภาษาเขมร แปลว่า ทะลุ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของจังหวัดสระแก้ว เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการยุบตัว
หรือพังทลายของดิน ส่วนที่เป็นดินแข็งจะยังคงอยู่ เมื่อถูกลมกัดกร่อนจึงมีลักษณะเป็นรูปร่างต่างๆ มีลักษณะคล้ายแพะเมืองผี จังหวัด
แพร่ แต่มีพื้นที่ใหญ่และกว้างกว่าถึง 2000 ไร่

พอช.-CODI

การจัดการที่ดิน

ตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

สภาพทั่วไป

ตำบลหนองละลอก เป็นตำบลเก่าแก่ของอำเภอบ้านค่าย ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และมีเนินเขาเป็นบางส่วน มีพื้นที่ทั้งหมด 48,867 ไร่ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ประชากร 9,437 คน เป็นชาย 4,588 คน เป็นหญิง 4,849 คน อาชีพหลักของคนตำบลหนองละลอก คือ ทำสวน และรับจ้าง

เริ่มต้นของการจัดการปัญหาที่ดินทำกิน

เริ่มจากโครงการจดทะเบียนคนจน (สย.) ของรัฐบาลในปี 2548 ทำให้มีผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินไปลงทะเบียนที่อำเภอบ้านค่าย กลุ่มผู้เดือดร้อนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างมากที่สุด เนื่องจากไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเป็นของตนเอง ต่อมากรมธนารักษ์ได้จัดที่ดินราชพัสดุในเขตพื้นที่หมู่ที่ 3 ต.หนองละลอก จำนวน 101 ไร่ ให้อำเภอบ้านค่าย

บ้านค่ายคัดเลือกกลุ่มผู้เดือดร้อนเช่า โดยทางอำเภอได้ติดต่อผู้ที่ลงทะเบียน ที่ทำประวัติไว้แล้ว และอยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับการจัดสรรที่ดิน จำนวน 70 ราย ให้มาประชุมร่วมกัน เพื่อเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน แต่ปรากฏว่ามาเข้าร่วมเพียง 50 ราย

การพัฒนากลุ่มย่อย

กรมธนารักษ์ ร่วมกับอำเภอบ้านค่าย ได้เชิญชาวบ้านที่ได้รับการคัดเลือกมาหารือร่วมกัน โดยประสานให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนมาช่วยจัดกระบวนการให้ในวันที่ 22 มิถุนายน 2550

1. ชาวบ้านมีการจัดกลุ่มย่อยเป็น 7 กลุ่ม กลุ่มละประมาณ 5-8 คนเลือกกันเองตามความสมัครใจ โดยตั้งหัวหน้ากลุ่ม ให้ทำหน้าที่ประสานงานสมาชิกในกลุ่ม

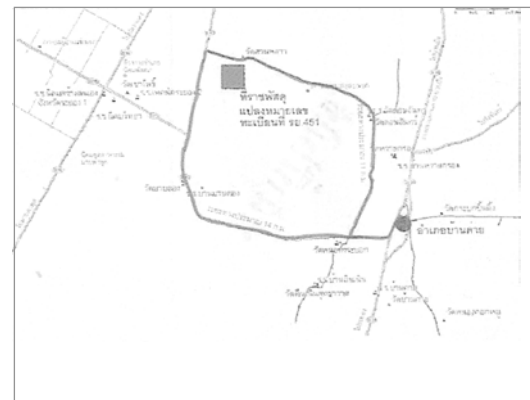
2. ตัวแทนของแต่ละกลุ่มมาประชุมร่วมกันกับธนารักษ์ และอำเภอ เพื่อจัดที่ดินร่วมกัน

3. ตั้งคณะกรรมการชุมชน โดยเลือกมาจากกลุ่มย่อยกลุ่มละ 2 คน และแบ่งบทบาทหน้าที่ประกอบด้วย ที่ปรึกษา (มาจากหน่วยงาน และพระสงฆ์) ประธาน ผู้ประสานงาน เลขานุการ การเงิน เป็นต้น

4. มีการวางแผนงานกิจกรรมร่วมกันดังนี้

- เตรียมจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ เพื่อเตรียมไว้ใช้สินเชื่ของ พอช.
- ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อหาทุนไว้จ่ายค่าเช่าที่ และปลูกสร้างบ้าน ในรอบแรกที่พักกัน จะเริ่มออม 5 บาท และค่าสมาชิก 50 บาท หลังจากนั้นมากำหนดอัตราการออมกันใหม่อีกครั้ง
- กำหนดเกณฑ์และกติกาการอยู่ร่วมกัน
- ทำข้อมูล

5. ธนารักษ์จะทำผังชุมชนมาให้ ตามที่ชุมชนแจ้งไว้ว่าต้องการที่บ้าน ที่ทำกิน ก็คน โดยจะนำพื้นที่ที่เหลือจากการกันพื้นที่ไว้ทำถนนและแหล่งน้ำออกแล้ว มาจัดสรรให้ชุมชน โดยมีการแจ้งว่า คนที่ต้องการที่อยู่อาศัยมี 32 ราย และต้องการที่ทำกิน 48 ราย (จาก 50 ราย สละสิทธิ์ 2 ราย) โดยมีอัตราค่าเช่า ดังนี้

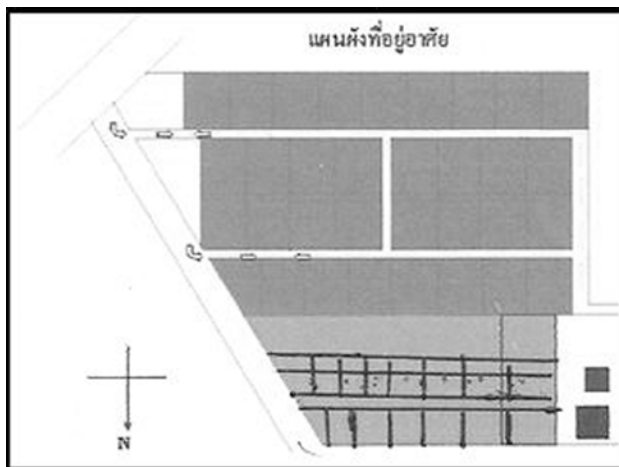
แผนที่แสดงตำแหน่งที่ดินราชพัสดุ แปลงหมายเลขทะเบียนที่ รย.451 ต.หนองละลอก อ.บ้านค่าย จ.ระยอง เพื่อดำเนินการโครงการพัฒนาและแก้ไขความยากจนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

- พืชสวน 700 บาท/ปี /ไร่
- ไม้ยืนต้น คิด 10% ของที่สวน คือ 70 บาท/ปี/ไร่ ในช่วง 5-7 ปี หลังจากนั้นเก็บในราคาพืชสวน
- ที่บ้าน 10 ตร.วา/40 สด.ปี

รูปแบบการจัดการที่ดินทำกิน

ชาวบ้านที่ได้ที่ทำกินและที่อยู่อาศัยนั้น มาจากการคัดเลือกกลุ่มผู้เดือดร้อนจากหมู่บ้านต่างๆ ตามที่ลงทะเบียนไว้ เช่น หมู่บ้านห้วยหวด หมู่บ้านหนองตาเลียง หมู่บ้านวัดใหม่ หมู่บ้านตาขัน หมู่บ้านศาลาน้ำลึก ฯลฯ รวมแล้ว จำนวน 48 ครัวเรือน เมื่อผ่านขั้นตอนการคัดเลือกก็สู่ขั้นตอนการประชุมและตกลงทำการจัดแบ่งแปลงที่อยู่อาศัย แปลงละ 30 ตารางวา และที่ทำกินแปลงละ 1 ไร่ 3 งาน 50 ตารางวา นับจากการเริ่มต้นโครงการ จนถึงวันนี้ผ่านมาแล้ว 3 เดือน ได้ทำการแบ่งแปลงที่ดินเสร็จสิ้นได้กรรมสิทธิ์ คือสัญญาเช่ากับทางกรมธนารักษ์ เป็นเวลา 3 ปี และกำลังดำเนินการสู่ขบวนการจัดตั้งสหกรณ์ หากสำเร็จจะเป็นการดำเนินงานในรูปแบบสหกรณ์ต่อไป และได้ให้ผู้มาลงทะเบียนคนจนเข้ามาทำการสร้างบ้าน และทำกินในแปลงของตนเองได้ ปัจจุบันมีผู้เข้ามาสร้างบ้านเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวแล้ว 5 หลังคาเรือน

การจัดแบ่งแปลงที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของที่นี่จะแบ่งออกเป็น 3 โซน คือ

- 1) โซนที่อยู่อาศัย
- 2) โซนผักเศรษฐกิจพอเพียง จัดทำในรูปแบบผักปลอดสารพิษ และรวมกลุ่มกันผลิต และขายผลผลิตร่วมกัน
- 3) โซนพืชไร่ จำพวกยาง และมันสำปะหลัง

การบริหารจัดการกลุ่ม

ทางกลุ่มจะมีการจัดประชุมขึ้นทุกๆ เดือน เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อปรึกษาหารือและวางแผนในการดูแลป้องกันและพัฒนาคุณภาพชุมชนต่อไป เนื่องด้วยสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ทางกลุ่มจึงจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อฝึกให้สมาชิกมีนิสัยเป็นคนรักความประหยัดกลุ่ม ระบบการบริหารการเงินคือ ออมวันละ 5 บาท (แบ่งเป็นออมสวัสดิการ 1 บาท ออมเพื่อเช่าที่ 2 บาท ออมสัจจะ 2 บาท) รวมแล้วออมเดือนละ 150 บาท

ทุกวันนี้ ทางกลุ่มพยายามที่จะลดรายจ่ายในครัวเรือน อย่างเช่น การทำสบู่เหลวขึ้นใช้เองในชุมชน จาก “โครงการอบรมให้ความรู้ผู้ประสบปัญหาด้านที่ดินทำกิน” ของทาง ศจพ. บ้านค่าย และเรียนรู้ดูงานเพื่อหาอาชีพ และรายได้ที่มั่นคงกับทางกลุ่มในอนาคต อย่างเช่น การศึกษาดูงานที่อ่างน้ำดอกกลาย ต.ปลวกแดง เพื่อศึกษาเรื่องของไม้ประดับ โดยทางกลุ่มสมาชิกได้เรียนรู้การตอนไม้ประดับพันธุ์ต่างๆ ในครั้งนี้ด้วย และมีแผนในการดูงานพื้นที่อื่นๆ ในอนาคตสำหรับการประกอบอาชีพของกลุ่มสมาชิกไว้แล้ว แต่ยังขาดแคลนงบประมาณในการดูงานเท่านั้น

การทำสบู่เหลว
ของชุมชน

ผู้ประสานงาน นายอำนวย ชาวเขาดิน 149/2 หมู่ 9 ต.หนองละลอก อ.บ้านค่าย จ.ระยอง โทร.087-580-7728

พอช.-CODI

การแก้ไขปัญหาที่ดิน

ตำบลปิล็อก อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพทั่วไป

ตำบลปิล็อก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศไทย มีเนื้อที่ทั้งหมด 732 ตารางกิโลเมตร หรือ 234,240 ไร่ เป็นพื้นที่ติดชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า มีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแนวแบ่งเขตแดน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนที่ราบเชิงเขา ซึ่งเป็นที่ทำกินของราษฎร ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำ เนื่องจากพื้นที่สูงต่ำ แบ่งเป็นทั้งสิ้น 4 หมู่บ้าน คือ บ้านอีด่อง บ้านบ่ออ่ง บ้านใหม่ไร่ป่า และบ้านปิล็อกคี ประชากรทั้งหมด 6,125 คน 2,138 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง

พัฒนาการของปัญหา

ปี พ.ศ. 2522 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ทำการสำรวจพื้นที่เพื่อเตรียมการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า และได้ทำการสำรวจพื้นที่ทำกินของราษฎรแต่ละครัวเรือน เพื่อจ่ายค่าชดเชย และจัดหาที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย โดยจัดทำเป็นแปลงที่ดินให้เป็นแปลงๆ (ปัจจุบันอยู่ที่ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ)

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สร้างเขื่อนเขาแหลมเสร็จในปี พ.ศ. 2527 ตั้งชื่อใหม่ว่า เขื่อนวชิราลงกรณ์ ชาวบ้านบางส่วนที่เป็นชาวกระเหรี่ยง ชาวลาว และชาวมอญ ที่อพยพเข้ามาหาถิ่นอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน จนมีลูกหลานสืบทอดสกุลเป็นจำนวนมาก ชนเผ่าเหล่านี้ไร้ซึ่งสิทธิใดๆ ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำกินและสิทธิอื่นๆ เมื่อพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อน ทำให้ตำบลปิล็อกเดิมทั้งตำบลต้องจมลงไปใต้อ่างเก็บน้ำวชิราลงกรณ์ ชาวบ้านเหล่านี้ ต้องอพยพหนีน้ำขึ้นไปอยู่บนพื้นที่ราบสูง และบริเวณที่ราบสูงที่ขึ้นไปอาศัยอยู่กันมากที่สุดก็คือ วัดพระธาตุโบอ่อง เพราะผู้พลัดถิ่นเหล่านั้นนับถือศาสนาพุทธ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ก็จะไปอยู่อีกแห่งหนึ่ง แยกย้ายกันไป และชาวไทยกระเหรี่ยงบางส่วนที่ได้รับการจัดสรรที่ดินที่ทำกินจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ก็อพยพเข้ามาสมทบเนื่องจากที่ดินที่ได้รับการจัดสรรจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เป็นดินลูกรัง สภาพดินขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้

ในปี พ.ศ. 2529 ทางศูนย์ชาวเขาจังหวัดกาญจนบุรี (ซึ่งตอนนั้นขึ้นอยู่กับกรมประชาสงเคราะห์) ได้เข้าไปตรวจสอบและจัดทำทะเบียนเพื่อทำการควบคุม ไม่ให้มีการเพิ่มหรือขยายตัวของชุมชน และควบคุมไม่ให้มีการบุกรุกทำลายป่า จัดให้มีการเรียนรู้ อ่านออกเขียนได้ การฝึกอาชีพต่างๆ ให้

ปี พ.ศ. 2533 อำเภอทองผาภูมิ ได้ให้นายจำนงค์ นกเล็ก กำนันตำบลปิล็อก ทำการสำรวจพื้นที่และประชากรทั้งหมด และได้ขออนุมัติจากกรมการปกครองเพื่อแยกหมู่บ้านใหม่ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2533 ทางกรมการปกครองเห็นชอบให้ทำการแยกหมู่บ้านได้ อำเภอทองผาภูมิได้ทำการแยกหมู่บ้านในตำบลปิล็อกออกอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านโบอ่อง หมู่ที่ 2 บ้านใหม่ไร่ป่า หมู่ที่ 3 บ้านปิล็อกคือ หมู่ที่ 4

ปี พ.ศ. 2534 ได้มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลม ครอบคลุม อ.สังขละบุรี และอ.ทองผาภูมิ พื้นที่ 1,497 ตร.กม. หรือ 925,625 ไร่ โดยทับที่ดินทำกิน

และที่อยู่อาศัยของ ตำบลปิล็อกทั้งตำบล 4 หมู่บ้าน โดยชุมชนได้ทำการสำรวจข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบ พบว่าชาวบ้านมีพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลมจำนวน 2,138 ครัวเรือน ถูกอุทยานฯ ประกาศทับที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะประโยชน์ รวม 17,382 ไร่ ชาวบ้านจึงถูกจับกุมบ่อยด้วยข้อหาบุกรุกพื้นที่อุทยานฯ กระทั่งต่อการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลปิล็อก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกระเหรี่ยงมีวิถีชีวิตทำไร่หมุนเวียน

wangsnu

1. ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวกระเหรี่ยง ในอดีตมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่พึ่งพิง ไม่มีการไฟฟ้า น้ำประปา ใช้ตะเกียงน้ำมันและน้ำประปาภูเขา โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่พอเข้าไปอยู่ในพื้นที่การไฟฟ้าจัดสรรให้ ซึ่งมีสาธารณูปโภคครบ จะต้องเสียค่าน้ำค่าไฟฟ้า แต่มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย จึงไม่สามารถที่จะอยู่ในพื้นที่การไฟฟ้าจัดสรรให้ได้ จึงทำการขายที่ดิน แล้วอพยพครอบครัวเข้าไปรวมกันที่บริเวณวัดพระธาตุโบอ่อง และทำการบุกรุกที่ป่าเพื่อทำกิน เมื่อมีการอพยพของราษฎรเข้าไปอยู่มากขึ้น ทำให้เกิดเป็นชุมชนใหญ่ แต่ทางราชการก็ยังไม่มีการเข้าไปดูแล

2. มีการจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ทดแทนที่ที่ถูกน้ำท่วม แต่ไม่ได้มีการออกเอกสารสิทธิใดๆ ทั้งสิ้น

3. สภาพดินของพื้นที่เป็นดินลูกรัง ไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่สามารถทำการเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้

4. ด้านที่อยู่อาศัยที่ทำกิน อุทยานแห่งชาติเขาแหลม ประกาศทับที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ครอบคลุมทั้งหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนอยู่ในฐานะผู้บุกรุก ถูกจับกุม และรู้สึกไม่มีความมั่นคง

5. มีกลุ่มของชุมชนชาวเขาและผู้พลัดถิ่น
ส่วนหนึ่งที่ทางราชการไม่ได้เหลียวแล อพยพกันไป
รวมกลุ่มอยู่ในที่ที่จะอยู่และสามารถประกอบอาชีพให้ดำรง
ชีวิตอยู่ได้ในที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ (พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์)

6. กลุ่มที่ได้รับการจัดสรรที่ดินซึ่งไม่สามารถ
ดำรงชีวิตร่วมกับสังคมใหม่ได้ อพยพเข้ามารวมกับกลุ่ม
ที่ไม่ได้รับการจัดสรรที่ดิน และทำการบุกรุกป่าเพื่อ
ประกอบอาชีพในด้านการปลูกพืชไร่ หาของป่า

7. มีการแสวงหาผลประโยชน์โดยเจ้าหน้าที่
ของรัฐ

8. ชุมชนนอกถิ่นจากต่างจังหวัด อพยพเข้า
มาบุกรุกและซื้อสิทธิ

กระบวนการแก้ไขปัญหา

1. การดำเนินการที่ผ่านมาของชุมชน ราษฎรใน
ตำบลปลื้มเกิดเดินขบวนเรียกร้องเพื่อขอสิทธิในที่ดินทำกิน
ทั้งหน้าที่ว่าการอำเภอทองผาภูมิ และหน้าศาลากลาง
จังหวัดกาญจนบุรี

2. ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการสำรวจข้อมูล
แนวเขตการใช้ที่ดินในแต่ละพื้นที่ของหมู่บ้าน ร่วมกับทาง
เจ้าหน้าที่อุทยานฯ เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขต และเจ้าหน้าที่ของ
อำเภอทองผาภูมิ รวมทั้งได้ลงตำแหน่งพิกัดในแผนที่ไว้แล้ว

3. และองค์การบริหารส่วนตำบลปลื้ม รวบรวมถึง
ผู้นำชุมชนคัดค้านการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ โดย
จัดทำทะเบียนรายชื่อผู้มีปัญหาเดือดร้อนที่ดินทำกินและ
อยู่อาศัย (ปัญหาการครอบครอง/เอกสารสิทธิ์) และนำ
เอกสารสำคัญเกี่ยวกับที่ดินมาเผยแพร่

4. เชื่อมโยงกับ ศจพ.ปชช. และ ศจพ.ปชช.
จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีการจัดเวทีสัมมนาวางแผนกำหนด

ทิศทาง และแผนงานในการแก้ไขปัญหาที่ดินในภาพรวม
ทั้งประเทศ โดยมีแนวทางสำคัญร่วมกันในการจัดทำข้อมูล
และสำรวจชุมชนที่เดือดร้อน ทำแผนที่ทำมือ และใช้แผนที่
ภาพถ่ายทางอากาศมาตราส่วน 1:4000 เป็นเครื่องมือใน
การสำรวจแนวเขตแปลงที่ดินของทั้งตำบล เพื่อใช้เป็น
ข้อมูลในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับหน่วยงาน ซึ่งในระดับ
พื้นที่ เกษนนำชุมชนได้นำแนวทางนี้มาดำเนินการเช่นกัน

5. นำข้อมูลและแผนที่จากการสำรวจที่ทำเสร็จ
นำมาแสดงต่อที่ประชุมชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อร่วมกันรับทราบ
และรับรองผลการดำเนินการ พร้อมทั้งจัดทำประชาคม
เพื่อทำเป็นมติของชุมชนเสนอต่อหน่วยงานราชการ

งานพัฒนาต้นแบบของชุมชน

จากการต่อสู้เรียกร้องเรื่องปัญหาที่ดินทำกินมา
อย่างยาวนาน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนปลื้มสามารถรวม
ตัวทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยเหลือและดูแลคนในชุมชน
ของตนเองได้ นอกเหนือจากการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยทำ
ในรูปแบบของกลุ่มกิจกรรม ได้แก่ กลุ่มผู้ปลูกยางพาราตาม
แนวเขตติดป่า กลุ่มป้องกันไฟฟ้า กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน
กลุ่มอนุรักษ์ลำน้ำ กลุ่มผู้เลี้ยงปลากระชัง กลุ่มวิสาหกิจ
ชุมชนทำน้ำปลา กลุ่มทำการเกษตร กลุ่มสหกรณ์การค้า
ทำการค้าขายชายแดน และกลุ่มผู้ใช้น้ำ เป็นต้น

ต้นแบบพื้นที่นำร่องการแก้ไขปัญหาที่ดินทำ กินร่วมกับภาครัฐ

จากกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินตำบลปลื้มดำเนิน
การได้ทำให้ปลื้มมีความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนมาก
กว่าพื้นที่อื่นในภาค และเป็นหนึ่งในกรณีปัญหาที่นำเสนอ
ต่อคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน ศจพ. ในการประชุม
สัญจรครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2550 ที่จังหวัด
กาญจนบุรี โดยมีพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน
และผู้แทนหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นกรรมการ
ที่ประชุมมีมติให้จัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินตำบล
ปลื้ม โดยนายอำเภอทองผาภูมิเป็นประธาน คณะทำงาน

ประกอบด้วย นายก อบต. ผู้นำชุมชน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นคณะกรรมการ คณะทำงานชุดนี้ ดำเนินการตรวจสอบแนวเขตอุทยานฯ ให้ชัดเจนเป็นข้อยุติร่วมกัน และกำหนดแผนดำเนินการใช้ประโยชน์ การครอบครองให้เหมาะสม เป็นไปตามระเบียบกฎหมาย โดยดำเนินการให้สำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบของพื้นที่อื่นต่อไป

การดำเนินการตามมติ เกิดขึ้นได้อย่างไม่ยากนัก เนื่องจากตำบลปิล็อกมี**ฐานทุนการทำงานเดิมอยู่แล้ว** คือ มีนายก อบต. (นายสุชาติ นิลเมือง) ที่เอาใจใส่และจริงจังกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน มีนายอำเภอทองผาภูมิ (นายเสด็จพรไชย ไชยฤทธิ์) ที่เข้าใจปัญหาและสนับสนุนการทำงานของภาคประชาชน รวมทั้งมีความคุ้นเคยกับ

ปัญหาในพื้นที่อยู่แล้ว เนื่องจากในอดีตเคยเป็นปลัดอำเภออยู่ในพื้นที่นี้ ดังนั้น จึงเกิด **“คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินอำเภอทองผาภูมิ”** โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน ตัวแทนชาวบ้านผู้ประสบปัญหาหมู่บ้านละ 5 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปิล็อก ตัวแทนมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร และฝ่ายอุทยานฯ ซึ่งขณะนี้มีความเร่งด่วนในการเร่งรัดตรวจสอบแนวเขตที่ดินที่มีการครอบครองของราษฎรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลม ให้เร่งรัดการตรวจพิสูจน์สิทธิ์ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ในบริเวณ 3 หมู่บ้าน ราษฎร 354 ราย 499 แปลง เนื้อที่ 6,370-1-48 ไร่ เพื่อเป็นการนำร่องสำหรับขยายผลสู่พื้นที่อื่นต่อไป

ผู้ประสานงาน

นายสุชาติ นิลเมือง

นายก อบต. ปิล็อก อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี โทร. 085-296-5770

พอช.-CODI

การแก้ไขปัญหาที่ดินชุมชนใน

จังหวัดภูเก็ต

กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินของชุมชนในจังหวัดภูเก็ตถือเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินของชุมชนระดับจังหวัดที่เห็นความคืบหน้าต่อเนื่องจังหวัดหนึ่ง จากปัญหาที่ดินของชุมชนผู้ประสบภัยสึนามิที่ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถกลับไปปลูกบ้านในที่เดิมได้เมื่อต้นปี 2548 ได้นำไปสู่การรวมตัวกันเป็น “เครือข่ายคนจนร่วมพัฒนาเมืองภูเก็ต” ที่มีชุมชนซึ่งประสบปัญหาที่ดินมาทำงานร่วมกันถึงสามสิบชุมชน เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ภาคชุมชนได้ใช้วิธีการที่หลากหลาย ตั้งแต่การจัดทำข้อมูลให้ชัดเจน การอาศัยคณะอนุกรรมการจากส่วนกลางไปประชุมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ จนถึง การรวมตัวกันประท้วงที่ศาลากลาง ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาในระดับจังหวัด นำไปสู่การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชน แม้การแก้ไขปัญหาที่ดินในหลายชุมชนยังไม่ได้ข้อยุติแต่ก็มีการทำงานพัฒนาควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของ การจัดผังชุมชน ปรับปรุงที่อยู่อาศัย นำไปสู่ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชนในการปลูกป่าชายเลน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหา กับพื้นที่อื่นอย่างต่อเนื่อง

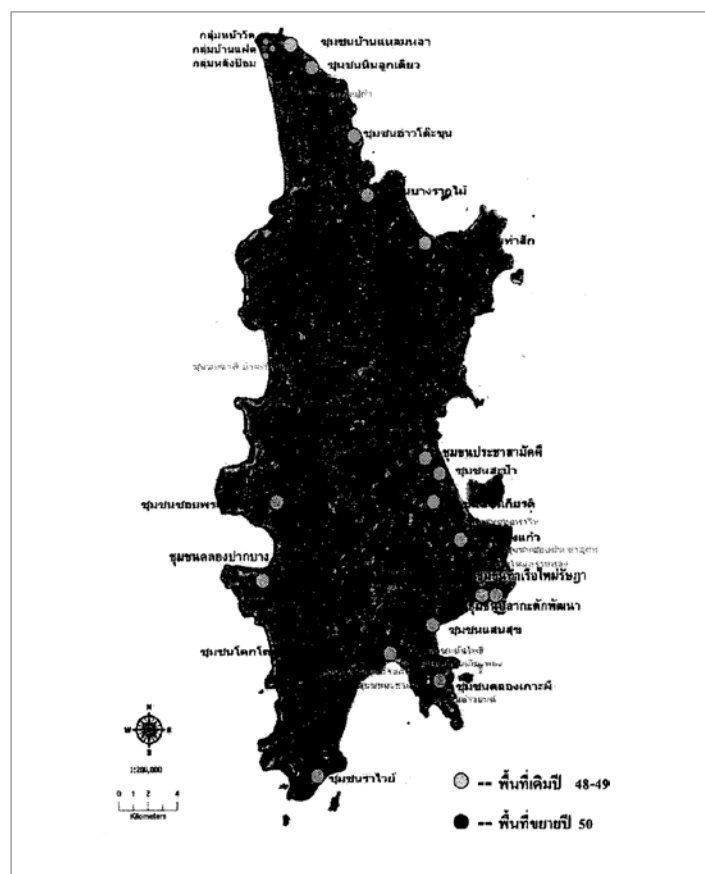

กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินของชุมชนจังหวัดภูเก็ต เริ่มจากพื้นที่ที่ประสบภัยสึนามิคือชุมชนปากบางไม่สามารถปลูกสร้างบ้านในที่อยู่เดิมได้ จึงได้นำเสนอปัญหาต่อคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินผู้ประสบภัยธรณีพิบัติ ที่พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน ซึ่งได้มีมติให้ชุมชนปากบางปลูกบ้านในที่เดิมได้ แม้ว่าในทางกฎหมายและปัญหากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ข้อยุติแต่ถือว่าแก้ปัญหาไปได้ส่วนหนึ่ง ผู้ที่ไปร่วมทำงานกับผู้ประสบภัยสึนามิ ทั้งในส่วนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มูลนิธิชุมชนไท และนักพัฒนาในพื้นที่ จึงได้มีการประสานการสำรวจข้อมูลชุมชนผู้ประสบภัยสึนามิที่มีปัญหาที่ดิน ควบคู่ไปกับการทำงานสนับสนุนการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและการพัฒนาด้านอื่นๆ ในพื้นที่ที่สามารถดำเนินการได้ก่อน

เช่น ชุมชนท่าฉัตรไชย จากข้อมูลในช่วงต้นมีชุมชนผู้ประสบภัยสึนามิที่ประสบปัญหาที่ดินประมาณ 10 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแหลมหลา ชุมชนหินลูกเดียว ชุมชนบางรากไม้ ชุมชนท่าเรือใหม่ ชุมชนปลากะตัก ชุมชนท่าสัก ชุมชนเกาะแก้ว ชุมชนสะพาน ชุมชนหุมน้ำรหัส ชุมชนโคกโดนด จึงได้มีการจัดกลุ่มผู้เดือดร้อนในชุมชน จัดทำข้อมูลชุมชนและข้อมูลครัวเรือน ทำแผนที่ชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่ไปช่วยทำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศรายชุมชน

จากชุมชนที่สำรวจว่ามีปัญหาที่ดินในช่วงแรก แล้วมาเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายคนจนพัฒนาเมืองจังหวัดภูเก็ต โดยมีชุมชนต่างๆ เข้าร่วมเพิ่มขึ้นเป็น 30 ชุมชนทั่วจังหวัดภูเก็ต สภาพปัญหาที่ดินส่วนใหญ่เป็นปัญหาการอยู่อาศัยในที่ดินรัฐ จากข้อมูล 24 ชุมชน สรุปลักษณะการอยู่อาศัยได้ดังนี้

แผนที่แสดงตำแหน่งพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องที่ดิน จังหวัดภูเก็ต

1. ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลน 12 ชุมชน ซึ่งมีทั้งชุมชนที่อาศัยอยู่มานาน ไม่มีการสร้างบ้านเพิ่มและมีกติกาดูแลป่าชายเลน 5 ชุมชน ได้แก่ **ชุมชนท่าสัก ชุมชนหินลูกเดียว ชุมชนเกาะผี ชุมชนอ่าวโต๊ะขุน และชุมชนปุดำ** ซึ่งได้มีการเสนอให้กันแนวชุมชน ประกาศเป็นเขตชุมชนถาวร ส่วนชุมชนที่อาศัยมานานแต่ยังมีการปลูกสร้างบ้านเพิ่มเติมยังไม่สามารถควบคุมได้ คือ ชุมชนโหนดทรายทอง ได้มีการเสนอให้ตั้งคณะกรรมการร่วม หลายฝ่ายเพื่อปักเขตแนวชุมชน ป้องกันการบุกรุกเพิ่มเติม นอกจากนั้นเป็นชุมชนที่ต้องสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมและตั้งคณะกรรมการร่วม โดยมีการสร้างเงื่อนไขร่วมกันว่าถ้าหากชุมชนสามารถดูแลป้องกันการบุกรุกเพิ่มได้ จะทำให้ได้รับการสนับสนุนน้ำประปาไฟฟ้า อย่างถูกต้อง

2. ชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินสาธารณประโยชน์ 5 ชุมชน โดยในส่วนของชุมชนปากบาง ชุมชนปลากะตัก ชุมชนประชาสามัคคี ชุมชนกิ่งแก้ว ได้เสนอ

คณะกรรมการตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างหน่วยงานกับชุมชน เพื่อตรวจสอบแนวเขตให้ชัดเจนตรงกัน ประกาศแนวเขตชุมชน ป้องกันการบุกรุกเพิ่ม ส่วน**ชุมชนบารมี** ชอย 8 ซึ่งอยู่ระหว่างการฟ้องขับไล่ เสนอให้ชะลอการฟ้องตั้งคณะกรรมการร่วม

3. ชุมชนในที่ดินราชพัสดุ คือ **ชุมชนแหลมหลา** ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวเล เสนอให้กันแนวประกาศเป็นเขตชุมชน

4. ชุมชนในที่ดินกรมทางหลวง คือ **ชุมชนตัวพี (เชิงเล)** เสนอให้ตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานเพื่อตรวจสอบสิทธิที่ดิน หากมีความชัดเจนแล้วให้มีการกันแนวเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชน

5. ชุมชนในที่ดินกรมเจ้าท่า คือ **ชุมชนสะพาน** ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวเล เสนอให้มีการกันแนว สนับสนุนการพัฒนาสาธารณูปโภค

6. ชุมชนที่อยู่ในที่ดินเอกชน 4 ชุมชน คือ ชุมชนราไวย์ ซึ่งเป็นชาวเลที่อาศัยมายาวนาน ไม่ได้รับบริการพื้นฐาน ชุมชนบางรากไม้ ชุมชนโคกโดนด และชุมชนเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่อยู่ในที่ดินเอกชนซึ่งติดจำนองธนาคาร

กระบวนการทำงานของเครือข่าย :
จากการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า สู่การแก้ปัญหาคือดิน สร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย และพัฒนาสภาพแวดล้อม

ในส่วนของชุมชนในจังหวัดภูเก็ต ที่ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาตนเอง ตั้งแต่ การสร้างบ้านในชุมชนที่ประสบภัย การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การสำรวจข้อมูลชุมชนขึ้นทะเบียนคนจน การแก้ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย การสร้างกองทุนอาชีพ และที่สำคัญคือ การสร้างปราการป้องกันภัยธรรมชาติทางทะเลโดยการร่วมฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน เป็นต้น ซึ่งในภายหลัง ได้มีการประสานงาน

ติดต่อกัน เพื่อในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หาทางออกในการแก้ไขปัญหา และร่วมกันพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เกิดเป็น “เครือข่าย” ที่มีชุมชนในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 30 ชุมชนเป็นสมาชิก

จากประสบการณ์ขององค์กรชุมชนในจังหวัดภูเก็ต การได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ และเครือข่ายองค์กรชุมชนอื่นทั่วประเทศ จึงมีการจัดทำแผนในด้านต่างๆ เรื่องการปลูกป่าชายเลนและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง เป็นประเด็นความร่วมมือที่สำคัญของเครือข่ายฯ โดยเล็งเห็นประโยชน์ 5 ประการกล่าวคือ

ประการแรก จากเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิที่ผ่านมาพบว่าหลายชุมชนในเครือข่ายฯ ได้รับผลกระทบไม่รุนแรงถึงชีวิต เนื่องจากอยู่ใกล้เคียงพื้นที่ที่ยังมีป่าชายเลนค่อนข้างสมบูรณ์ สามารถลดผลกระทบจากคลื่นดังกล่าวได้ เช่น ชุมชนมอ์แกน บ้านหินลูกเดียว ชุมชนท่าเรือใหม่ ชุมชนปลากะตัก

ประการที่สอง จังหวัดภูเก็ตเป็นพื้นที่ที่ล้อมรอบด้วยทะเล มีพื้นที่ป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก การพัฒนารองรับการท่องเที่ยว และการขยายตัวของเมือง ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนด้วยวิธีการต่างๆ เป็นเรื่องที่ยากต่อการควบคุม หากเครือข่ายองค์กรชุมชน สถาบันวิชาการ หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมมือกันจะสามารถป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มได้และลดภาระของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำหรับชุมชนที่มีการบุกรุกใช้พื้นที่มานานแล้ว ควรมีการสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการวางแผนและข้อตกลงร่วมกัน อาทิ การกันแนวเขตระหว่างเขตป่าชายเลนกับชุมชน เพื่อไม่ให้ชุมชนขยายเขตออกไปในพื้นที่ป่า สนับสนุนให้ชุมชนควบคุมจำนวนบ้านเรือนไม่ให้เพิ่มขึ้น เช่น ชุมชนกึ่งแก้ว ชุมชนโนนทรายทอง ชุมชนมอญเกนหินลูกเดียว เป็นต้น

ประการที่สาม หลายชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงพื้นที่ที่มีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์สามารถประกอบอาชีพประมงเล็กๆ เลี้ยงครอบครัวได้ ไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพไกลๆ เป็นวิถีชีวิตที่พอเพียงแท้จริง อาทิ ชุมชนปุดา (สวนพร้าว) มีอาชีพหาปูบริเวณป่าชายเลนใกล้ๆ ชุมชน โดยชาวบ้านตกลงกันว่า จะปล่อยปูที่มีไข่ ส่วนชุมชนบางรากไม้ และชุมชนอ่าวใต้ะขุน ร่วมดูแลป่าชายเลนเมื่อสภาพแวดล้อมดีขึ้นสามารถเพาะเลี้ยงหอยแครงบริเวณใกล้ๆ ชุมชน เป็นการสร้างรายได้ และสร้างสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี

ประการที่สี่ พื้นที่ป่าชายเลนส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงนิเวศของชุมชนและเครือข่ายฯ รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนที่สำคัญของเยาวชน นักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไปในอนาคต

ประการที่ห้า การปลูกป่าชายเลน เป็นเงื่อนไขนำไปสู่การพัฒนาองค์กรชุมชน การพัฒนาเครือข่าย การสร้างสำนึกสาธารณะ ขยายการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆ ในเมืองได้เป็นอย่างดี เครือข่ายและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนการปลูกป่าชายเลน ประกอบด้วยเครือข่ายชุมชนจังหวัดภูเก็ต 30 ชุมชน, เครือข่ายผู้ประสพภัยสึนามิ 6 จังหวัด, องค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต, มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, กรม

ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), IUCN, UNDP และมูลนิธิชุมชนไทย ได้เริ่มโครงการนำร่องการนำร่องในส่วนของการจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน การร่วมดูแลโดยเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นแกนหลัก ถือเป็นจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่คนเป็นแกนหลัก เป็นการพัฒนายั่งยืนอย่างแท้จริง

การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการแก้ปัญหาที่ดินของเครือข่ายคนจนพัฒนาเมืองภูเก็ต นอกจากการผนึกกำลังร่วมกันของเครือข่าย ในการหนุนช่วยการแก้ไขปัญหาของแต่ละชุมชนในลักษณะเครือข่ายแล้ว การประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กระบวนการแก้ปัญหาไม่หยุดชะงัก หน่วยงานที่ได้มีการทำงานร่วมกันต่อเนื่อง ได้แก่

1. คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน จากชุดแก้ปัญหาที่ดิน สึนามิ ชุดแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน จนกระทั่งคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน ศพ. ซึ่งพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน การจัดทำข้อมูลชุมชนให้ชัดเจน แล้วประสานคณะอนุกรรมการไปที่พื้นที่ทั้งในส่วนของการไปพบผู้ว่าราชการจังหวัด การไปเยี่ยมพื้นที่ชุมชน ไปประชุมร่วมกับหน่วยงานในระดับพื้นที่ เป็นช่วยกระตุ้นให้หน่วยงานในพื้นที่ติดตาม การดำเนินการตามมติเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา แม้ว่าหลายเรื่องอาจยังไม่ได้ข้อยุติ แต่สามารถใช้มติคณะอนุกรรมการเป็นเครื่องมือในการติดตามเรื่องของชุมชน

2. จังหวัดภูเก็ต การจากติดตามการทำงานที่ผ่านมา เครือข่ายฯ ได้ข้อสรุปร่วมกันในเรื่องแนวทางการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากการแก้ไขปัญหาโดยส่วนมากจะติดปัญหาในระดับปฏิบัติการที่ไม่สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้ ขณะที่ปัญหาความเดือดร้อนของชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน เช่น ถูกไล่รื้อ (รื้อบ้าน) การถูกฟ้องขับไล่ ไม่มีน้ำ ไฟฟ้าใช้ในพื้นที่พิพาท

และขาดความชัดเจนเรื่องเจ้าของที่ดิน เป็นต้น จึงได้มีการรวมตัวกันไปยื่นข้อเสนอละแนวทางแก้ไขปัญหาคือผู้ว่าเกิดการแต่งตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาของชุมชนในจังหวัดภูเก็ต 28 ชุมชน (2 ชุมชน ได้รับการแก้ไขปัญหาช่วงสิ้นปีแล้ว) โดยผู้ว่าฯ แต่งตั้ง ตามหนังสือจังหวัดภูเก็ตที่ ภก 0017.1/4824 โดยจัดเป็นคณะทำงาน 3 ชุด แบ่งตามเขตอำเภอ โดยมีตัวแทนเครือข่ายร่วมๆ เป็นคณะทำงาน โดยให้แต่ละอำเภอ/คณะทำงานรายงานความคืบหน้าการแก้ไขปัญหาตรงต่อคณะกรรมการอำนวยการ (ระดับจังหวัด/ผู้ว่า เป็นประธาน) ทุกวันที่ 20 ของเดือน และสรุปร่วมกันของทุกคณะทำงานร่วมกับเครือข่ายฯ ทุก 3 เดือน เพื่อรับทราบความคืบหน้าการแก้ไขปัญหาและรับฟังข้อคิดเห็นจากทุกฝ่าย

ความคืบหน้าที่น่าสนใจสำหรับประเด็นดังกล่าวพบว่า คณะทำงานแต่ละอำเภอมีการทำงานและติดตามการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง อาทิ ในเขตอำเภอดอนสักมีการเชิญตัวแทนทั้ง 6 ชุมชนประชุมโดยนายอำเภอ และมีการลงพื้นที่ร่วมกันทั้ง 6 พื้นที่ ในอำเภอเกาะขามมีการเชิญประชุมคณะทำงานและหาข้อสรุปร่วมกัน ในส่วนของอำเภอเมืองจะมีชุมชนมากที่สุด (20 ชุมชน) นายอำเภอได้ประชุมคณะทำงาน และนายอำเภอได้ทยอยลงพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาในพื้นที่ และได้มีการประชุมร่วมกับคณะกรรมการอำนวยการ (ระดับจังหวัด) ไปแล้ว 1 ครั้ง

3. องค์การบริหารส่วนจังหวัด เนื่องจากมีชุมชนในที่ดินของ อบจ. ที่ผ่านมามีการลงพื้นที่และประสานหารือระหว่าง พอช. อบจ. มูลนิธิชุมชนไท และตัวแทนชุมชน เกิดโครงการความร่วมมือการจัดที่ดินของ อบจ. สำหรับแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยให้แก่ชุมชนท่าเรือใหม่รัชฎาเป็นพื้นที่นำร่อง ปัจจุบันอยู่ระหว่างการพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ และจะขยายไปสู่พื้นที่อื่นต่อ

4. การประสานงานภาคีร่วมพัฒนาพื้นที่ทั้งภาครัฐ เอกชน สถานศึกษา สื่อ และเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ ผ่านโครงการความร่วมมือเพื่อการปลูกป่าชายเลนและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร

ชายฝั่ง จังหวัดภูเก็ต ทั้งนี้ภายหลังเหตุการณ์สึนามิเครือข่ายชุมชนในจังหวัดภูเก็ตการได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ และเครือข่ายองค์กรชุมชนอื่นทั่วประเทศ จึงมีการจัดทำแผนในด้านต่างๆ การปลูกป่าชายเลนและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง เป็นประเด็นความร่วมมือที่สำคัญของเครือข่ายฯ เนื่องจากเล็งเห็นถึงประโยชน์ในเรื่องการลดผลกระทบจากภัยพิบัติ การกันแนวพื้นที่ลดการบุกรุกเพิ่มเติมเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย (ใช้ภาพถ่ายทางอากาศกำหนดแนวพื้นที่) และการทำข้อตกลงการอยู่อาศัยร่วมกัน การมีคณะทำงานร่วมกับภาครัฐและเอกชนเพื่อดูแลและฟื้นฟูป่าชายเลน เป็นต้น

พล/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากระบบการแก้ไขปัญหาคือ

1. เกิดการรวมกันในการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน ทั้ง 30 ชุมชน และได้มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย หนุนช่วยการทำงานซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ 6 จังหวัดและเครือข่ายอื่นๆ โดยกลุ่มในระดับชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ แล้ว 10 ชุมชน และมีการจัดสวัสดิการควบคู่กันไปด้วย

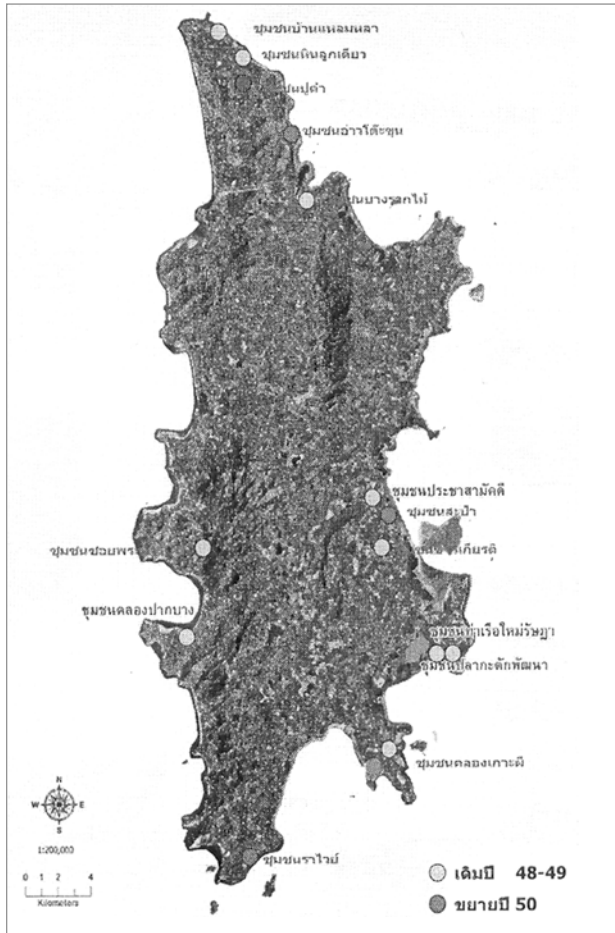
2. การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย จากแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยผู้ประสบภัยสึนามิ ในช่วงแรก 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนปากบาง ชุมชนท่าจัดตรไชย ชุมชนแหลมหลา ชุมชนหินลูกเดียว ได้ขยายไปสู่ชุมชนท่าเรือใหม่รัชฎา ชุมชนปลากะตัก ชุมชนขจรเกียรติ ชุมชน ชุมมน้ำนรหัส ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงในที่เดิม ซึ่งได้มีกระบวนการจัดผังเพื่อเสนอให้ได้มติดีเรื่องที่ดิน แล้วไปสู่การดำเนินการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค บ้าน สภาพแวดล้อม

3. การดูแลรักษาสภาพแวดล้อม การปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้น จากการที่เครือข่ายและภาคีพัฒนาได้ร่วมกันทำโครงการปลูกป่าชายเลน ซึ่งในช่วงที่ผ่านมา (ปี 2548 - 2549) ได้มีการปลูกป่าชายเลนไปแล้วใน 9 ชุมชน 57,900 ต้น พื้นที่ 287.5 ไร่ และระยะที่สอง (ปี 2550 - 2551) 12 ชุมชน 175,000 ต้น 1,065 ไร่ โดยมีแผนจะดำเนินการให้ครบทุกชุมชนในปี 2552

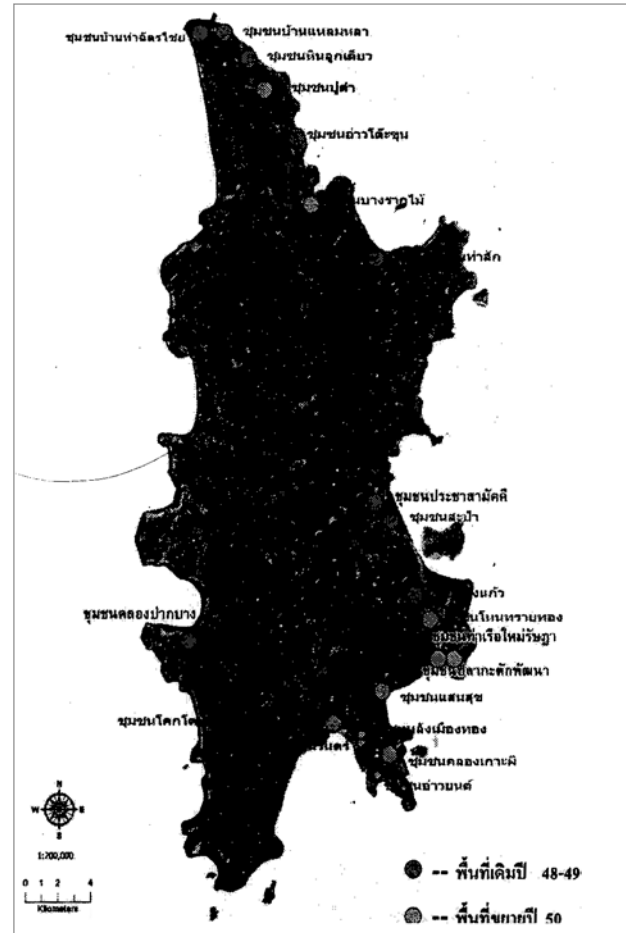

แผนที่แสดงตำแหน่งพื้นที่ที่กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน
จังหวัดภูเก็ต

แผนที่แสดงตำแหน่งพื้นที่อนุรักษ์
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ป่าชายเลน จังหวัดภูเก็ต

บทเรียนที่ได้จากการกระบวนการแก้ไขปัญหา ที่ดินจังหวัดภูเก็ต

1. การจัดกลุ่ม/เครือข่ายชุมชนเป็นหลักในการ
แก้ไขปัญหา จากพื้นที่ประสบภัยสึนามิเดิม ที่การจัดกลุ่ม
องค์กรในแต่ละชุมชนยังไม่ชัดเจน เมื่อประสบปัญหาทำให้
เห็นตัวคนทำงานที่ชัดเจนขึ้น รวมกลุ่มกันแก้ปัญหา และ
การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทำให้มีพลังในการทำงานมาก
ขึ้น สามารถใช้เครือข่ายเป็นองค์กรประสานงานติดต่อกับ
ผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการพัฒนาแกนนำคนทำงานทั้งใน
ส่วนของแนวคิด ทักษะวิธีการทำงาน มีการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้กับพื้นที่อื่นอย่างต่อเนื่อง

2. การขยายเครือข่ายและการจัดระบบการทำงาน
ร่วมกันที่ประสบปัญหาไม่ถึง 10 ชุมชน ได้มีการขยาย
เชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาเดียวกันได้ถึง 30 ชุมชน
อย่างไรก็ตามในด้านการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ที่เป็นเมือง
เศรษฐกิจ พื้นที่ที่มีมูลค่ามหาศาล โดยในส่วนของแกนนำที่
เข้าร่วมอาจมีทั้งผู้ที่เดือดร้อนจริง และผู้ที่เข้าไปบุกรุกใหม่
เครือข่ายจึงต้องมีบทบาทสำคัญในการแยกคนสองกลุ่ม
เพราะไม่เช่นนั้นอาจทำให้ถูกกล่าวหาจากผู้ที่เกี่ยวข้องทำ
ให้เกิดผลเสียต่อภาพรวมของเครือข่าย

3. การทำกิจกรรมพัฒนาด้านอื่นๆ ควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยไม่รอให้ได้ข้อยุติจึงจะไปทำกิจกรรมพัฒนา ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นกิจกรรมที่สะท้อนความมุ่งมั่นในการพัฒนาของชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ การจัดสวัสดิการ การปักเขตที่ดิน และกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ได้แก่ การปลูกป่าชายเลน มีกติกาป้องกันการขยายเพิ่ม รวมทั้งการใช้เงื่อนไขเรื่องกิจกรรมกับชุมชน เช่น ถ้ามีการปักเขตป้องกันการขยายเพิ่มได้ จะมีโอกาสได้รับน้ำ - ไฟ อย่างถูกต้อง

4. การประสานคนทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เครือข่ายคนจนเมืองภูเก็ต ใช้วิธีการทั้งในส่วนของการติดตามต่อเนื่องตามระบบการเจรจาต่อรอง ผลักดันให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด อำเภอ ลงมาทำงานพื้นที่ร่วมกันระหว่างหน่วยงานกับชุมชน รวมทั้งการอาศัยคณะกรรมการจากส่วนกลางเข้าไปร่วมเป็นตัวกลางในการเจรจา การประสานหน่วยงานด้านการพัฒนา ด้านอนุรักษ์ องค์การระหว่างประเทศมาร่วมสนับสนุนการปลูกป่าชายเลนปรับเปลี่ยนจากปัญหาไปสู่การสร้างโอกาสในการพัฒนา

พอช.-CODI

การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากกระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนแออัดและการฟื้นฟูชุมชนผู้ประสบภัยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี 2547 ซึ่งทำให้งานพัฒนาโดยชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดน คือ **ปัตตานี นราธิวาส และยะลา** ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการมีความภาคภูมิใจในงานที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ และการเปิดพื้นที่ทำให้ชุมชนมาร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยตนเองเป็นสำคัญ แต่ปัญหาสำคัญที่เป็นปัญหาที่ต่อเนื่องมายาวนาน ไม่สามารถแก้ไขโดยชุมชนได้ฝ่ายเดียว คือ ปัญหาที่ดินทั้งชุมชนแออัดในเมือง ที่ทำโครงการบ้านมั่นคงหลายแห่งตั้งอยู่ในที่ดินรัฐ เช่น กรมการขนส่งทางน้ำ ฯลฯ หมู่บ้านประมงที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรมหรือที่ดินสาธารณะ รวมทั้งชุมชนในชนบทที่ได้เชื่อมโยงการแก้ไขปัญหาร่วมกัน หลายแห่งอยู่ในพื้นที่ที่มีการกันเขตอุทยาน หรือป่าสงวนทับที่ทำกิน ซึ่งเคยมีการหยิบยกเสนอแผนการแก้ไขปัญหาดินเข้า ครม. แต่ก็ยังมีความคืบหน้า

เมื่อปลายปี 2549 ได้มีชุมชนที่ประสบปัญหาดิน 13 ชุมชน ได้เริ่มจัดทำข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลชุมชน แผนที่ชุมชน (แผนที่ทำมือ) เพื่อที่จะเสนอคณะกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน ศตจ. แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้

งานของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้านที่ดิน ซึ่งพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง หยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง แต่ก็ได้มีการพยายามที่จะนำเสนอ เพื่อให้ได้ข้อสรุปการแก้ไขปัญหาดิน เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ได้ต่อไป ชุมชนจึงได้เสนอไปที่ พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ในฐานะประธานคณะกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภานิติบัญญัติ ซึ่งนำไปสู่การประชุมเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2550 ซึ่งได้มีชุมชนใน 13 พื้นที่ และพื้นที่อื่นที่มีปัญหาดิน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประมาณ 100 คน เข้าร่วมประชุม ซึ่งชุมชนได้มีการจัดทำข้อมูลและแผนที่ทำมือมาในทุกพื้นที่

ประธานกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้แนวทางการแก้ไขปัญหาดินที่จะต้องร่วมกันดำเนินการให้สามารถแก้ปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชนให้ได้ โดยที่ข้อบด้วยกฎหมายถูกต้องและเป็นธรรม ชุมชนต้องจัดทำข้อมูลตามความเป็นจริง และหน่วยงานต้องช่วยกันหาทางคลี่คลายปัญหา

กรณีปัญหาที่น่าสนใจ

13 ชุมชน 2,800 ครัวเรือน แยกได้ดังนี้

1. ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ ได้แก่ หมู่ 5, หมู่ 7, หมู่ 8 ต.โล๊ะจูด อ.แว้ง จ.นราธิวาส และ ต.สะเอ หมู่ที่ 6 อ.กรือป็น จ.ยะลา ซึ่งทั้งหมดเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม อายุชุมชน 60 - 300 ปี รวมผู้เดือดร้อน 252 ครัวเรือน มีการประกาศเขตป่าสงวน ป่าตามมติ ครม. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และสวนป่าทับที่ทำกินและหมู่บ้านที่อยู่อาศัย ไม่มีเอกสารสิทธิ์ บางพื้นที่มี สค.1 และ นส.2 บางส่วน ทำให้ไม่สามารถขอสงเคราะห์ทำสวนยางที่ปลูกมาเดิมเพื่อปลูกใหม่ได้ กลัวถูกเจ้าหน้าที่จับกุม เสนอให้มีการออกเอกสารสิทธิ์ เพื่อจะสามารถอยู่อาศัยทำกินได้อย่างมั่นคง

ซึ่งที่ประชุมมอบหมายให้ฝ่ายปกครอง (ปลัดอำเภอ) ประสานตัวแทนชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และหน่วยงานป่าไม้ที่รับผิดชอบดูแลที่ดินร่วมกัน ตรวจสอบข้อมูลพื้นที่ที่ชาวบ้านได้ทำข้อมูลมาแล้ว เพื่อให้ได้ข้อเท็จ

จริงที่ยอมรับร่วมกัน เสนอแก้ปัญหาเอกสารสิทธิ์ตามข้อเท็จจริง และให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ประสานจัดหาแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมาใช้ประกอบการตรวจสอบข้อมูล

2. พื้นที่ในเขตนิคมสร้างตนเองสุคีริน บ้านน้ำตก หมู่ 5 ต.สุคีริน บ้านน้อมเกล้า หมู่ 12 ต.สุคีริน หมู่ 2 ต.เกียร์ อ.สุคีริน จ.นราธิวาส รวม 500 ครัวเรือน (ที่ป่าสงวน 50 ครัวเรือน) ซึ่งมีทั้งผู้ที่อยู่อาศัยที่อยู่เดิมก่อนประกาศเขตนิคมและผู้ที่นิคมจัดสรรที่ดินให้และผู้ที่ยึดต่อปัญหาสำคัญ คือ ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีปัญหาติดค้างหนี้สิน ทำให้ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินให้ได้ และชาวบ้านต้องการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง แต่ยังมีปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดิน

ซึ่งได้มีมติมอบหมายให้นิคมสร้างตนเองสุคีริน ตรวจสอบข้อมูลร่วมกันชาวบ้านทั้งในส่วนของผู้ที่อยู่อาศัยที่เป็นผู้ครอบครองเดิม กลุ่มที่นิคมจัดสรรให้ และผู้ที่มาซื้อสิทธิ์ต่อ รวมทั้งสถานการณ์เป็นสมาชิกนิคมด้วย และให้มีการจัดกระบวนการวางแผนแก้ไขปัญหาดิน และพัฒนาพื้นที่ร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงาน

3. ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน (สปท.) บ้านปาตาบระ หมู่ 1 ต.ปะเสยะวอ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี จำนวน 160 ครัวเรือน 120 ไร่ ให้เป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมไม่ต่ำกว่า 130 ปี มีผู้ได้เอกสารสิทธิ์เพียงรายเดียว เป็นหมู่บ้านที่มีงานพัฒนาาร่วมกันหลายด้าน เสนอออกเอกสารสิทธิ์รายครัวเรือนและให้ที่ดินมัสยิดมีสถานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งประธานกรรมการฯ จะทำหนังสือถึงสำนักงาน สปท. เพื่อแจ้งให้ สปท.จังหวัด กับ พื้นที่ สปท. ไม่ได้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินออกจากเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อให้กรมที่ดินสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงและดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ตามข้อมูลจริงในพื้นที่

4. ที่ดินในเขตที่กรมการขนส่งทางน้ำรับผิดชอบดูแล ได้แก่ ชุมชนกาแลตาแปและชุมชนโต๊ะกอดอ ต.บางนาถ ชุมชนวัชรภักดี ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส มีผู้อยู่อาศัย 252 ครัวเรือน เป็นชุมชนดั้งเดิมอายุกว่า 100 ปี ใช้เป็นที่อยู่อาศัยสภาพแออัด ได้เข้าโครงการบ้านมั่นคง มีการ

วางแผนปรับปรุงแล้ว แต่ยังมีปัญหาเรื่องการขอตัดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้าเนื่องจากเจ้าหน้าที่กรมขนส่งทางน้ำ ไม่มีอำนาจ การเซ็นอนุญาต ได้เสนอให้ออกเอกสารสิทธิ์แบบโฉนดชุมชน

ที่ประชุมได้มีมติว่าในพื้นที่ที่เป็นน้ำท่วมถึง กรมการขนส่งทางน้ำเป็นผู้ดูแล แต่ถ้าอยู่มาก่อน ก่อน 19 ก.พ.15 ก็สามารถอยู่ต่อไปได้แต่ไม่มีหน้าที่ในการอนุญาต จึงขอให้กรมการปกครองประสานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคในเรื่องการดำเนินการจัดมิเตอร์ไฟฟ้า โดยไม่ต้องให้เจ้าหน้าที่ขนส่งทางน้ำลงนามเอกสาร และให้กันเขตบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนให้ชัดเจน มีระบบการดูแลป้องกันการขยายเพิ่ม จัดปรับผังชุมชนให้มีพื้นที่ส่วนกลาง

นอกจากนั้นเป็นชุมชนที่อยู่ในที่ดินที่ อบจ.ดูแล และชุมชนที่อยู่ในที่ดินหนาแน่น ซึ่งจะขอใช้ที่แปลงว่างของรัฐในการแก้ไขปัญหา

หลังจากที่ได้มีการประชุมประธานคณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสถานิติบัญญัติ ได้แจ้งมติไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้มีการดำเนินการไปเพียงบางหน่วยงาน ในส่วนของเครือข่ายชุมชนก็ได้มีการเดินทางไปปรับปรุงชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการไปในหลายพื้นที่ เช่น ชุมชนตาแลกาแป ส่วนในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีความคืบหน้า แต่ชุมชนก็พยายามเดินทางไปแก้ไขปัญหาที่ดิน และวางแผนการพัฒนาด้านอื่นควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน ดังนี้

1. จัดทำโครงการพัฒนาและแก้ปัญหาที่ดินที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยที่ต่อเนื่องจากพื้นที่แก้ปัญหาที่ดินที่ 3 กรณีคือ

1.1 โครงการพัฒนาในที่ดินนิคมจัดสรรพื้นที่ อ.สุคิริน จ.นราธิวาส ครอบคลุมพื้นที่ 3 หมู่บ้าน คือหมู่ 5 หมู่ 12 ในพื้นที่ ต.สุคิริน หมู่ 2 ตำบลเกียร์ แผนงานพัฒนาครอบคลุมเรื่องการพัฒนาคน กลุ่มสวัสดิการ อาชีพ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน ต้องการแก้ปัญหาเรื่องบ้านพักอาศัยในพื้นที่ตำบลเกียร์ 37 ครัวเรือน การพัฒนาแปลงเกษตรกรรมรวมของหมู่บ้านบนพื้นที่ 35 ไร่ ในตำบลสุคิริน รวมผู้เดือดร้อนจากสมาชิกนิคมและที่ดิน

นิคมทั้ง 3 หมู่บ้าน 290 ครัวเรือน งบประมาณที่เห็นชอบรวม 10,250,000 บาท

1.2 โครงการพัฒนาในพื้นที่ หมู่ 3 ตำบลพ่อมิ่ง อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี ได้รับความเห็นชอบในแผนงานและงบประมาณเพื่อการพัฒนา กลุ่มสวัสดิการ การพัฒนาอาชีพและโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน วงเงิน 2,800,000 บาท ผู้รับประโยชน์ 80 ครัวเรือน ทั้งนี้ชุมชนมีแผนงานในการแก้ไขปัญหาที่ทำกินเพื่อขอใช้ที่สาธารณะจำนวน 100 ไร่ และแผนการซื้อที่ดินจำนวน 30 ไร่เพื่อสร้างที่พักอาศัยในลำดับต่อไป

1.3 โครงการพัฒนาพื้นที่ตำบลลิ๊ะจูด หมู่ 5, 7, 8 ในพื้นที่ป่าสงวน อุทยานแห่งชาติฮาลาบาลา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลาบาลา อ.แว้ง จ.นราธิวาส ซึ่งได้มีการสำรวจข้อมูล ประวัติชุมชน เพื่อเข้าสู่กระบวนการพิสูจน์สิทธิ์ จำนวนผู้เดือดร้อนที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ 498 ครัวเรือน ได้เสนอโครงการปลูกป่าพัฒนาชุมชน กันแนวเขตอุทยาน 8,000 ต้น คณะทำงานฯ เห็นชอบ งบประมาณ 300,000 บาท ตามที่ชุมชนเสนอ

2. การประชุมคณะกรรมการที่ดิน ศจพ.

เป็นการประชุมเพื่อติดตามการดำเนินการตามมติที่เคยประชุมเดือนมกราคม 2550 และเสนอปัญหาของพื้นที่ที่เสนอเข้ามาใหม่ ซึ่งได้ประชุมไปเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2550 ที่ โรงแรมซี.เอส. ปัตตานี ซึ่งมีพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ประธานอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน เป็นประธานการประชุม วาระสำคัญของการประชุมคือ พิจารณาข้อเสนอของชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ดินเนื่องจากการประกาศอุทยานทับที่ทำกินของชาวบ้าน กรณีอุทยานบูโด-สุไหงปาดี ซึ่งคณะกรรมการฯมีมติสำคัญในข้อเสนอต่างๆ ดังนี้

1. ข้อเสนอของชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยขอให้กรมที่ดินในการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินให้กับชุมชนภายในรัฐบาลชุดนี้ ซึ่งคณะกรรมการฯ เห็นชอบและจะเสนอให้กรมที่ดิน เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินอุทยานบูโด-สุไหงปาดี เพื่อออกหนังสือแสดงสิทธิการทำกินในที่ดินโดยถูกต้องตามกฎหมาย

2. ให้ราษฎรตัดต้นยางหมดอายุในที่ดินทำกินของตนเอง เพื่อปลูกทดแทนได้ คณะอนุกรรมการฯ เห็นชอบตามมติ ครม. เมื่อ 23 สิงหาคม 2548 โดยให้ราษฎรที่มีใบแสดงสิทธิ เช่น ใบยืนยัน สค.1 ใบภาษี ใบจอง สามารถตัดต้นยางหมดอายุและปลูกทดแทนได้ ทั้งนี้ในการสำรวจและทำประวัติของชุมชนให้นำหลักฐานที่แสดงสิทธิทำกินและอยู่อาศัยมาก่อนการประกาศอุทยานมาแสดงด้วย

3. ให้เจ้าหน้าที่อุทยาน เข้าร่วมกระบวนการทำงานในการสำรวจ ทำแผนที่ และการพิสูจน์สิทธิร่วมกับชาวบ้าน คณะอนุกรรมการฯ มีมติให้พื้นที่ๆ มีความพร้อมจะเข้าสู่กระบวนการพิสูจน์สิทธิ ให้ดำเนินการสำรวจข้อมูลจัดทำประวัติชุมชน พังที่ดิน การใช้แผนที่ 1 ต่อ 4,000 ให้อุทยานทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยนำฐานข้อมูลและแผนที่เดิมของอุทยานมาเป็นฐาน เพื่อเทียบกับแผนที่มาตรา 1 ต่อ 4000 เพื่อให้การแก้ปัญหาที่ดินดำเนินการอย่างสมบูรณ์ ให้กรมอุทยานเขตครอบแนวเขตรอบที่ดินแปลงใหญ่ ส่วนแปลงย่อยภายในพื้นที่ให้ชุมชนดำเนินการรังวัด สำรวจเมื่อดำเนินการเสร็จแล้วให้อุทยานตรวจสอบและรับรองสำหรับพื้นที่นอกเขตป่าให้อำเภอดำเนินการเพื่อออกเอกสารสิทธิตามขั้นตอน

ในด้านการเสนอเพื่อพิจารณาขอใช้ที่ดินสาธารณะของชุมชนในพื้นที่ ตำบลพ้อมิ่ง อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี จำนวน 100 ไร่ เพื่อเป็นที่ทำกินของชาวบ้านที่เดือดร้อน 80 ครัวเรือน คณะอนุกรรมการฯ ให้ชุมชนทำหนังสือขออนุญาตกับสำนักงานที่ดินจังหวัดเพื่อขอใช้ที่ดินสาธารณะจากที่เคยเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์มาพัฒนาเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชน

ทั้งนี้ กรณีอุทยานบุโตะ-สุโงะปาดีทับที่ทำกินของชาวบ้าน ครอบคลุม พื้นที่ 3 จังหวัด 8 อำเภอ 23 ตำบล ประชาชนที่ได้รับผลกระทบไม่น้อยกว่า 6,915 ครัวเรือน

3. การสนับสนุนการจัดทำแผนที่ทำมือและแผนที่ในระบบดิจิทัล

จากการที่ชาวบ้านได้ทำข้อมูลและแผนที่ทำมือมาแล้ว เห็นร่วมกันว่าควรจะมีการนำเข้าสู่ระบบดิจิทัล โดย

การดำเนินงานด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ซึ่งเป็นระบบที่ช่วยในการจัดทำข้อมูล Digital ที่มีความถูกต้องตรงตามระบบพิกัดภูมิศาสตร์ จากฐานข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมของพื้นที่จริง ซึ่งในครั้งนี้เป็นดำเนินการเพื่อให้ชาวบ้านผู้ประสบปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน สามารถจัดทำข้อมูลแปลงที่ดินของตนเองได้ ในรูปแบบข้อมูล Digital ที่มีการอ้างอิงเชิงตำแหน่งที่ถูกต้อง ดังนั้นจำเป็นจะต้องหาเครื่องมือ หรือโปรแกรมทางด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ที่ง่ายต่อการใช้งานและให้ประโยชน์สูงสุดในการทำข้อมูล Digital แปลงที่ดิน ซึ่งในครั้งนี้นำโปรแกรม Map window GIS เป็น Free ware ที่สามารถสนับสนุนการจัดทำข้อมูลในการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยการนำข้อมูลที่ชุมชนได้จัดทำข้อมูลคร่าวๆ ข้อมูลแปลงที่ดินที่ได้ลงในแผนที่กระดาษ มาตราส่วน 1:4000 แล้วมาเข้าสู่ระบบแผนที่เชิงเลข(digital file) ที่จะใช้เป็นฐานข้อมูลในการแก้ปัญหา ซึ่งรายละเอียดและคุณสมบัติของโปรแกรม Map window GIS นั้นมีดังต่อไปนี้

Map Window GIS

1. Map Window คืออะไร

- 1.1 เป็นซอฟต์แวร์ประเภท Desktop GIS ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในขณะนี้
- 1.2 มีความสามารถในการเรียกชั้นข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์
- 1.3 มีความสามารถในการปฏิบัติการในรูปแบบการเรียกชั้นข้อมูลในเครื่องตัวเอง (Stand alone) หรือผ่านเครือข่าย (Network) ได้
- 1.4 โปรแกรมนี้มีรูปแบบที่ง่ายต่อการใช้งานที่หลากหลาย
- 1.5 เป็นโปรแกรม GIS ประเภทฟรีซอฟต์แวร์แบบเปิดรหัส (Open Source/Free GIS)

2. รูปแบบการทำงานหลักๆ ของ Map Window GIS

- 2.1 ฟังก์ชัน Plugins ซึ่งสามารถพัฒนาฟังก์ชันเฉพาะด้วยภาษา C# หรือ VB Script สนับสนุนการวิเคราะห์ต่างๆ ได้อย่างอิสระ

1.2 ฟังก์ชัน Plug-ins พื้นฐานในการทำงาน
ด้านGIS เช่น การเพิ่มข้อมูล การแก้ไข
ข้อมูลได้ทั้งรูปแบบข้อมูล Vector, Raster
และImage

ภาพถ่ายทางอากาศ ข้อมูลภาพถ่ายดาว
เทียม เป็นต้น

3. การสนับสนุนรูปแบบข้อมูลของโปรแกรม

3.1 ข้อมูลเชิงเส้น (Vector) ได้แก่ ข้อมูลเส้น
จุด และวงรอบปิด
3.2 ข้อมูลเชิงกริด (Raster) ได้แก่ ข้อมูล

4. Project การทำงาน

4.1 การปฏิบัติการในโปรแกรมควรมีการบันทึก
ชื่องานของตัวเองไว้ด้วยทุกครั้ง
4.2 โปรแกรมจะมีการเรียกชื่อในการทำงาน
ที่ได้บันทึกไว้เก็บเป็นชุดการทำงานไว้
4.3 ข้อสังเกตไฟล์ที่ได้มีการบันทึกไว้ จะเป็น
นามสกุล*.mwprj

ความคืบหน้าของการฝึกอบรมการใช้โปรแกรม Map window GIS
โครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี

พื้นที่ดำเนินการนำร่องที่มีภาพถ่ายดาวเทียม

ที่	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล
1	นราธิวาส	บาเจาะ	- ปะลุกาสาเมาะ - บาเราะเหนือ - กาเยาะมาดี - สุโปะสาวอ
		สุคีริน	- เกียร์ - สุคีริน
		ศรีสาคร	- ศรีบรรพต
		แว้ง	- โล๊ะจูด
2	ปัตตานี	เมือง	- บานา - ดันหยงลุโล๊ะ

ระยะเวลาในการฝึกอบรม

ครั้งที่ 1 : วันที่ 8-9 ตุลาคม 2550 ณ ศูนย์ฝึก
อบรมคอมพิวเตอร์ สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน จังหวัด
ปัตตานี

ครั้งที่ 2 : วันที่ 18 - 19 ตุลาคม 2550 ณ อาคาร
เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา ต.ปาลูกาสาเมา อ.บาเจาะ
จ.นราธิวาส

ฝึกปฏิบัติการทำแปลงที่ดิน
จากภาพถ่ายทางอากาศ

ฝึกปฏิบัติการนำเข้าสู่ข้อมูลเชิงบรรยาย
ของแปลงที่ดิน

การทำแผนที่ทำมือโดยชาวบ้าน
ในพื้นที่ ต.ปาลูกาสาเมา

การทำแผนที่แปลงที่ดินเชิงเลข (Digital Map)
ต.ปาลูกาสาเมา ต.กาเยาะมาตี และ
ต.บาเรเหนือ เมื่อวันที่ 18-19 ตุลาคม 2550
ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา
ต.ปาลูกาสาเมา อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส

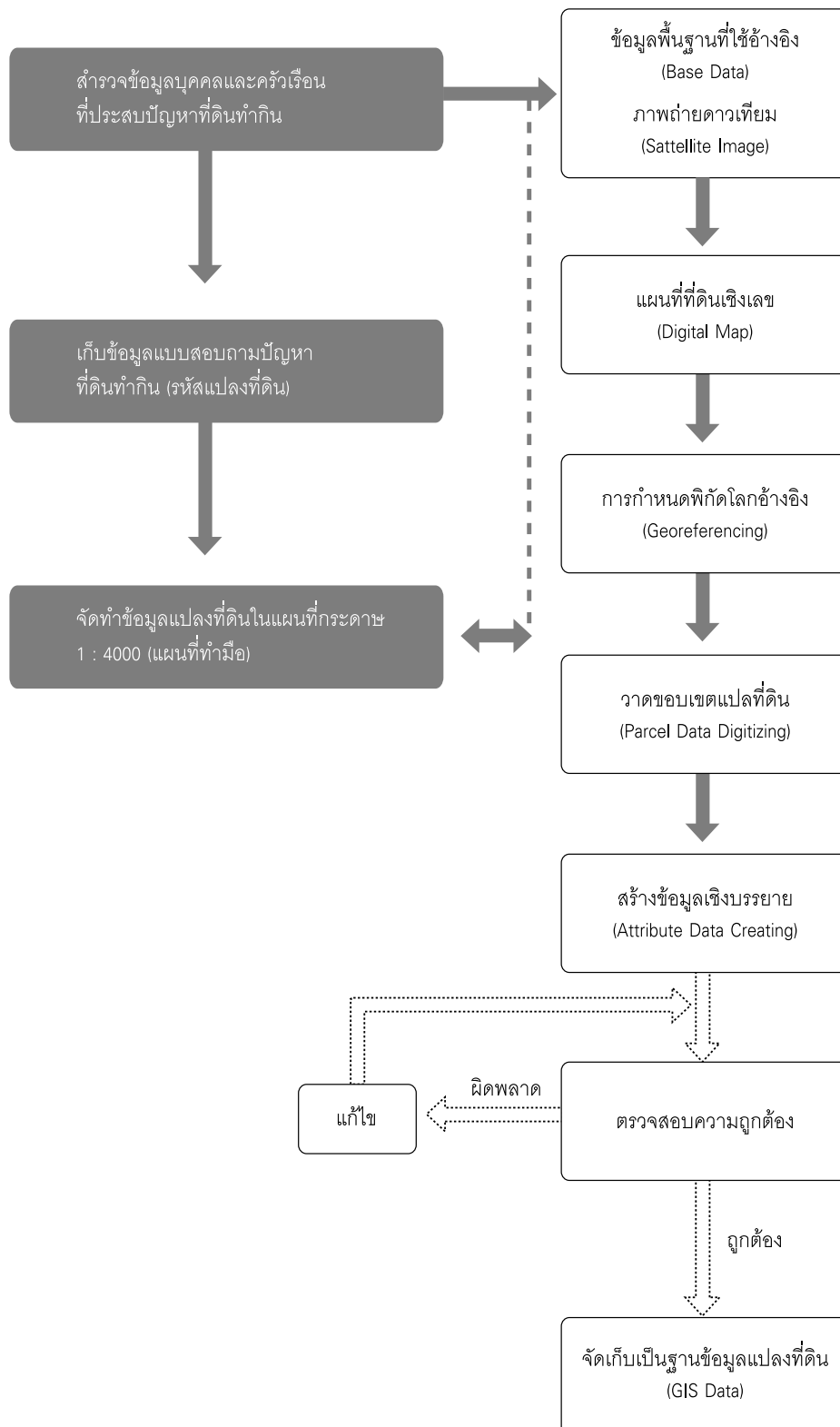
จากขั้นตอนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเป็นในส่วน
ของการใช้โปรแกรม Map Window GIS เพื่อการทำข้อมูล
แปลงที่ดิน (Parcel Data) ซึ่งจากการอบรมให้ตัวแทนชาว
บ้าน มาแล้ว 2 ครั้ง เห็นได้ชัดว่าชาวบ้านมีความมุ่งมั่นใน
การเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติการทำข้อมูลแปลงที่ดิน เนื่อง
จากภาพถ่ายดาวเทียมที่ได้มาชัดเจน เมื่อเข้าสู่กระบวนการ
การจัดทำด้วยโปรแกรมแล้วนั้น ทำให้ชาวบ้านเกิดการ
เรียนรู้และมีความตื่นตัวที่จะทำการนำเข้าสู่ข้อมูลในพื้นที่
ของตน ซึ่งกระบวนการที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมนี้นำมาซึ่ง
ความยั่งยืนในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และนำไปสู่
การเรียนรู้เพื่อการบูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบ ใน
ลำดับต่อไป

แผนที่ทำมือโดยชาวบ้าน ต.ปาลูกาสาเมา

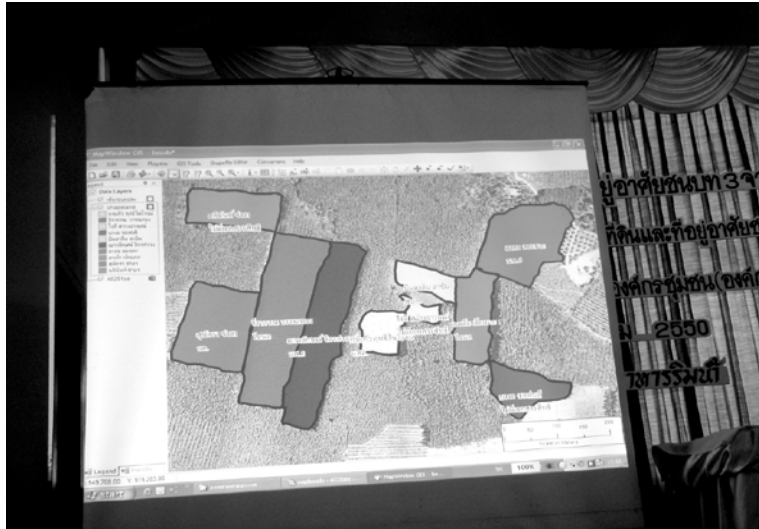

ขั้นตอนการดำเนินงานสำหรับการสร้างข้อมูลแปลงที่ดิน
(Parcel Data)

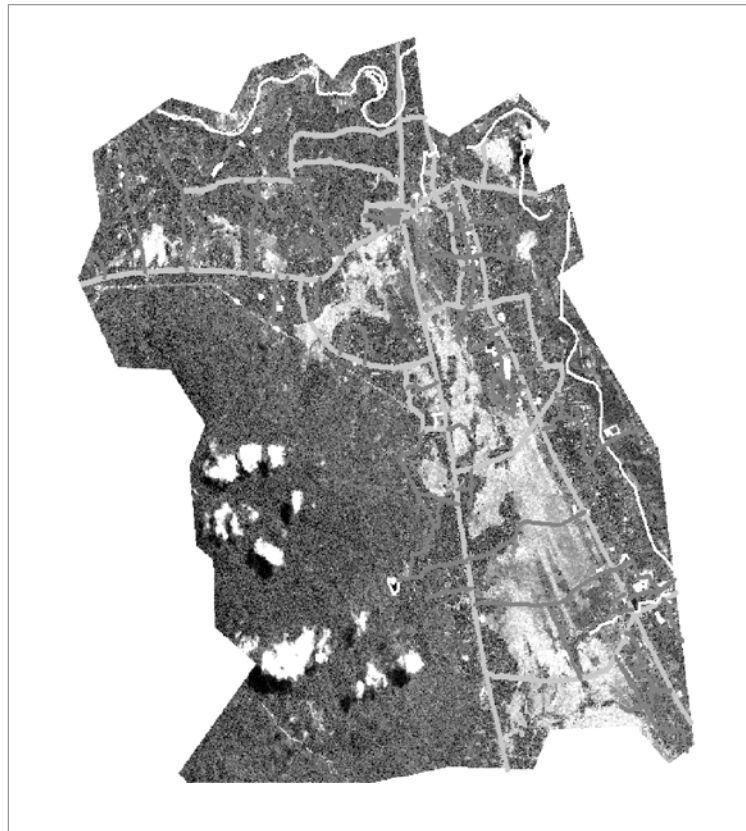

แปลงที่ดินในรูปแบบ Digital
จากโปรแกรม Map Window

ถนน, ทางน้ำ Digital
จากโปรแกรม Map Window

พอช.-CODI

กรณีตัวอย่าง :
การแก้ไขปัญหาที่ดินพื้นที่นิคมจัดสรร

อ.สุคีริน จ.นราธิวาส

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร เรียบเรียง

ข้อมูลทั่วไป

อำเภอสุคีริน ในปัจจุบันประกอบด้วย 5 ตำบล คือ ตำบลภูเขาทอง ตำบลสุคีริน ตำบลร่มไทร ตำบลมาโมง และตำบลเกียร์ มีพื้นที่นิคมจัดสรร ราษฎรที่อาศัยมีทั้งสมาชิกนิคมและที่อาศัยในที่ดินเดิม

ก่อนประกาศนิคมสร้างตนเองก่อนปี 2474 สุคีรินเคยเป็นพื้นที่ๆ ได้รับการสัมปทานเหมืองแร่ทองคำ จึงมีราษฎรอพยพเข้าไปทำงานในเหมืองแร่เป็นจำนวนมาก ในขณะนั้นทางราชการได้จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอบาโจและถูกยกเลิกในเวลาต่อมา

24 เมษายน 2506 กรม ได้มีมติให้กรมประศาสน์การกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งนิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ จ.นราธิวาส เพื่ออพยพราษฎรที่มีฐานะยากจนและไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง จากทั่วทุกภาคของประเทศ เข้ามาประกอบอาชีพ ในกลุ่มพื้นที่ 2 อำเภอ คือ อำเภอสุคีริน และอำเภอจะแนะ จ.นราธิวาส เนื้อที่ประมาณ 510,000 ไร่ และมีประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดนราธิวาสเมื่อ 16 ธันวาคม 2517

สภาพปัญหา

โดยภาพรวมของราษฎรในพื้นที่นิคมจัดสรร มีปัญหาเรื่องที่ดินนิคม ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินไม่เพียงพอ และปัญหาของกลุ่มคนที่อยู่ในที่ดินเดิมแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ หรือมีที่ทำกินแต่ไม่มีที่อยู่อาศัย เป็นต้น ในปัจจุบันมีการประสานงานเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาที่ดิน ที่อยู่อาศัย ร่วมกันของชาวบ้านจาก 4 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลเกียร และตำบลสุคริ

ประชาชนร่วมกับแก้ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย

- ปลายปี 2548 เกิดน้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคใต้ รวมทั้งพื้นที่ในอำเภอสุคริ ทั้ง 4 ตำบล มีบ้านเรือนพังเสียหาย 48 หลังคาเรือน ได้รับงบประมาณจาก พอช. เพื่อซ่อมแซมบ้านที่เสียหายดังกล่าว
- ต้นปี 2549 มีการจัดประชุมชาวบ้านที่เดือดร้อนเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย จัดกระบวนการออมทรัพย์ ในพื้นที่ตำบลสุคริ ตำบลเกียร ประชาชนสนใจเข้าร่วมกว่า 400 ครอบครัว เงินออม มากกว่า 1,000,000 บาท
- ปลายปี 2549 มีการสำรวจข้อมูลครัวเรือนจัดทำประวัติชุมชน ผังชุมชน แผนที่ทำมือ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่ดิน มีผู้เข้าร่วมกระบวนการ 429 ครอบครัว
- ต้นปี 2550 (26 มกราคม) มีการสัมมนาเพื่อนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาที่ดินต่อประธานกรรมการการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ร่วมกับปัญหาที่ดินอื่นๆ จำนวน 13 กรณี ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้กลุ่มราษฎรที่อยู่ในที่ดินจัดสรร ได้มีข้อเสนอให้นิคมเร่งออกใบอนุญาตหรือเอกสารสิทธิ์ให้กับราษฎรที่อยู่มาก่อนและสมาชิกนิคมที่ชำระหนี้หมดแล้ว ที่ประชุมมีมติให้นิคมดำเนินการตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชาวบ้านทุกกลุ่มในพื้นที่ คือกลุ่มที่อยู่มาก่อนนิคมจัดสรร กลุ่มที่เป็นสมาชิกนิคม และกลุ่มที่มาซื้อสิทธิ์ต่อจากคนอื่นภายหลัง

การพัฒนาที่มากกว่าเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย

นอกจากการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยแล้ว ชุมชนยังมีการพัฒนาด้านอื่นๆ เพื่อดูแลตนเองในชุมชน ได้แก่

พื้นที่ตำบลเกียร มีการจัดตั้งคณะทำงานพัฒนาภายในชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบของกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มร้านค้าสวัสดิการชุมชน กลุ่มสตรี เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชน ในด้านกลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันมีสมาชิก 74 คน เงินออม 43,113 บาท ระบบการออมมีหลายประเภท เช่น ออมเพื่อบ้าน 500 บาทต่อเดือน ออมเพื่อสะสม 100 บาทต่อเดือน ออมเพื่อเพื่อสวัสดิการวันละบาท ฯลฯ มีเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา จากหมู่ 2 จำนวน 134 ครัวเรือน เป็นชาวไทยพุทธร้อยละ 55 ไทยมุสลิมร้อยละ 45% ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนและรับจ้าง มีปัญหาเรื่องที่ดินและที่ดินนิคม 20 ครัวเรือน พื้นที่ 347 ไร่ สมาชิกในที่ดินเดิมที่ไม่ได้ที่ดินนิคม แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จำนวน 77 ครัวเรือน พื้นที่ 1,636 ไร่ มีที่ทำกินแต่ไม่มีที่อยู่อาศัยจำนวน 37 ครัวเรือน รวมที่ดินนิคมทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย 875,329 บาท

แนวทางการพัฒนาของชุมชนเน้นเรื่องการพัฒนาคน การสร้างความเข้มแข็ง กลุ่ม/องค์กรการพัฒนาเรื่องอาชีพ การพัฒนาเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย ปัจจุบันกำลังดำเนินการจัดซื้อที่ดินจำนวน 10 ไร่ เพื่อสร้างบ้านพักอาศัย ให้กับผู้เดือดร้อน 37 ครัวเรือน พร้อมการพัฒนาสาธารณูปโภค

แผนพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเสริมสร้างอาชีพ การแก้ปัญหาเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย ในพื้นที่ตำบลเกียร หมู่ 2 ได้รับการอนุมัติงบประมาณภายใต้โครงการพัฒนาความเข้มแข็งเสริมสร้างสันติสุข 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้วงเงิน 4,690,000 บาท

พื้นที่ตำบลสุคริ ราษฎรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 70 ศาสนาพุทธร้อยละ 40 มีผู้เข้าร่วมกระบวนการ

พัฒนาจากหมู่ 1 หมู่ 5 และหมู่ 12 จำนวน 179 ครัวเรือน
จำนวน 636 คน เนื้อที่รวม 3,180 ไร่ เป็นสมาชิกที่ดินเดิม
ติดหนี้สิน และมีเอกสารสิทธิ์ จำนวน 159 ราย ไม่มีที่
ทำกินและไม่มีที่อยู่อาศัย 20 ครัวเรือน

ที่นี่มีการจัดตั้งคณะทำงานพัฒนาของชุมชนเช่น
เดียวกับตำบลเกียร์ มีระบบการออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย
ออมเพื่อการสะสม และสวัสดิการ ปัจจุบันมียอดเงินออม
1,380,000 บาท จากสมาชิก 270 คน แผนงานพัฒนาเพื่อ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านพัฒนากลุ่ม องค์การ
เสริมสร้างอาชีพและพัฒนาเรื่องที่ดินทำกิน ได้รับการอนุมัติ
งบประมาณภายใต้โครงการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเสริมสร้าง
สันติสุข 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว 5,565,000 บาท

ได้แก่ แผนการจัดซื้อที่ดิน จำนวน 35 ไร่เพื่อเป็นแปลง
เกษตรรวมของหมู่บ้าน ให้ผู้เดือดร้อน 20 ครัวเรือนเบื้องต้น
ได้เข้าทำกินก่อน

ในด้านการประสานงานเพื่อการพัฒนาและแก้
ปัญหาเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัยทั้ง 2 ตำบล ผู้นำชุมชนได้
ประสานงานกับอำเภอสุคีริน นิคมในพื้นที่ และสถาบัน
พัฒนาพัฒนาองค์กรชุมชน ตลอดมาในช่วง 1 ปีเต็ม ที่ได้
ดำเนินการเรื่องดังกล่าว โดยสรุปพื้นที่ 4 หมู่บ้านในตำบล
เกียร์และตำบลสุคีริน จะเป็นพื้นที่นำร่องในการจัดทำข้อมูล
และเร่งรัดการออกใบอนุญาตและหรือเอกสารสิทธิ์ เพื่อแก้
ปัญหาที่ดินทำกิน ที่ดินอยู่อาศัยต่อไป

พอช.-CODI

โครงการฟื้นฟูที่รกร้างเพื่อปลูกป่าลมพรุ้งชัย

๓.ท่าเรือ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช

สภาพทั่วไป

ชาวบ้านที่ร่วมโครงการ มีที่อยู่อาศัยในต.ท่าเรือ อ.เมือง แต่ที่ดินมหาากินพื้นที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 3, 7, 8 ต.ช้างซ้าย อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช มีขนาดพื้นที่โดยประมาณ 3,800 ไร่สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขังในฤดูฝน และแห้งในฤดูแล้ง เจ้าของพื้นที่ส่วนใหญ่ 90% เป็นของชาวบ้าน ต.ท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช เพราะเมื่อก่อน ต.ช้างซ้ายเป็นส่วนหนึ่งของ อ.เมือง มีสมาชิก จำนวน 196 ครอบครัว และชาวบ้านบางส่วนอยู่ในตำบลช้างซ้าย

ความเป็นมาของโครงการ

พื้นที่ต.ท่าเรือ อ.เมือง (ถนนลายนครศรีฯ-สงขลา) มีประชากรอาศัยหนาแน่น โดยส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา และรับจ้างทำงานในเมือง

ในปี 2497 - 2498 เกิดไฟไหม้ป่าพรุข้างซ้ายเป็นเวลานาน ซึ่งด้านหลังหมู่บ้านใน ต.ท่าเรือ (ลึกลงไป 1,000 เมตร ยาวมากกว่า 5 กม.) หลังไฟสงบ ชาวบ้านได้จับจองและทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ขุดบ่อปลา การเพาะปลูกได้ผลบ้างตามสภาพแวดล้อม เพราะป่าพรุบางปีมีน้ำท่วมขัง ในปี 2498 ได้มีการสำรวจออก ศค.1 ปี 2520 ได้ออก ศค.2 จากกรมที่ดิน เพื่อใช้สิทธิในพื้นที่ ม.3, 7 และ 8 ต.ข้างซ้าย อ.เมือง และเสียภาษีบำรุงท้องที่ให้กับ อ.เมืองตลอดมา และต่อมา ต.ข้างซ้าย ก็แยกเป็นของ อ.พระพรหม จึงทำให้เจ้าของพื้นที่อยู่ใน ต.ท่าเรือ อ.เมือง แต่ที่ดินทำกินอยู่ใน ต.ข้างซ้าย อ.พระพรหม และชาวบ้านก็ยังเสียภาษีบำรุงท้องที่มาโดยตลอด จนถึงปี 2543 อบต.ข้างซ้าย ต้องการขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะโดยการปักป้ายติดประกาศไว้ในพรุข้างซ้ายทุกทิศทั้ง 4 ทิศ และยกเลิกการเก็บภาษีจากชาวบ้าน จึงได้มีการคัดค้านจากชาวบ้านจนเกิดการต่อสู้ระหว่าง อบต.ข้างซ้าย กับชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านลงไปทำมาหากินในที่ของตนเองก็ต้องถูกจับ จึงได้มีการเรียกร้องให้ออกเอกสารสิทธิให้แก่ชาวบ้านโดยได้รับการสนับสนุนจาก พอช. ให้คำปรึกษาและการประสานงานกับส่วนราชการ และเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและอยู่อาศัยกับขบวน ศตจ.ปชช. จังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าร่วมแก้ไขจัดรวบรวมเอกสารข้อมูลและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในที่สุดผู้ว่าราชการจังหวัดก็ได้สั่งให้มีการพิสูจน์สิทธิ จนถึงวันที่ 15 มกราคม 2550 ชาวบ้าน ต.ท่าเรือ ผู้ที่มีที่ดินอยู่ใน ม.3, 7 และ 8 ทุกคนได้รับเอกสารสิทธิในที่ดินทุกคน จำนวน 800 กว่าแปลง ยกเว้นบางคนที่มีผู้คัดค้าน

การบริหารจัดการ โครงสร้าง วิธีการทำงาน

- จัดตั้งสหกรณ์ ขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ปลูกปาล์มน้ำมันข้างซ้าย จำกัด เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2549 มีเขตบริการ 2 ตำบล คือ ต.ท่าเรือ และ ต.ข้างซ้าย มีสมาชิกในปัจจุบัน 203 คน สมาชิกทุกคนมีเงินออมวันละ 5 บาท ทุกวันที่ 10 ของทุกเดือน ก็จะนำเงินมาฝากเป็นเงินหุ้นบ้างเงินฝากออมทรัพย์บ้าง

- การจัดการเกี่ยวกับโฉนดที่ดินให้สมาชิกสหกรณ์ที่มีที่ดินทำกินอยู่ในพรุข้างซ้าย นำโฉนดมาฝากไว้กับสหกรณ์ เพื่อป้องกันการซื้อขาย และที่ดินเปลี่ยนมือ

- ของบประมาณ งบชี้อีโอ จากจังหวัด เพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน ใต้บ่อกุ้ง พร้อมพันธุ์ปาล์ม แต่ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมขัง จึงต้องขุดยกบ่อเพื่อยกคันให้สูงขึ้น ชาวบ้านจึงต้องใช้งบประมาณของตนเองสมทบและบุดหนุนจาก พอช. มาสมทบขุดยกบ่อให้กับชาวบ้านไร่ละ 2,000 บาท คนละไม่เกิน 10 ไร่

- ได้รับงบประมาณอุดหนุนจาก พอช. และ อบจ. เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน คือ สร้างถนน จัดสร้างสำนักงานและศูนย์เรียนรู้ สมทบขุดยกบ่อปลูกปาล์มน้ำมันให้แก่ชาวบ้าน ขุดสระเพื่อเลี้ยงปลา ใช้น้ำในการเพาะปลูก และยกคันดินขึ้นในสูงเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย

- ขุดลอกคลองบางคุระ และคลองบางไทร เพื่อให้ระบายน้ำได้เร็วขึ้นในช่วงฤดูฝน โดยใช้งบประมาณจากชลประทานขณะนี้ขุดลอกแล้วเสร็จบางส่วน

กระบวนการดำเนินโครงการ

- การรวมกลุ่มองค์กร ชาวบ้านได้เริ่มรวมกลุ่มต่อสู้เรียกร้องสิทธิและรวมกลุ่มพิสูจน์สิทธิโดยแบ่งเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้ต่อสู้ข้อมูลเอกสารได้ จึงได้ข้อสรุปว่าเป็นที่ชาวบ้าน จึงมีการจัดกลุ่มย่อยดูแลกันมาต่อเนื่อง และมีการรวมกลุ่มจัดตั้งสหกรณ์

- ที่ดินที่นำมาเข้าร่วมโครงการจำนวน 3,800 ไร่ สมาชิกเข้าร่วม 196 ราย เป็นผู้ที่อยู่อาศัย ต.ท่าเรือ และ ต.ข้างซ้าย ที่มีที่ดินทำกินในพรุอยู่แล้ว โดยครอบครัวละ 10 - 60 ไร่ เฉลี่ย 20 ไร่ โดยสมาชิกได้ตัดที่ดินของตนเองให้ใช้พื้นที่ส่วนกลางรวมประมาณ 30 ไร่

- แผนการพัฒนาที่ดินได้จัดทำแผนพัฒนาโดยใช้ปลูกปาล์มน้ำมัน (ที่ดินเบรียวเหมาะกับการปลูกปาล์มน้ำมัน) และเสนอขอกู้ว่า CEO ปลูกปาล์มครอบครัวละ 20 ไร่ พร้อมพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ระบบน้ำ เป็นพื้นที่เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และปลูกสร้างบ้านที่อยู่อาศัย

- ได้สนับสนุนงบประมาณ จำนวน 8,983,600 บาท ในการจัดทำโครงการฟื้นฟูที่รกร้างเพื่อปลูกปาล์ม น้ำมันบ้านพรุข้างซ้าย จำนวน 196 ครอบครัวย

การเปลี่ยนแปลง พลที่เกิดขึ้น ปริมาณ คุณภาพ

- ได้ข้อยุติ เรื่อง การพิสูจน์สิทธิ์ที่ดิน และได้รับโฉนดที่ดินเรียบร้อยแล้ว โดยมีพิธีมอบเมื่อวันที่ 15 ม.ค. 50 และจัดพื้นที่บางส่วนไว้รองรับคนจนที่จดทะเบียนปัญหาที่อยู่อาศัยใน ต.ท่าเรือ โดยได้รับการบริจาคเป็นพื้นที่ดังกล่าว 15 ไร่

- หลังจากชาวบ้านได้รับโฉนดที่ดิน 15 มกราคม 2550 แล้วเกิดฝนตกไม่สามารถลงไปปรับปรุงพื้นที่ได้ จนถึงเดือนเมษายน 2550 ฝนแล้ง น้ำแห้ง จึงได้ทำการขุดยกร่องเพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน ปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันแล้วประมาณ 1,200 กว่าไร่ โดยได้รับเงินอุดหนุนสมทบเพื่อขุดยกร่องจาก พอช. ไร่ละ 2,000 บาท คนละไม่เกิน 10 ไร่ ได้รับเงินสมทบและพันธุ์ปาล์มน้ำมันจากงบซื้อโอพร้อมเมล็ดพันธุ์พืช

- จัดตั้ง “สหกรณ์ปลูกปาล์มน้ำมันข้างซ้ายจำกัด” ขึ้นเป็นองค์กรบริหารจัดการมีการออมทรัพย์ต่อเนื่อง มีระบบป้องกันการเปลี่ยนมือที่ดิน โดยให้จัดเก็บโฉนดไว้ที่สหกรณ์ และประสานกับเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดว่าถ้าหากมีรายไหนไปทำสัญญาซื้อขายให้แจ้งให้สหกรณ์ทราบ เพื่อสหกรณ์จะได้จัดซื้อไว้และจัดสรรให้คนจนที่ไม่มีที่ทำกินต่อไป

- สหกรณ์มีเงินหุ้น และเงินฝากออมทรัพย์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยสมาชิกจะนำเงินหุ้นและเงินฝากออมทรัพย์มาฝากไว้กับสหกรณ์ในวันที่ 10 ของทุกเดือน

- ชาวบ้านที่อยู่ในตำบลท่าเรือมีงานทำจากการปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้นจากการรับจ้างปลูกปาล์มน้ำมัน รับจ้างตัดหญ้า การปลูกพืชผักบนคันร่องปาล์ม ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น

- รัฐโดย อบต. ข้างซ้าย จัดเก็บภาษีได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและเก็บภาษีได้เพิ่มมากขึ้นจากเดิม ทำให้รัฐมีรายได้จากภาษีเพื่อนำไปพัฒนาประเทศได้มากขึ้น

- ชาวบ้านได้กันที่ดินส่วนของตนไว้ตัดเป็นถนนแยกออกเป็นโฉนดของตนเอง ขนาดกว้าง 12 เมตร เพื่อใช้เป็นเส้นทางโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อหลีกเลี่ยงผลผลิตจากปาล์มน้ำมันขึ้นสู่ถนนหลักในอนาคต

การเชื่อมโยงกับกิจกรรมของชุมชน และการพัฒนาอาชีพ

- เชื่อมโยงกับกลุ่มเลี้ยงโค นำปุ๋ยจากมูลโคมาใส่ต้นปาล์มช่วยให้กลุ่มเลี้ยงโคมีรายได้ส่วนผู้ที่ปลูกปาล์มก็ได้ปุ๋ยราคาถูก

- มีการเชื่อมโยงกับสหกรณ์จังหวัดอยู่ตลอดเวลา รายงานการเงินทุกเดือน รายชื่อสมาชิกที่ปลูกปาล์มแล้วให้สหกรณ์จังหวัดทราบ เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือชาวบ้านต่อไป

- ชาวบ้านในชุมชนมีงานทำเพิ่มขึ้น เช่น รับจ้างขุดหลุมปลูกปาล์ม รับจ้างตัดหญ้าในแปลงปาล์มบางแปลง ที่เจ้าของไม่สามารถทำด้วยตนเองได้ และชาวบ้านสามารถตัดหญ้าในแปลงปาล์มใช้เลี้ยงวัวได้

- สนับสนุนให้ชาวบ้านทำการเกษตรบนคันร่องปาล์มในขณะที่ปาล์มยังเล็กอยู่ เช่น ปลูกถั่ว พริก ฯลฯ และเลี้ยงปลาในคูร่องสวนที่ขุดขึ้น

- ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมอบรมเกี่ยวกับการจัดการสวนปาล์มโดยเกษตรและสหกรณ์จังหวัด, สหกรณ์จังหวัดและบริษัทปาล์มน้ำมัน เป็นผู้จัดขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกปาล์ม การจัดการสวนปาล์ม เช่น การใส่ปุ๋ย การป้องกันและกำจัดศัตรู และรักษาโรคที่เกิดขึ้นกับปาล์ม

- ติดต่องานประสานงานกับสหกรณ์ปลูกปาล์มน้ำมันที่อยู่ใกล้เคียง เช่น สหกรณ์ปลูกปาล์มน้ำมันนครศรีธรรมราช สหกรณ์ปลูกปาล์มน้ำมันลุ่มน้ำปากพนัง เพื่อหาแนวทางที่จะพัฒนาสหกรณ์หาแนวทางที่ช่วยเหลือเพื่อนสมาชิก และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยได้รับความร่วมมือและได้รับคำปรึกษาจากสหกรณ์จังหวัด

ปัญหาและการแก้ไขปัญหา

ปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝนเป็นระยะเวลายาวนาน อาจทำให้เกิดปัญหากับต้นปาล์มอ่อนอาจตายได้ การแก้ไขปัญหโดยการติดต่อประสานงานกับชลประทาน เพื่อขุดลอกคลองเพื่อระบายให้น้ำไหลเร็วขึ้น และยกร่องยกระดับคันร่องให้สูงขึ้นหลังจากน้ำลดก็จะขังอยู่ในร่องช่วยเก็บกักน้ำไว้ในฤดูฝนหลังในหยุดตกอีกด้วย

ปัญหาดินพรุเป็นดินเปรี้ยว ต้องปรับสภาพดินให้ดีขึ้นโดยการหว่านโคโลไมท์ หรือหินร็อกฟอสเฟตในหลุมก่อนปลูกปาล์ม การแก้ไขปัญหโดยการติดต่อกับสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดชอหินร็อกฟอสเฟตและเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสด ซึ่งขณะนี้ได้ดำเนินการติดต่อ และส่งรายชื่อผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือไปยังสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดแล้ว

ปัญหาหนูกัดกินต้นปาล์มอ่อน เป็นการทำลายต้นปาล์มที่ป้องกันและแก้ไขปัญหาค่อนข้างยาก จึงรณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยกันดักด้วยกรงดักหนู เบ็ดด้วยยาเบื่อหนู และทำให้โคกสวนโหลงเตียนอย่าให้รก ก็เป็นการแก้ปัญหการทำลายจากหนูให้ลดน้อยลงได้มาก

ปัญหาชาวบ้านขาดเงินทุนในการบำรุงรักษาดต้นปาล์ม เช่น ค่าปุ๋ย ค่าอุปกรณ์ ค่าเครื่องตัดหญ้า ค่ายาป้องกันและรักษาโรคที่เกิดขึ้น แก้ไขปัญหาโดยติดต่อประสานงานกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อหาแหล่งเงินกู้ให้กับชาวบ้าน หรือคณะกรรมการสหกรณ์นำโฉนดที่ดินไปจำนองกับธนาคารและกู้ร่วมกันซึ่งจะได้เป็นเงินกู้จำนวนมากเสียดอกเบี้ยถูกกว่ากู้เป็นรายบุคคล และนำเงินนั้นมาให้ชาวบ้านซึ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์กู้อีกหนึ่ง การจัดทำมีร้านค้าสหกรณ์เพื่อจำหน่ายสิ่งที่จำเป็นในการปลูก และบำรุงรักษาปาล์มให้แก่สมาชิก

สิ่งที่กลุ่มและชุมชนทำต่อไป

จัดหาที่ 15 ไร่ เพื่อจัดให้เป็นที่อยู่อาศัยของคนจน คนละ 1 ไร่ ซึ่งขณะนี้ติดต่อผู้บริจาคได้แล้วและกำลังดำเนินการอยู่ หลังจากได้ที่แล้วก็จะคัดเลือกคนจนลงไปอยู่ในพื้นที่ พร้อมขอรับสินเชื่อจาก พอช. เพื่อใช้สร้างบ้านให้เขาอยู่ต่อไป

จัดสร้างศูนย์เรียนรู้และสำนักงานสหกรณ์ในพื้นที่ได้รับบริจาคจากชาวบ้าน ซึ่งขณะนี้ได้อินโหนดเป็นของสหกรณ์เรียบร้อยแล้ว โดยได้รับเงินอุดหนุนจาก พอช. 900,000 บาท

จัดสร้างโครงสร้างพื้นฐาน คือ ถนน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะถ้าหากไม่มีถนน การลำเลียงผลปาล์มน้ำมันในอนาคตก็ทำไม่ได้ โดยสร้างถนนเลียบบคลอง 2 สาย จากถนนเก่าที่มีอยู่แล้วและถนนตัดใหม่ที่ชาวบ้านกันพื้นที่ไว้แล้ว ก่อนออกโฉนด โดยได้รับเงินอุดหนุนจาก พอช. เป็นค่าทำถนนพร้อมคูน้ำ ขนาด 9,000 ม. x 12 ม. ใช้งบประมาณ 1,850,000 บาท และถมหินคลุกบดอัด 1,620,000 บาท

สร้างบ่อบล็อกร ข้ามคลองบางครุ 3 จุด เพื่อใช้เป็นทางข้ามคลองแทนสะพาน เพื่อให้รถแล่นผ่านได้ โดยใช้งบประมาณจากกรมชลประทาน

จัดทำธุรกิจของสหกรณ์ให้ครบวงจร มีเงินทุน มีการออมเงินฝาก มีร้านค้าสหกรณ์เพื่อจำหน่ายสินค้าเกี่ยวกับการทำสวนปาล์มให้แก่สมาชิก

หาแหล่งเงินทุน เพื่อสร้างลานเก็บซื้อผลปาล์ม น้ำมันในอนาคต

ผู้ประสานงาน

นายประยุทธ์ วรรณพรหม

130 ม.11 ต.ช้างซ้าย อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช โทร. 086-276-2861

นายวิโรจน์ หนูแก้ว โทร. 087-264-9334

พอช.-CODI

แหล่งเงินทุนของชุมชนกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน ชุมชนบ้านสระพัง

ต.เสาชิง อ.ร้อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช

ศราวุธ สมพูนธ์ เรียบเรียง

สภาพทั่วไป

บ้านสระพัง หมู่ที่ 2 ต.เสาชิง อ.ร้อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช ระหว่าง กม.15-16 ทางหลวง 403 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ บนเนื้อที่ 1,600 ไร่ ซึ่งประชาชนครอบครองทำมาหากินมาตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา ในปัจจุบันมี ประชากรในพื้นที่ 196 ครัวเรือน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีวัด, ศูนย์เด็กเล็ก (ที่ 1 ของอำเภอ), โรงเรียนระดับประถมศึกษา (ในพระบรมราชูปถัมภ์), โรงเรียนระดับ มัธยมศึกษา, สถานีอนามัย (ที่ 3 ของจังหวัด), ที่ทำการ อบต. โดยชาวบ้านในพื้นที่ให้ ความร่วมเป็นอย่างดี

การพัฒนาแหล่งทุนของชุมชน

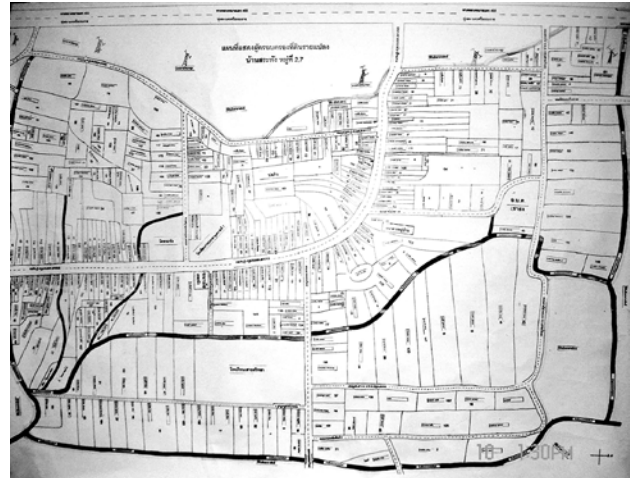
พ.ศ. 2544 ได้มีการก่อตั้ง ธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง มีสมาชิก 98 คน สิ้นปีมีเงินทุน 130,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกเกือบ 400 คน มีเงินทุน 3 ล้านบาท บาท ธนาคารหมู่บ้านแห่งนี้ จึงกลายเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของคนสระพังธนาคารหมู่บ้านนั้น มีการเปิดทำการทุกวันอาทิตย์ที่ 2 ของเดือน มีคณะกรรมการบริหาร 14 คน มีลูกหลานในหมู่บ้านมาช่วยงาน 6 คน ให้สมาชิกกู้ยืมทุกเดือน รวมเดือนละประมาณ 3 แสนบาท ส่วนดอกเบี้ยเงินกู้ ร้อยละ 2 บาทต่อเดือน แต่ถ้าหากใครมีวินัยทางการเงินดีก็จะลดเหลือร้อยละ 1 บาทต่อเดือน มีการปันผลให้สมาชิกปีละสุดร้อยละ 9 บาท มีดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 6 บาทต่อปี

ตั้งแต่ดำเนินการมา มีหนี้เสีย น้อยมาก (3 ราย) เพราะมันเป็นเงินของทุกคน การสร้างกองทุนภายในชุมชนของเราต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก ซึ่งต้องใช้เวลาเป็นเครื่องมือ การตั้งกองทุนให้เกิดในชุมชนนั้นต้องยึดหลัก 3 ประการ คือ 1. กองทุนนั้นต้องเกิดจากชุมชน 2. ไม่ใช่ตั้งเพื่อรอทุนจากภายนอก และ 3. สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้จริง

ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ขอกู้เงินจากธนาคารหมู่บ้าน นำเงินไปพัฒนาสวนยาง สวนผลไม้ ค่าศึกษาของบุตรหลาน และค่าใช้จ่ายในครอบครัว จากเงินกู้คนละหนึ่งหมื่นถึง 2 หมื่นบาท โดยใช้บุคคล 2 คนค้ำประกัน ต่อมาในปี 2547 ขยายเป็นครอบครัวละ 6 หมื่นบาท เริ่มเกิดปัญหาขาดแคลนคนค้ำประกันเพราะวงเงินกู้สูงขึ้น จนหลายคนไม่สามารถหาคนค้ำประกันเงินกู้ได้ ดังนั้นคณะกรรมการจึงร่วมกันประชุมหาทางออก

โหนดช้างดำ

ชาวบ้านมีที่ดินทำกิน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เพราะเป็นที่ดินสาธารณะ แต่คนในชุมชนทราบกันดีว่าที่ดินแต่ละแปลงเป็นของใครครอบครองอยู่ จึงเกิดความคิดว่าเรามาทำเอกสารสิทธิ์ทำกินให้กับสมาชิกสักแผ่นหนึ่ง เพื่อแสดงว่าที่ดินเป็นของคนนี้จริง จึงร่วมกันทำเอกสารสิทธิ์ที่เรียกว่า “โหนดช้างดำ”

แผนที่แสดงผู้ครอบครองที่ดินรายแปลง บ้านสระพัง หมู่ที่ 2, 7

“เราใช้รูปแบบการทำโหนดของทางราชการ แต่นำมาปรับให้มันแตกต่างออกไป คือทำแบบกึ่งโหนดใช้สัญลักษณ์ช้างดำ แทนตราครุฑ ภายในโหนด

ช้างดำ ระบุ ชื่อ นามสกุล ที่อยู่ผู้ครอบครอง ขนาดที่ดิน ที่ตั้งของแปลงดิน และชื่อเจ้าของของที่ดินทิศข้างเคียง ปีแรกทำการออกโหนดได้ 90 แปลง ปีต่อมาออกโหนดเพิ่มอีก 47 แปลง โดยทั้งหมดเป็นที่ดินสาธารณะ เราใช้เพื่อการเป็นหลักทรัพยค้ำประกันเงินกู้กับธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง เท่านั้น โดยไม่ต้องมีบุคคลมาค้ำประกัน”

สมาชิกที่นำโหนดที่ดินมาค้ำประกันจะมีข้อตกลงกับธนาคารหมู่บ้านว่าจะต้องไม่ขายที่ดิน และเปลี่ยนมือไม่ได้ในขณะที่ค้ำประกันเงินกู้อยู่กับทางธนาคารหมู่บ้าน ถ้าจะขายต้องแจ้งให้ทางธนาคารทราบก่อน ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนมือที่ดิน 2 ราย แต่เป็นการขายให้กับคนในชุมชนเอง ไม่ได้เปลี่ยนมือไปสู่บุคคลภายนอก ซึ่งธนาคารจะทำการเปลี่ยนชื่อผู้ถือครองรายใหม่ให้

วิธีการออกโหนดช้างดำ เริ่มจากสมาชิกธนาคารหมู่บ้านเขียนคำร้องยื่นมายังธนาคาร ต่อจากนั้นก็มีผู้เกี่ยวข้อง 3 ฝ่ายร่วมกันออกรังวัด คือ ผู้ยื่นคำร้อง เจ้าของที่ดินข้างเคียง และคณะกรรมการธนาคารหมู่บ้าน ใช้เวลา

เอกสารรับรองการทำประโยชน์
ธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง

ที่ดิน
หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

หนังสือรับรองการทำประโยชน์ ออกให้เพื่อแสดงว่า
ชื่อ.....สีสุชาติ.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
ได้ครอบครองและได้ทำประโยชน์ในที่ดินแปลงที่กล่าวข้างต้นแล้ว
จำนวนเนื้อที่ประมาณ.....ไร่.....งาน.....ตารางวา

พิธีรับมอบ
วิทยากร จด.....
พิธีได้ จด.....
พิธีมอบ จด.....
พิธีรับมอบ จด.....

ณ วันที่.....เดือน.....พุทธศักราช.....
(นาย.....) (นาย.....)
ประธาน (นาย.....)
ผู้รับมอบ

หนังสือรับรองการทำประโยชน์
ธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง

ราว 1 เดือน คณะกรรมการที่รับผิดชอบจะลงไปออกสำรวจให้ โดยยึดข้อมูลจากการทำแผนที่ทำมือ และที่ดินข้างเคียง ซึ่งก็สามารถออกโฉนดข้างดำได้ หากสมาชิกคนใดนำโฉนดมาค้าประกันเงินกู้ ก็จะต้องทำโฉนดมาเก็บไว้กับธนาคาร

ทั้งนี้ จากการสำรวจพบว่าชาวบ้านครอบครองที่ดินทุ่งสงวนเลี้ยงสัตว์ หรือที่ดินสาธารณะ ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ แปลงผัก บ่อเลี้ยงปลา สวนปาล์ม เป็นต้น จำนวน 199 ครัวเรือน โดยชาวบ้านไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือสมาชิกกองทุนส่งเสริมการทำสวนยาง (สกย.) เพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ จึงต้องตั้งกองทุนที่ดิน ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่ดินของชุมชน

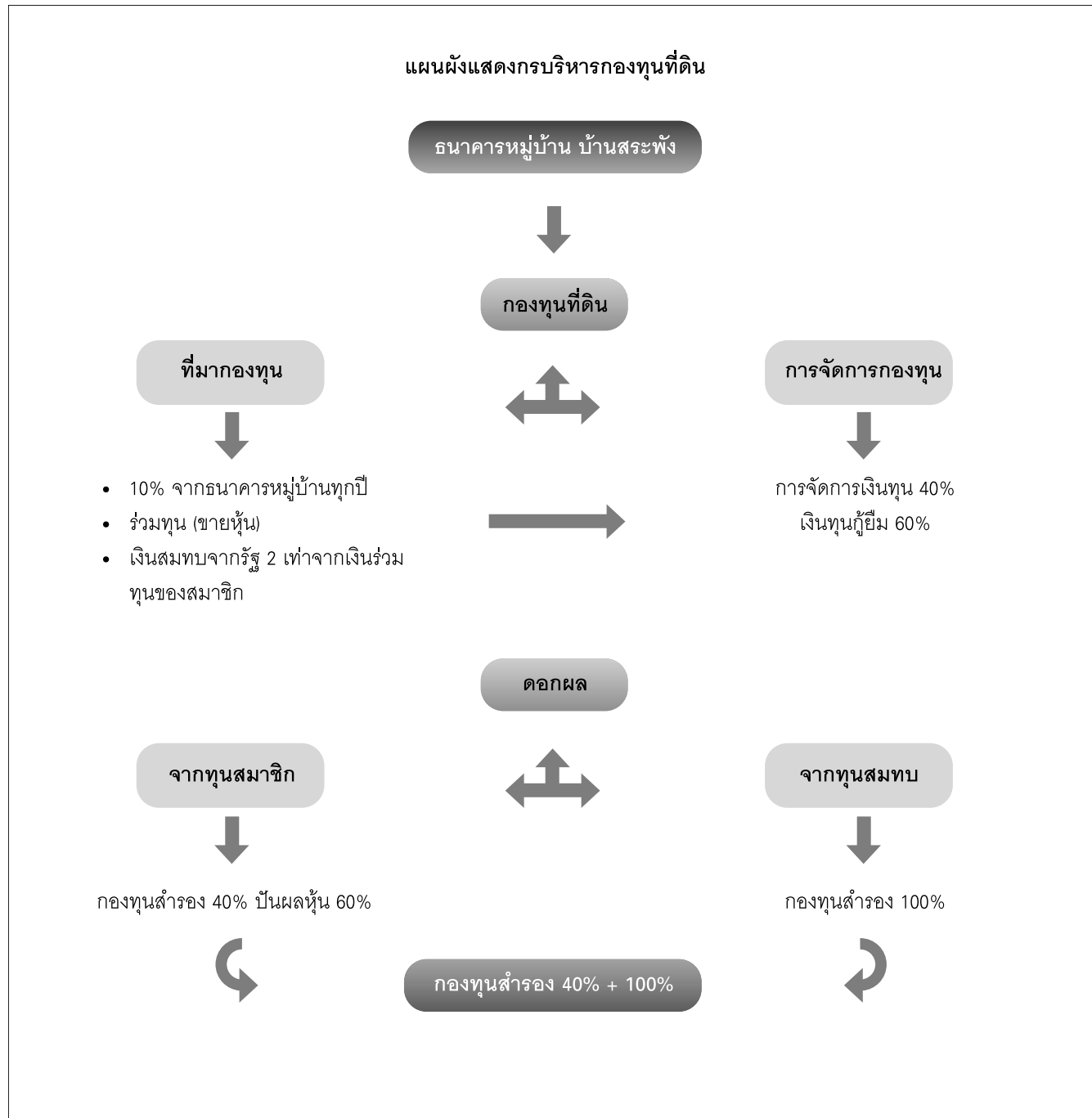
ก้าวสู่กองทุนที่ดิน

ในปี 2548 ชุมชนได้เข้าร่วมขบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินกับ ศตจ.ปชช.ภาคใต้ ได้มีการจัดทำข้อมูลชุมชนแผนที่ชุมชน ต่อมาในเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2549 คณะกรรมการของธนาคารหมู่บ้าน ได้จัดตั้งกองทุนที่ดินขึ้นมาหนึ่งกองทุน เพื่อแก้ปัญหการเปลี่ยนมือของที่ดินในชุมชนไปสู่บุคคลภายนอก และเป็นเงินทุนกู้ยืมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

กรรมสิทธิ์ของที่ดินที่กองทุนจัดซื้อเข้ามาให้เป็นกรรมสิทธิ์ของกองทุนที่ดินเท่านั้น ตามระบบเอกสาร สิทธิที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากที่ดินนั้นให้จัดสมทบเข้ากับกองทุนสำรอง ภายใต้การควบคุมดูแลของธนาคารหมู่บ้าน บ้านสระพัง ปัจจุบัน (พ.ศ.2550) กองทุนที่ดินได้เติบโตต่อเนื่อง มีสมาชิก 144 รายมีเงินกองทุน 300,000 บาท

ปัจจุบันชาวบ้านบ้านสระพังมีความตื่นตัวสูง มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น ล่าสุดมีกลุ่มทำปุ๋ยหมัก, ปุ๋ยน้ำอินทรีย์ เพื่อใช้กันเอง ทั้งนี้ทุกอย่างที่เกิดขึ้นได้ที่บ้านสระพัง ก็เพราะการอบรมทรัพยากรที่มีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน ไม่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เอาเงินมาเป็นตัวแปรเพื่อเอื้ออาทรต่อกัน “ในลักษณะความคิดคนสระพังทุกคน หวังว่าในอนาคตกันไกล เมื่อถึงเวลาได้เอกสารสิทธิ์ พวกเราขอเป็นกรรมสิทธิ์รวม เพื่อคงไว้ความคิดและวิถีของชุมชนตลอดไป”

พอช.-CODI

เส้นทางใหม่การแก้ไขปัญหาเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ความรู้จากจังหวัดนครศรีธรรมราชถึงเทือกเขาบูโด

จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดยะลา

โดย ณรงค์ คงมาก ผู้ประสานงาน 5 จังหวัดภาคใต้

โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เดือนสิงหาคม 2548 ชาวบ้านตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 200 ครอบครัว ทำหนังสือคัดค้าน อบต.ช้างซ้าย อำเภอพระพรหม ที่มีแผนจะนำที่ดินพื้นที่พุ่มช้างซ้ายที่ดินที่ชาวบ้านถือครองอยู่ไปขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะประโยชน์ โดยกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านให้เหตุผลว่า ได้ถือครองที่ดินมานานและใช้พื้นที่ทำประโยชน์ อยู่และได้เสียภาษีบำรุงท้องที่ให้ อบต.ช้างซ้าย ทุกปี แต่ต่อมา อบต.ไม่เรียกเก็บภาษี ก็ไม่ทราบด้วยเหตุผลอะไร จนชาวบ้านต้องไปร้องเรียนให้ อบต.เก็บภาษีเหมือนเดิม และเมื่อผู้แทนชาวบ้านไปร่วมประชุมกับ ศตจ.ปชช.ภาคใต้ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช ได้ร้องขอให้ ศตจ.ปชช.ช่วยประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้

ชาวบ้านสระพัง ตำบลเสาชิง อำเภออรอนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ ไม่ไกลจากพื้นที่พุ่มช้างซ้าย ทราบข่าวการเคลื่อนไหวของชาวท่าเรือ จึงประสานงานมาให้ ศตจ.ปชช. เข้าไปสนับสนุนกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินของชาวบ้านสระพังด้วย เพราะ ชาวสระพังอยู่ในที่สาธารณะประโยชน์ ไม่มีเอกสารสิทธิ์การถือครองใดๆ ต้องการได้รับ หนังสือรับรองการทำกินในพื้นที่ ไม่จำเป็นต้องเป็นโฉนดก็ได้

ชาวบ้านสวนขัน กิ่งอำเภอช้างกลาง จังหวัดนคร ศรีธรรมราช ทราบข่าวว่าการ แก้ไขปัญหาที่ดิน ของ ศตจ. ปชช. จากแกนนำชุมชนที่ชื่อ “น้ำดิน (นามสมมติ)” ที่อยู่

ไม่ไกลจากบ้านสระพังและบ้านท่าเรือ เท่าไรนัก จึงให้แกนนำชุมชนติดต่อมายัง ศตจ.ปชช. เพื่อให้เข้าสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินหลายหมื่นไร่ ซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ และเป็นปัญหาเรื้อรังมายาวนาน

ต้นเดือนพฤษภาคม 2549 แกนนำชาวบ้านจาก ต.กรงหยัน อ.ทุ่งใหญ่ ในเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีผู้ได้นส.3ก. ไปแล้วหลายราย แต่ส่วนหนึ่งยังไม่ได้ จึงประสานมายัง ศตจ.ปชช. เพื่อให้เข้าไปสนับสนุนการแก้ไขปัญหา

ขบวนชุมชนของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคใต้ นำโดยนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ประสานงานลงพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอชะอวด แก้ไขปัญหาคนไร้ที่ดินทำกิน ร่วมกับภาคราชการ เสนอขอใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ตำบลบ้านตุล อำเภอชะอวด

ตัดฉากไปจากจังหวัดนครศรีธรรมราช สู่พื้นที่เทือกเขาบูโด พื้นที่รอยต่อของจังหวัดยะลาและนราธิวาส พื้นที่ที่สะสมปัญหาที่ดินและที่ทำกินมายาวนานไม่แพ้จังหวัดนครศรีธรรมราช และเมื่อเกิดวิกฤติความรุนแรง การสู้รบในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ พื้นที่เทือกเขาบูโดได้รับการให้สีเป็น “พื้นที่สีแดง” ข้าราชการต้องระมัดระวังตัวอย่างยิ่งในการลงพื้นที่ทำงาน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ด้วย การแก้ไขปัญหาที่ดินหยุดชะงัก แต่ชาวบ้านไม่ได้คิดว่า ปัญหาที่ดินจะหมดไปด้วย (ความต้องการให้รัฐลงไปแก้ไขปัญหาดินทำกินอย่างต่อเนื่อง เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นอีกมุมหนึ่งของปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้ที่น่าสนใจ)

เรื่องราวเหล่านี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2548 จนถึงเดือนพฤศจิกายน 2550 กรณีปัญหาล้วนใหญ่ยังหาข้อยุติไม่ได้ ยกเว้นกรณีพื้นที่พรุช้างซ้าย ซึ่งชาวบ้านกลุ่มผู้คัดค้านได้รับโฉนดในที่ดินของตนเองไปแล้วส่วนใหญ่ตามคำเรียกร้อง และข้อมูลต่อไปนี้เป็น “ความรู้จากการขับเคลื่อน การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่บูรณาการนำไปใช้ในพื้นที่เทือกเขาบูโด จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดยะลา”

1. กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินของชาวบ้านเมืองคอน เมื่อได้รับเรื่องราวทั้งหมด ศตจ.ปชช. ในภาคใต้ในยุคนั้น จึงดำเนินการตามกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ที่เน้นการทำงาน “เชิงพื้นที่” ให้ชาวบ้านผู้เดือดร้อนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง ตามแนวทางที่

คุณจินดา บัวจันทร์ ผู้นำชุมชนคนสำคัญของภาคใต้ ได้กล่าวไว้ว่า “ปัญหาของใครคนนั้นต้องแก้ไขเอง เจ้าหน้าที่เปรียบเสมือน ไม้พายกวนกอละแม หากกระทะไม่ร้อนแต่ไม้พายร้อน กอละแมไม่มีวันสุก ฉันทึกใจฉันนั้น ปัญหาที่ดิน หากชาวบ้านผู้เดือดร้อนที่เปรียบเสมือนกระทะ หากไม่ร้อน ไม่ลุกขึ้นมาขับเคลื่อน ต่อให้เจ้าหน้าที่เก่งกาจขนาดไหนก็ไม่สำเร็จ” ดังนั้นบทบาทของเจ้าหน้าที่หรือ “ผู้ประสานงาน ศตจ.ปชช.” ควรทำงานในลักษณะ “เป็นผู้สนับสนุน” ด้านการประสาน งานกับหน่วยงานราชการ และจัดการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้กันเองในระหว่างภาคประชาชน ผ่านกระบวนการจัดทำข้อมูลพื้นที่มีปัญหาด้วยชาวบ้านเอง โดยสรุปร่วมกับชาวบ้านว่า “ในอดีตที่ผ่านมา การแก้ไขปัญหาที่ดิน พวกเราชอบใช้วิธีฝากให้นักการเมืองในทุกระดับเป็นผู้แก้ไขให้ โดยจัดทำข้อมูลเอกสารที่ดินสำคัญๆ ไปให้ แต่ส่วนใหญ่ให้แล้วก็หายไปทั้งคน (นักการเมืองคนนั้น) ทั้งข้อมูล และในหลายกรณีชาวบ้านมีการเรียไรเงินลงขันทำข้อมูล ถ่ายเอกสารและเสียค่าใช้จ่ายดำเนินการต่างๆ เมื่อไม่มีความก้าวหน้าของการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านก็เริ่มท้อถอยในส่วนของการเข้าราชการเมื่อรับเรื่องไปแล้ว ใช้เวลานานในการดำเนินการ จนข้าราชการผู้รับเรื่องย้ายไปอยู่ที่อื่น ในบางพื้นที่นายอำเภอนัดวันประชุมแก้ไขปัญหาลแล้ว แต่มาย้ายก่อนวันนัดประชุมเพียง 3-4 วันก็มี ชาวบ้านก็ต้องเริ่มต้นกันใหม่ เพราะคนใหม่บอกว่ายังไม่ทราบเรื่อง ขอเวลาศึกษาข้อมูลก่อน”

แต่การทำงานของเจ้าหน้าที่ครั้งนี้แตกต่างออกไป โดย ศตจ.ปชช. ได้ออกแบบกระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาดินและที่ทำกินใหม่ เริ่มจาก “กระบวนการจัดทำข้อมูลพื้นที่ที่ประสบปัญหา” โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

1. มี “พี่เลี้ยง” ให้ความรู้ชาวบ้าน สร้างความเข้าใจ ในสาระสำคัญของปัญหาในพื้นที่ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา ค้นหาแนวทาง พร้อมกับสรุปบทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา และวางแนวทางเดินของกระบวนการแก้ไขปัญหาดินในอนาคต โดยมีการประสานงานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.ในพื้นที่ด้วย เท่าที่โอกาสและเงื่อนไขจะอำนวยให้ จัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาดินขึ้นมา
2. ร่วมกันจัดทำประวัติชุมชนและประวัติพื้นที่

รวบรวมจากข้อมูลเก่าๆ ที่อยู่ในชุมชน ถ้าข้อมูลไม่ครบให้สัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่เพิ่มเติม ผู้ใหญ่บ้านคนเก่าๆ จนได้ข้อมูลชุมชนที่สมบูรณ์ชุดหนึ่ง ให้ลูกหลานที่มีความรู้จัดพิมพ์เอกสาร และจัดเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ ซึ่งในกรณีบ้านยวนนง ตำบลหนองหาด อำเภอชะอวด ที่มีนายกอบต.หนองหาด เป็นพี่เลี้ยง ทำงานในส่วนนี้ได้ดีมาก

3. **จัดทำแผนที่ทำมือ** โดยทำงานร่วมกันหลายคน หากจำเป็นต้องเดินสำรวจบ้างสำหรับรายที่ข้อมูลของคณะผู้จัดทำไม่แม่นยำ เพื่อทำการ “ลือคพื้นที่ถูกแปลงในพื้นที่ให้ชัดเจน” ที่ดินของใครติดกับของใคร แสดงให้เห็นชื่อผู้ครอบครอง พร้อมทั้งเนื้อหาคร่าวๆ โดยทำแผนที่ทำมือลงในกระดาษแผ่นใหญ่ ซึ่งจากการสังเกตการณ์ทำแผนที่ของพริ้งข้างซ้ายและบ้านสระพัง พบว่าใช้เวลาประมาณ 7 - 10 วัน แผนที่ทำมือแสดงขอบเขตและการถือครองของชาวบ้านทุกรายในพื้นที่ก็แล้วเสร็จหลังจากที่ต้องทำฉบับร่างก่อน 1 - 2 แผ่น พื้นที่ใดที่ทำแผนที่ทำมือไม่เสร็จแสดงว่า “**ยังไม่สามัคคีกันจริง**” ซึ่งสะท้อนออกมาในหลายพื้นที่ว่า “พื้นที่ใดไม่สามารถทำแผนที่ทำมือให้แล้วเสร็จได้ การขับเคลื่อนของชาวบ้านเองจะไม่เข้มแข็ง” ดังนั้น กระบวนการทำแผนที่ทำมือ เป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนชาวบ้านได้ทางหนึ่ง

4. **จัดทำข้อมูลครัวเรือนผู้เดือดร้อน** ให้แสดงถึงข้อมูลการได้มาของที่ดิน ปี พ.ศ. ที่ได้มาจำนวนเนื้อที่ดินที่ถือครอง อธิบายการทำประโยชน์บนที่ดิน แสดงระบบเอกสารสิทธิที่มีโดยสังเขป เพื่อให้เห็นระบบการถือครองการกระจุก การกระจายที่ดินในพื้นที่ และรูปแบบเอกสารสิทธิที่มีในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เปรียบเทียบระบบเอกสารสิทธิที่ดินกับแปลงอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย และชาวบ้านส่วนใหญ่ในปี พ.ศ. 2548 ได้ขึ้นทะเบียนคนจนแสดงความเดือดร้อนเรื่องที่ดินผ่านช่องทางของ สย.1 และ สย.1/1 เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในข้อมูลครัวเรือน ชาวบ้านก็แสดงหลักฐานว่าได้ขึ้นทะเบียนคนจนมาแล้วอย่างชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการแก้ไขปัญหาคความยากจนของรัฐบาล

5. **จัดทำข้อสรุปประสบการณ์ในอดีตที่ขับเคลื่อนมา** และรวบรวมหลักฐานเอกสารจดหมาย หรือหนังสือโต้ตอบระหว่างหน่วยงานกับชาวบ้านในเรื่องของพื้นที่ที่มีปัญหา ตามที่พอจะรวบรวมได้จากอดีตผู้ใหญ่บ้าน หรือ

ผู้นำคนอื่นๆ ที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อน มาถ่ายทอดสาร รวบรวมสรุปเข้าไปในเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของการทำรายงาน ซึ่งทุกกรณีในจังหวัดนครศรีธรรมราชทำได้ดีในเรื่องนี้

6. **จัดทำข้อเสนอของชาวบ้านผู้เดือดร้อนต่อกลไกของทางราชการ** ในประเด็นนี้ชาวบ้านมีข้อเสนออยู่แล้ว เพราะเคลื่อนไหวกันมาก่อน แต่เมื่อได้มีการเรียนรู้ข้อกฎหมายมากขึ้น มีข้อมูล ข้อเท็จจริงมากขึ้น ข้อเสนอจะมีหลักการมากขึ้นตามช่องทางของกฎหมายที่มีอยู่แล้ว เช่น กรณีพริ้งข้างซ้าย ชาวบ้านพบว่าเป็น “ที่รกร้างว่างเปล่า มีเอกสารสิทธิ สค.2 บ้าง ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ บ้าง ชาวบ้านเข้าไปทำประโยชน์ด้านการเลี้ยงสัตว์ การทำนา หรือบางแปลงเคยใช้ทำนามานาน แต่เมื่อทำนาไม่ได้เพราะปัญหาน้ำเสีย ก็ยังมีร่องรอยของคันนาและเส้นทางทางขนส่ง - ทางเดินของวัวควายชัดเจน และยังไม่มี การนำไปขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะประโยชน์มาก่อน ไม่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าไม้ประเภทใด หากชาวบ้านพิสูจน์ได้ว่าทำกิน ทำประโยชน์มาก่อน อบต. หรือนายอำเภอก็ไม่สามารถนำไปขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะประโยชน์ได้ และสิทธิที่ดินในแปลงที่เคยทำประโยชน์ก็จะเป็นสิทธิของผู้ที่ทำประโยชน์มาก่อน ตามประมวลกฎหมายที่ดินและกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”

จากข้อมูลที่ใช้เวลาสำรวจ เรียบเรียง การทำแผนที่ทำมือ และประมวลสรุป ใช้เวลาประมาณ 30 - 45 วัน โดยชาวบ้านทำกันเอง หาโดยการสนับสนุนและชี้แนะจาก ศตจ.ปชช. บ้าง ก็จะได้เป็นเอกสารที่มีรูปเล่มและเนื้อหาเบื้องต้น ที่จะเป็นเอกสารในการส่งต่อให้หน่วยงานต่างๆ ในกรณีของชาวบ้านสระพัง อำเภอรัตนพิบูลย์ ส่งต่อไปให้ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, สมาชิก, อบต., องค์การบริหารส่วนตำบล, นายอำเภอ, ที่ดินอำเภอ, องค์การบริหารส่วนจังหวัด, สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น โดยมีจดหมายนำเสนอให้นายอำเภอนัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาข้อมูลและข้อเสนอของชาวบ้าน และให้หน่วยงานเหล่านี้เซ็นรับรองเอกสารด้วยเพื่อเป็นหลักฐานในการขับเคลื่อนต่อไปในอนาคต

ในช่วง 1 - 2 เดือนแรกของการก่อตัวเป็นคณะทำงานนี้ หากได้รับการยอมรับและความร่วมมือจาก กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.ในพื้นที่ งานจะราบรื่น

มาก โดยเฉพาะการประสานงานกับภาคราชการในพื้นที่และอำเภอ แต่ถ้าผู้นำทางการในพื้นที่คัดค้านหรือไม่ให้ความร่วมมือ ผู้นำคณะทำงานก็ต้องรวมกันให้แน่นอย่าทอดทิ้ง และหาองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่มาสนับสนุน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพต่างๆ หากหาไม่ได้ เช่น กรณีชาวบ้านท่าเรือ ในกรณีปัญหาที่พฤษภาคม ชาวบ้านจะตั้งองค์กรกันขึ้นใหม่ และกรณีพื้นที่พฤษภาคมขององค์กรใหม่ที่ตั้งขึ้นใช้ระยะเวลาประมาณ 10 เดือนในการพัฒนาองค์กร โดยได้รับความร่วมมือจากสหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดตั้งเป็นสหกรณ์การเกษตรได้แล้วเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2549

ดังนั้น จากประสบการณ์ของชาวบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช ยืนยันว่าชาวบ้านสามารถเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาที่ดินได้ โดยเริ่มจาก “การจัดทำข้อมูลพื้นที่” และใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวขบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน

2. ภาคราชการกับการสนับสนุนขบวนการชาวบ้าน ในกรณีจังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่พฤษภาคม ซึ่งมีชาวบ้านจากต.ท่าเรือ อ.เมือง เป็นแกนกลางขับเคลื่อนนั้น เมื่อได้ข้อมูลเป็นรูปเล่ม เจ้าหน้าที่ ศตจ.ปชช. ได้ประสานกับ ศตจ.จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีหนังสือนำเสนอเอกสารเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดในฐานะประธาน ศตจ.จังหวัด พิจารณาและเสนอให้มีการประชุมร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในฐานะ ศตจ.จังหวัด เป็นกลไกที่รัฐบาลกำหนดให้เป็นผู้ขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจน จากนั้น ศตจ.จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็นัดประชุมกับทุกหน่วยงานร่วมกับชาวบ้าน ตามข้อเสนอของชาวบ้าน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดมอบให้รองผู้ว่าราชการจังหวัดหรือปลัดจังหวัดเป็นประธานในการประชุม โดยใช้เอกสารที่ชาวบ้านจัดทำขึ้น เป็นเอกสารประกอบการพิจารณา และส่งให้หน่วยงานศึกษาก่อนที่จะมีการประชุม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็หาข้อมูลเพิ่มเติมให้สมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น

ในเวทีการประชุมเช่นนี้ ความชัดเจนของข้อมูลพื้นที่ที่มีความสำคัญมาก หากข้อมูลชัดและเป็นปัจจุบันก็ง่ายและสะดวกสำหรับหน่วยงานในการตรวจสอบข้อเท็จจริง และดำเนินการต่อจากที่ชาวบ้านทำมาแล้ว ไม่ต้องนับ 1 ใหม่ เริ่มนับต่อ 2, 3, 4... ได้เลย กระบวนการแก้ไข

ปัญหาก็จะเร็วขึ้น สำหรับกรณีพฤษภาคมนั้น หลังจากการประชุมแล้ว ศตจ.จังหวัด มอบให้ที่ดินจังหวัด, อบต. ช่างชัยและนายอำเภอพระพรหม ไปร่วมแก้ไขปัญหาก่อนหน้านั้นชาวบ้านต.ท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราชกับ อบต.ช่างชัย อ.พระพรหม เป็น “คูพิพาท” กัน เมื่อนำ “ข้อมูล” มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา กระบวนการแก้ไขปัญหาแบบสันติวิธีก็จะเกิดขึ้น ลดความตึงเครียดลงไปมาก

กลไกของหน่วยงานราชการ จะสนับสนุนได้ดีถ้าบรรยากาศของกระบวนการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างสมานฉันท์ ไม่ตำหนิกัน ไม่โจมตีกัน ว่าชาวบ้านผิด หรือชาวบ้านถูกหน่วยงานผิด แต่ให้นำข้อมูลความจริงมาหารือ หาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ใช้กฎหมายมาช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน “ไม่ใช้กฎหมายมารักษากฎหมาย”

เมื่อท่าทีและลีลาของภาคราชการเปลี่ยนไป มีความตั้งใจและจริงจังในการแก้ไขปัญหาชาวบ้านก็สบายใจขึ้น และมีกำลังใจในการขับเคลื่อนงานต่อไป แต่พบว่าในอีกหลายกรณี ภาคชาวบ้านดำเนินการตามกระบวนการใหม่ที่ว่านี้แล้ว ทำข้อมูลเสร็จแล้ว ส่งให้หน่วยงานราชการแล้ว แต่บางอำเภอก็ยังเฉยอยู่ ซึ่ง ศตจ.ปชช.คงต้องเข้าไปเชื่อมโยงกระบวนการให้เดินอย่างต่อเนื่อง ในกรณีเช่นนี้หากปล่อยให้ชาวบ้านเคลื่อนตามลำพัง คงยากที่จะสำเร็จและบรรยากาศแบบ “คูพิพาท” ระหว่างชาวบ้านกับรัฐคงกลับมาอีก ตามความคืบหน้าของคนใต้ที่ว่า “ไม่รบนายไม่หายจน”

จากบทเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น พบว่า ชาวบ้านโดยลำพัง ไม่มี ศตจ.ปชช.เป็นสะพานเชื่อม กระบวนการทำงานร่วมกับภาคราชการจะล่าช้า เพราะงานนี้เป็นงานที่ชาวบ้านเสนอเข้าไปใหม่ ไม่อยู่ในแผนงานเดิมของหน่วยงาน งบประมาณไม่มี เวลาเจ้าหน้าที่ก็น้อยและอาจเสี่ยงต่อตำแหน่งหน้าที่หากทำผิดพลาด เจ้าหน้าที่หลายส่วนขาดความมั่นใจ แต่ถ้ามีกลไกแบบ ศตจ.ปชช.เกิดขึ้น และชาวบ้านมีข้อมูลชัดเจน และเกาะติดปัญหาทำงานแบบกัดไม่ปล่อย กลไกภาคราชการก็ต้องขยับตามกระบวนการที่นำไปตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าข้าราชการคนเก่าจะย้ายไป คนใหม่เข้ามา แต่ชาวบ้านไม่ได้ย้ายไปไหน กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินที่ให้ชาวบ้านเป็นแกนกลางจึงมีความเหมาะสมกับระบบข้าราชการของ

ไทยอย่างยิ่ง

3. คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินกับการแก้ไขปัญหาที่ดินนครศรีธรรมราช แม้ว่าในปี พ.ศ. 2548 - 2549 ยังไม่มีการประชุมสามัญของคณะอนุกรรมการฯ แก้ไขปัญหาที่ดินชุดที่มี พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธานมาอย่างต่อเนื่องทั้งในรัฐบาลที่แล้วและรัฐบาลชุดปัจจุบัน (2548 - 2550) ใน จ.นครศรีธรรมราช แต่ว่าผู้นำชุมชนจากพื้นที่ใน จ.นครศรีธรรมราชได้ไปร่วมประชุมกับคณะของพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ที่ศาลากลางจังหวัดพัทลุง ในช่วงต้นเดือนมีนาคม 2549 และคณะอนุกรรมการฯ ได้ส่งหนังสือในนามคณะอนุกรรมการฯ ลงนามโดย พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ไปให้นายอำเภอทุกพื้นที่กรณีศึกษาในจ.นครศรีธรรมราช ซึ่งหนังสือนี้มีความสำคัญในบทบาทการสื่อสารกับนายอำเภอ ให้รับทราบวาระกระบวนการของ ศตจ.จังหวัด ศตจ.อำเภอ และ ศตจ.ภาคประชาชนนั้น ควรมีการทำงานประสานงานกัน การแก้ไขปัญหาคความยากจนด้านที่ดิน จึงจะประสบความสำเร็จ

ส่วนในการปฏิบัติการนั้น เลขานุการคณะอนุกรรมการฯ แก้ไขปัญหาที่ดิน จะเป็นผู้ให้คำปรึกษากับชาวบ้านได้ตลอดเวลาอย่างเป็นกันเอง ซึ่งในกรณี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้นำในบางพื้นที่ก็ได้ขอคำปรึกษากับเลขานุการคณะอนุกรรมการฯ ทางโทรศัพท์โดยตรง ทำให้ความชัดเจนในกระบวนการแก้ไขปัญหาเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านมั่นใจในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองมากขึ้น

จนกระทั่งในวันที่...เดือนสิงหาคม 2550 คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับชาติ เดินทางไปประชุมสามัญที่ จ.นครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรก กรณีปัญหาที่ดินใน จ.นครศรีธรรมราชที่กล่าวในข้างต้นได้รับการนำเสนอและพื้นที่ที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ คือ “**กรณีปัญหาที่ดินบ้านยวนนก ต.ขอนหาด อ.ชะอวด**” เพราะมีการนำระบบภูมิสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการจัดการข้อมูลของพื้นที่ที่มีปัญหาที่ดิน โดยการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วน ต.ขอนหาด เป็นการนำแผนที่ทางอากาศคอโอไรด์มาตราส่วน 1:4000 ที่ ศตจ.ปชช. แจกจ่ายให้ในปี พ.ศ. 2549 มาเป็นเครื่องมือขยายผลการจัดการความรู้จากแผนที่ทำมือ สู่แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และก้าวสู่การนำแปลงที่ดินจากการทำมือ มาถ่าย Scan และทับซ้อนแปลงที่ดินจากแผนที่ทำมือลงบนแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศในไฟล์

ดิจิทัล โดยใช้โปรแกรม Map Window GIS หนึ่งในโปรแกรมภูมิสารสนเทศที่สามารถดาวน์โหลดจากอินเทอร์เน็ต มาจัดการฐานข้อมูลแปลงที่ดินให้สามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลเชิงบรรยาย เพื่อประมวลผลข้อมูลปัญหาที่ดินนำเสนอให้คณะอนุกรรมการที่ดินระดับชาติ ได้พิจารณาได้อย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน ใช้เป็นข้อมูลประกอบในการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการนำเสนอระบบภูมิสารสนเทศกับการแก้ไขปัญหาที่ดินที่สามารถดำเนินการได้โดยองค์การบริหารส่วนตำบล และใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ระบบภูมิสารสนเทศ ที่ง่ายต่อการเข้าถึง เรียนรู้ง่าย และประหยัดงบประมาณ ต่อคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินฯ ที่ จ.นครศรีธรรมราช ส่งผลให้คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินฯ มีมติ “เห็นชอบ” ตามข้อเสนอที่ให้คณะอนุกรรมการที่ดินฯ สนับสนุนไฟล์ดิจิทัลแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศคอโอไรด์มาตราส่วน 1: 25,000 แก่จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดอื่นๆ ที่มีความประสงค์จะใช้ระบบภูมิสารสนเทศแก้ไขปัญหาที่ดินอย่างเป็นระบบ โดยให้จังหวัดต่างๆ ประสานงานมายังฝ่ายเลขานุการของคณะอนุกรรมการฯ

4. การจัดกลไกภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับชาติในอนาคต เมื่อ ศตจ.ปชช.หรือ ศจพ.ปชช.ต้องยุติบทบาทตามรัฐบาล คมช. จากการออกแบบกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ อดีตผู้อำนวยการ ศตจ.ชาติ ท่านวางกลไกการทำงานของขบวนภาคประชาชนผ่าน ศตจ.ปชช.ในระดับจังหวัด โดยมีคำสั่ง แต่งตั้งคณะทำงานของภาคประชาชน เป็น ศตจ.ปชช.จังหวัด 42 จังหวัด (ในภาคใต้ มี 6 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง ตรัง สตูล ชุมพร และพังงา) ซึ่ง ศตจ.ปชช.ทุกจังหวัดจะมีบทบาทในการเชื่อมขบวนภาคประชาชนทุกส่วน ทุกประเด็นเข้าด้วยกัน มีกลไกการทำงานของภาคประชาชน มีคณะผู้นำชุมชนและสถานที่ติดต่อประสานงานกับภาคราชการในจังหวัดชัดเจน

จ.นครศรีธรรมราช ปี พ.ศ.2548-2549 แม้ว่าจะยังไม่มีกลไกของ ศตจ.ปชช.อย่างเป็นทางการ แต่ขบวนภาคประชาชนในจังหวัดที่มีอยู่หลายขบวนนั้น มีการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนของตนเองอยู่แล้วอย่างเข้มแข็ง เช่น ขบวนแผนแม่บทชุมชน ขบวนองค์กรการเงินชุมชน ขบวนเกษตรอินทรีย์ ขบวนงานสิ่งแวดล้อมและ

อนุรักษ์ทรัพยากร ขบวนการของชมรม อบต. เป็นต้น และ
ประเด็นปัญหาที่ดินทำกิน ชาวบ้านในหลายพื้นที่ประสบ
ปัญหามายาวนานและส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

ในช่วงนั้น (ปี พ.ศ.2548-2549) เราเชื่อมั่นว่าการ
เชื่อมร้อยขบวนการภาคประชาชนที่มีหลากหลายเป็น “ศตจ.
ปชช.จังหวัด” ใน จ.นครศรีธรรมราช อาจต้องใช้ระยะเวลา
สร้างความเข้าใจกับขบวนการภาคประชาชนต่างๆ ที่ดำรงอยู่
อย่างมีอัตลักษณ์ของตนเอง สำหรับประเด็นที่ดินนั้น
ขณะนั้นมีกลุ่มพื้นที่ที่ขับเคลื่อนอยู่ประมาณ 7 ขบวน ได้แก่

1. ขบวนเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคใต้ ซึ่งมีองค์กร
พัฒนาเอกชนทำงานร่วมกับชาวบ้านกลุ่มที่เดือดร้อนไม่มี
ที่ดินทำกิน และเสนอให้รัฐจัดที่ดินของรัฐให้ชาวบ้าน ตาม
แนวทางของการปฏิรูปที่ดิน ปฏิบัติการในพื้นที่ อ.ชะอวด
อ.เฉลิมพระเกียรติ

2. ขบวนงานวิจัยท้องถิ่นของสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปฏิบัติการการแก้ไขปัญหาดิน
ในพื้นที่เทือกเขาหลวงในบางหมู่บ้าน

3. ขบวนของ อบต.ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาดิน
ในพื้นที่พุดฉวนเค็ง อ.ชะอวด อ.หัวไทร อ.เชียรใหญ่
อ.เฉลิมพระเกียรติ

4. ขบวนการพื้นที่การแก้ไขปัญหาดินที่ใช้พื้นที่
เป็นตัวตั้ง ในพื้นที่ ต.ช้างซ้าย อ.พระพรหม พื้นที่บ้านสระ
พัง อ.ร่อนพิบูลย์ เป็นต้น

5. ขบวนเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพึ่ง
ตนเอง เริ่มปฏิบัติการในพื้นที่อ.ทุ่งใหญ่ กิ่งอำเภอช้าง
กลาง เป็นต้น

6. ขบวนเครือข่ายของชุมชนเมือง ปฏิบัติการมา
นานนับ 10 ปี ในพื้นที่ของการรถไฟ พื้นที่ราชพัสดุ ในเขต
เทศบาลนครศรีธรรมราชและเทศบาลเมืองทุ่งสง

7. ขบวนการต่อสู้เรื่องการสร้างเขื่อนในพื้นที่ลุ่ม
น้ำปากพอง และ อ.ลิซล อ.ท่าศาลา อ.ชะอวด ซึ่งเกี่ยวข้อง
กับเรื่องที่ดินโดยตรง

ในขณะนั้น ทุกขบวนต่างขับเคลื่อนขบวนการของ
ตนเองอย่างเป็นอิสระ โดยยึดพื้นที่ของตนเองเป็นตัวตั้ง
ทำงานแก้ไขปัญหาร่วมกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ของ
ใครของมัน ความก้าวหน้าของการแก้ไขปัญหาคืบคลานกับ
“ความอด” ของชาวบ้านและ “ความตั้งใจ” ของ
หน่วยงาน แก้ไขได้บ้างไม่ได้บ้างคละคล้ากันไป การเชื่อม

ร้อยประสานการเรียนรู้ระหว่าง 7 ขบวนของชาวบ้านในเรื่อง
การแก้ไขปัญหาดิน แทบไม่มีปรากฏในกิจกรรมชาวบ้าน
ของเมืองนคร จนถึงปี พ.ศ.2550 ก็ยังไม่เป็นขบวน ผู้เดือด
ร้อนด้านปัญหาที่ดินที่ชัดเจนใน จ.นครศรีธรรมราช

โดยสรุป การจัดทัพขบวนชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญห
ที่ดินทำกินร่วมกับภาคราชการในจ.นครศรีธรรมราช ไม่ได้
ดำเนินการในรูป “**เชิงขบวนใหญ่ของชาวบ้าน**” แต่ ทั้ง 7
ขบวนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาดินใน “**เชิงพื้นที่**” และขยาย
ผลสู่การเข้ามามีส่วนร่วมของ “**อบต.ในการแก้ไขปัญห
ที่ดิน**” ซึ่งจะเป็นกรณีศึกษาสำคัญในอนาคต โดยเฉพาะ
ในจ.นครศรีธรรมราช เมื่อขบวนการแผนแม่บท ชุมชนเพิ่ม
ความรู้ด้านการจัดทำแผนแม่บทที่ดินผนวกกับแผนแม่บท
ชุมชนที่มีอยู่เดิม และพัฒนาสู่ระบบภูมิสารสนเทศ โดย
ความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับขบวน
แผนแม่บทชุมชนในพื้นที่ระดับ “**ตำบล**”

ปัจจุบัน แนวทางการแก้ไขปัญหาดินสำหรับ
ขบวนชาวบ้านเมืองคอน ไม่ได้อยู่ที่การจัดทัพขบวนการ
ชาวบ้านอย่างที่เคยเป็นแนวทางที่ภาคประชาชนถือปฏิบัติ
แต่จะก้าวมาสู่แนวทางการใช้พื้นที่และองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นระดับตำบลเป็นตัวตั้งแทนงานเชิงขบวน และ
ใช้งาน “**ข้อมูล**” เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน

และเรื่องราวจากประสบการณ์ขบวนชาวบ้านใน
การแก้ไขปัญหาดิน “โดยใช้ข้อมูลระบบภูมิสารสนเทศ”
เป็นเครื่องมือสำคัญจากนครศรีธรรมราช ได้รับการนำ
เสนอในที่ประชุมคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาดินระดับ
ชาติ ในเดือนสิงหาคม 2550 ณ โรงแรมทักษิณ จังหวัด
นครศรีธรรมราช และได้รับการขยายผลไปสู่เทือกเขาบูโด
ในพื้นที่ จ.นราธิวาสและ จ.ยะลา ในเดือนกันยายน 2550

5. ปฏิบัติการ 45 วัน พัฒนาแผนที่ทำมือ สู่
ระบบภูมิสารสนเทศชุมชน และการทำแผนแม่บท
ที่ดินในพื้นที่เทือกเขาบูโด ความชะงักงันของกระบวนการ
การแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่เทือกเขาบูโดเกิดจากวิกฤติ
ของการสู้รบ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องตลอด
ระยะเวลา 3 ปี จนกระทั่งพลเอกสุรินทร์ พิกุลทองและ
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ลงพื้นที่ติดตามและ
รับฟังปัญหาอย่างต่อเนื่องในช่วง 2 ปี (2549-2550) ที่ผ่าน
มา และเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2550 นายสมภพ พร้อมพ
ชื่นบุญ เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้

เชิญ “ผู้เขียน” ไปร่วมฝึกอบรมการทำแผนที่ทำมือให้กับกลุ่มแกนนำจากพื้นที่ที่ประสบปัญหาที่ดินในพื้นที่เทือกเขาบูโด ในจ.นราธิวาส และได้แนะนำโปรแกรมภูมิสารสนเทศเพื่อจัดทำแผนแม่บทที่ดินแก่ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมตามแบบอย่างที่ได้พัฒนาในพื้นที่ ต.ซอนหาด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช และวางแผนการจัดทำข้อมูลครัวเรือนและแผนที่ทำมือให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน จากนั้นทีมวิทยากรจาก พอช. ลงพื้นที่ฝึกอบรมการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ขั้นพื้นฐาน และฝึกอบรมโปรแกรม Map Window GIS เพื่อเป็นเครื่องมือนำแปลงที่ดินจากแผนที่ทำมือเข้าสู่ระบบภูมิสารสนเทศ ลงแปลงที่ดินจากแผนที่ทำมือในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศออร์โธรี มาตราส่วน 1: 4,000 โดยจัดฝึกอบรมทั้งหมด 5 ครั้ง ในระยะเวลา 45 วัน แก่นนำชุมชนซึ่งมีพื้นฐานคอมพิวเตอร์ในระดับธรรมดาสามารถฝึกหัดการทำแผนที่ทำมือ การทำข้อมูลครัวเรือนการนำเข้าแปลงที่ดินจากแผนที่ทำมือ ลงในระบบไฟล์ดิจิทัลของแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศออร์โธรีมาตราส่วน 1: 4,000 ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นชุดประสบการณ์ที่ “น่าอัศจรรย์” อย่างยิ่ง สามารถจัดทำข้อเสนอและสานต่องานที่หน่วยราชการทำค้างคาไว้ จำนวน 7 หมู่บ้าน เพราะเงื่อนไขการลงพื้นที่ยากลำบากสำหรับข้าราชการ แต่ไม่ใช่ปัญหาของชาวบ้านในการลงพื้นที่ งานพัฒนาข้อมูลทั้งระบบฐานข้อมูลและระบบแผนแม่บทที่ดิน ดำเนินการไปอย่างก้าวหน้าอย่างยิ่งในพื้นที่เทือกเขาบูโด โดยภาคชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด ซึ่งจะเป็นแนวโน้มที่ต่างไปจากพื้นที่ใน จ.นครศรีธรรมราช

วันที่ 9 พฤศจิกายน 2550 คณะของพลเอก สุรินทร์ พิภพทอง จะลงพื้นที่เทือกเขาบูโดเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งน่าจะมีความก้าวหน้าและพบมิติใหม่ของการแก้ไขปัญหาที่ดินครั้งสำคัญ นับจากวันที่ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้การทำแผนที่ทำมือ 27 กันยายน 2550 ถึงวันที่นำเสนอข้อมูลต่อคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับชาติ 9 พฤศจิกายน 2550 รวมทั้งสิ้นประมาณ 45 วัน สามารถดำเนินการลงแปลงที่ดินในระบบภูมิสารสนเทศได้ทั้งหมด 7 หมู่บ้าน นับว่าเป็นสถิติที่น่าตื่นตาตื่นใจยิ่งนัก

6. บทสรุป จากความรู้การทำ “แผนที่ทำมือ” ที่เริ่มต้นที่พื้นที่พรุช้างซ้าย ต.ท่าเรือ อ.พระพรหม ขยายต่อสู่พื้นที่บ้านสระพัง ต.เสาชิง อ.ร่อนพิบูลย์ และพื้นที่

อื่นๆ ใน จ.นครศรีธรรมราชอีกหลายอำเภอรวมทั้งจังหวัดใกล้เคียงที่ประสบปัญหาที่ดินทำกิน ต่อยอดไปสู่ “การจัดทำแผนแม่บทที่ดินในระบบภูมิสารสนเทศ ด้วยโปรแกรม Map Window GIS”

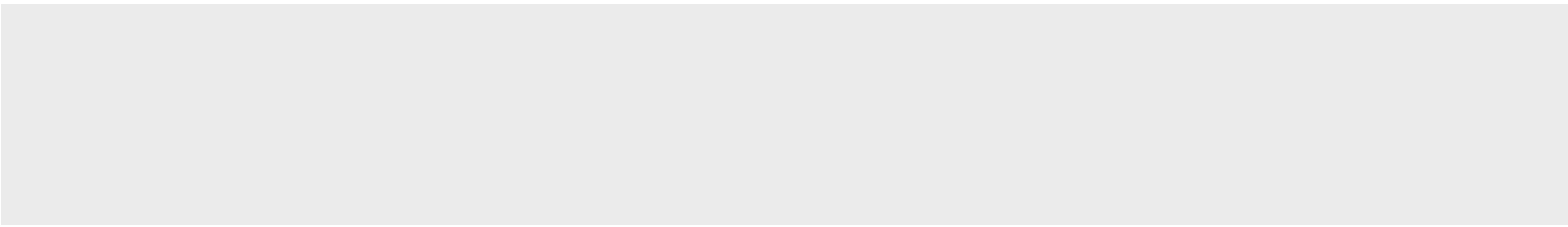
จากประสบการณ์ของพื้นที่ต.ซอนหาด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินขยายผลสู่พื้นที่เทือกเขาบูโด จ.นราธิวาสและ จ.ยะลา ที่ชาวบ้านเป็นแกนหลักในการจัดทำและพัฒนาข้อมูลเพื่อใช้ตัดสินใจในกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน

ชุดความรู้ “ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาที่ดินและการทำแผนแม่บทที่ดิน” กำลังได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบใน จ.นครศรีธรรมราช เมื่อ 158 อบต.ใน จ.นครศรีธรรมราช จะเข้ารับการฝึกอบรมโปรแกรม Map Window GIS ในเดือนมีนาคม 2551 ประโยชน์ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชาวบ้านในระดับตำบลจะได้รับนอกจากใช้ในกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินแล้ว คือการนำข้อมูลแผนแม่บทที่ดินไปบูรณาการกับข้อมูลจากแผนชุมชน ใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจจัดทำแผนงานพัฒนาชุมชนในทุกระดับ

จากชุดประสบการณ์ ที่ได้รับการพัฒนาในพื้นที่เทือกเขาบูโด ได้ยืนยันถึงแนวทางการพึ่งตนเองด้านการจัดการความรู้ภูมิสารสนเทศของชุมชน แสดงถึงพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ใน จ.นครศรีธรรมราชได้ด้วย โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน จำเป็นต้องใช้กลไกและการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชนระดับชุมชนท้องถิ่นเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ดินโดยชาวบ้านเอง และในพื้นที่เทือกเขาบูโด ถ้าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) เข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติงานของภาคชาวบ้าน อย่างที่ อบต.ซอนหาด ดำเนินการใน อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช พลังของการขับเคลื่อนจะเพิ่มเป็นทวีคูณ

“ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นด้านการจัดการข้อมูลที่ดิน ด้วยระบบภูมิสารสนเทศ” และ “กลไกการแก้ไขปัญหาที่ดินในทุกระดับ” จึงเป็นเงื่อนไขความสำเร็จและความล้มเหลวของการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินอย่างแท้จริง”

พอช.-CODI

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนมิตรภาพ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์ (66) 0-2378-8300 - 20
Homepage:<http://www.codi.or.th> E-mail : codi@codi.or.th

